

Paikallisten toimintaryhmien aluetaloudelliset vaikutukset

Olli Voutilainen
Marja-Liisa Tapio-Biström

Maa- ja elintarviketalous 103
100 s., 3 liitettä

Paikallisten toimintaryhmien aluetaloudelliset vaikutukset

Olli Voutilainen
Marja-Liisa Tapio-Biström

ISBN 978-952-487-108-2 (Painettu)

ISBN 978-952-487-109-9 (Verkkajulkaisu)

ISSN 1458-5073 (Painettu)

ISSN 1458-5081 (Verkkajulkaisu)

www.mtt.fi/met/pdf/met103.pdf

Copyright

MTT

Olli Voutilainen ja Marja-Liisa Tapio-Biström

Julkaisija ja kustantaja

MTT Taloustutkimus, Luutnantintie 13, 00410 Helsinki

www.mtt.fi/mttl

Jakelu ja myynti

MTT Taloustutkimus, Luutnantintie 13, 00410 Helsinki

Puhelin (09) 56 080, telekopio (09) 563 1164

sähköposti.julkaisut@mtt.fi

Julkaisu vuosi

2007

Painopaikka

Vammalan Kirjapaino Oy

Kannen kuvat

Soutuvene: Joutsenten reitti ry (Petri Rinne)

Lentokone: Keski-Karjalan Jetina ry (Keski-Karjalan Jetina ry)

Nainen työssä: Suupohjan Kehittämisyhdistys ry (Minna Hirvelä)

Palaveri: Nouseva Rannikkoseutu ry (Soila Haapsaari)

Paikallisten toimintaryhmien aluetaloudelliset vaikutukset

Olli Voutilainen¹⁾ ja Marja-Liisa Tapio-Biström²⁾

¹⁾ MTT Taloustutkimus, Luutnantintie 13, 00410 Helsinki, etunimi.sukunimi@mtt.fi

²⁾ Maa- ja metsätalousministeriö, PL 30, 00023 Valtioneuvosto, etunimi.sukunimi@mmm.fi

Tiivistelmä

Maaseudun omaehtoinen, asukaslähtöinen paikallinen kehittäminen on Suomessa ja koko EU:ssa organisoitu niin sanotuille paikallisille toimintaryhmille. Toimintaryhmätyötä on tutkittu paljon erityisesti alueellisen kehittämisen ja maaseudun kehittämisen toimintatapana, ja se on saanut menetelmänä runsaasti tunnustusta. Sen sijaan toimintaryhmien vaikutuksia alueensa talouteen ei ole juuri tieteellisesti tutkittu.

Tämän tutkimuksen tavoitteena on selvittää, miten toimintaryhmien kautta rahoitetut hankkeet vaikuttavat toiminta-alueensa talouteen ja miten näitä vaikutuksia voidaan mitata. Teoreettisena viitekehyksenä on Maailmanpankin pääomaluokitus (fyysinen, inhimillinen ja sosiaalinen pääoma sekä luontopääoma, johon tässä sisällytetään myös kulttuuripääoma) sekä arvioinnin looginen viitekehys. Tutkimuksessa luodaan malli toimintaryhmien kautta toteutettujen hankkeiden vaikutusketjuista alueensa talouteen ja sovelletaan sitä neljään paikalliseen toimintaryhmään Suomessa. Hankkeet jaotellaan mallissa yritystukihankkeisiin sekä elinkeinollisiin ja yhteisöllisiin kehittämishankkeisiin.

Tutkimuksessa esitetään, että hankkeessa mukana olevien yritysten liikevaihdon ja työllistävyyden kehitystä ja hankkeiden vaikutuksia työpaikkoihin, uusiin investointeihin, yritystukiin ja muihin kehittämistoimenpiteisiin, matkailuun sekä uusiin asukkaisiin seurattaisiin kiinteänä osana muuta ohjelma- ja hankeseurantaa, myös hankkeiden jälkiseurantaa. Seurannan perusteella paikallistaloudellisia vaikutuksia voitaisiin arvioida esimerkiksi kunnallisverotulokertymän ja laskennallisten työllisyysvaikutusten näkökulmasta. Lisäksi hankkeiden seurannassa ja arvioinnissa suositellaan käytettäväksi tutkimuksen hankekysymyslomakkeiden mukaisia muita kysymyksiä. Tällöin päästään kattavammin käsiksi koko hankevaikutusketjuun sekä hankkeiden ominaispiirteisiin. Hankevaikutusmalli on keino todentaa ja yhteismitallistaa toimintaryhmien ja hankkeiden paikallistaloudellisia vaikutuksia.

Tutkimuksessa tarkastellaan lähemmin neljää toimintaryhmää. Luodun hankevaikutusmallin mukaisesti toimintaryhmät vaikuttavat monipuolisesti alueensa talouteen eri pääomaresurssien ja vaikutusketjujen kautta. Eri hanketyypeillä paikallistaloudelliset ja muutkin vaikutukset painottuvat eri tavoin. Kokonaisuudessaan paikallistaloudelliset vaikutukset näyttävät olevan merkittäviä.

Asiasanat: paikallinen toimintaryhmä, paikallistalous, taloudelliset vaikutukset, maaseudun kehittäminen, maaseutupolitiikka, maaseutu

Regional economic impacts of local action groups

Olli Voutilainen¹⁾ and Marja-Liisa Tapio-Biström²⁾

¹⁾MTT Agrifood Research Finland, Economic Research, Luutnantintie 13,
FI-00410 Helsinki, Finland, firstname.lastname@mtt.fi

²⁾Ministry of Agriculture and Forestry, P.O.Box 30, FI-00023 Government, Finland,
firstname.lastname@mmt.fi

Abstract

In Finland and in the European Union, the endogenous, grassroots level local development of rural areas has been assigned to the so-called local action groups (LAGs). The work of LAGs has been studied extensively especially as a rural and regional development method and it has been widely recognised. However, scientific studies on the impacts of LAGs on their regional economy have been scarce.

The aim of this study is to examine how projects financed through LAGs affect the economy of their operating area and how these effects can be measured. As our theoretical frame of reference, we use the capital classification of the World Bank (physical, human and social capital as well as natural capital which includes also cultural capital here) and the logical framework of evaluation. In this study, we create a model of the impact chains of projects implemented through LAGs on their regional economy. The model is applied in studying four LAGs in Finland. In the model, the projects are divided into business subsidy projects and industrial and communal development projects.

We suggest in this study that the development of the turnover and employment of enterprises taking part in the project as well as the impacts of the project on jobs, new investments, business subsidies and other development measures, tourism and new inhabitants should be monitored as an important part of programme and project monitoring, including the follow-up of the projects some time after their termination. Based on the monitoring, the impacts related to the local economy can be evaluated, for example, from the viewpoint of collected municipal tax and calculated employment effects. Furthermore, we recommend that other questions according to the project questionnaires of this study are used in monitoring and evaluating the projects. Then, the whole project impact chain and the characteristics of the projects can be considered more extensively. The project impact model is a means to verify and commensurate the local economic impacts of the LAGs and the projects.

In this study, four LAGs are examined in detail. In accordance with the created project impact model, the LAGs have diverse impacts on their regional economy by means of different capital resources and impact chains. Different types of projects emphasise the impacts related to local economy and also other impacts in different ways. As a whole, the local economic impacts seem to be significant.

Index words: local action group, local economy, economic impacts, rural development, rural policy, rural areas

Esipuhe

Paikallinen, omaehtoinen ja ruohonjuuritasolta lähtevä toimintaryhmätyö on olennainen osa suomalaista maaseutupolitiikkaa ja maaseudun kehittämistä. Toimintaryhmätyön lisäarvo ja hyödyllisyys maaseutualueiden kehittämisessä on tunnistettu. Toimintaryhmätyö erityisesti aluekehittämisen toimintamuotona on saanut laajalti kiitosta. Sen sijaan toimintaryhmien aluetaloudellisia vaikutuksia ei ole tieteellisesti tutkittu merkittävästi.

Politiikkatoimenpiteiden vaikuttavuusarvioinnin kehittäminen on yhteiskunnallisesti tärkeää. Tavoitteena tulee olla yhteisten resurssien kohdentaminen siten, että yhteisesti määritellyt tavoitteet toteutuvat ja politiikka on siten oikeutettua. Käsillä oleva tutkimus on osa tätä prosessia. Raportissa selvitetään, millä tavalla paikallinen toimintaryhmätyö vaikuttaa toiminta-alueensa talouteen, ja miten näitä vaikutuksia voidaan mitata.

Tutkimus on saanut rahoitusta Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmältä (YTR), jolle haluamme esittää parhaimmat kiitokset. Lisäksi haluamme kiittää tutkimuksen kohderyhmänä olleita neljää paikallista toimintaryhmää, Jetinaa, Joutsenten reittiä, Nousevaa Rannikkoseutua ja Suupohjan Kehittämisyhdistystä. Tutkimus ei olisi toteutunut ilman toimintaryhmien merkittävää panosta aineiston hankinnassa sekä toimintaryhmätyön vaikuttavuuden konkretisoimisessa ruohonjuuritasolle. Edelleen haluamme kiittää kaikkia niitä kiireisiä hankevetäjiä ja hankkeisiin osallistuneita yrityksiä sekä hankehaastattelijoita, joiden turvin saimme lopulta käyttöömmme olennaisen osan tutkimuksen empiirisestä aineistosta. Viimeiseksi esitämme kiitokset tutkimuksen ohjausryhmälle, joka antoi tutkimuksen edetessä arvokkaita kommentteja ja ennen kaikkea auttoi tutkimuksen pysymisessä oikeilla urilla.

Marja-Liisa Tapio-Biström toimi tutkimusta tehtäessä vanhempana tutkijana MTT Taloustutkimuksessa.

Helsingissä toukokuussa 2007

Olli Voutilainen
Tutkija
MTT Taloustutkimus

Marja-Liisa Tapio-Biström
Ylitarkastaja
Maa- ja metsätalousministeriö

Sisällysluettelo

1	Johdanto	9
1.1	Paikalliset toimintaryhmät maaseudun kehittäjinä	9
1.2	Tutkimuksen tavoite	10
1.3	Tutkimuksen rakenne.....	11
2	Ohjelmallinen ja paikallinen alue- ja maaseudun kehittäminen	11
2.1	Alueellinen kehittäminen ja aluepolitiikka	11
2.2	Ohjelmallinen maaseudun kehittäminen ja maaseutupolitiikka	13
2.3	Arvioinneista ja aiemmista tutkimuksista	15
3	Paikalliset toimintaryhmät maaseudun kehittäjinä.....	17
3.1	Mitä toimintaryhmät ovat?	17
3.2	Toimintaryhmätyö Suomessa	18
3.3	Toimintaryhmätyöskentelyn toimintatavat	19
3.4	Hankkeet toimintaryhmätyössä	23
3.4.1	Yritystuki.....	25
3.4.2	Elinkeinollinen kehittämishanke	26
3.4.3	Yhteisöllinen kehittämishanke	26
3.4.4	Hanketoiminnan polku	26
4	Vaikuttavuuden arviointi ja ohjelmien seuranta	28
4.1	Arvioinnin looginen viitekehys	29
4.2	Arvioinnin problematiikkaa.....	31
4.2.1	Arvioinnin vaikuttavuuden käsitteistöä.....	31
4.2.2	Indikaattorit arvioinnin työvälineenä	32
4.2.3	Määrälliset ja laadulliset seurantaindikaattorit toimintaryhmien vaikutusten mittana.....	33
5	Eri pääomat aluekehittämisessä	34
5.1	Taustaa vaikuttavuuden arvioinnista eri pääomatyypin näkökulmasta	34
5.2	Pääomamuodot	37
5.3	Pääomien mittaaminen	40

6	Hankevaikutusmalli ja muut menetelmät paikallistaloudellisten vaikutusten arvioimiseksi.....	43
6.1	Hankkeiden vaikutusketjut: hankevaikutusmalli.....	44
6.2	Hankevaikutusmallissa tarvittavat seurantaindikaattorit sekä näistä johdettavat vaikutukset.....	46
6.3	Hankeseurantajärjestelmän mukaiset työllisyysvaikutukset	53
6.4	Muita huomioita hankkeiden vaikutuksista.....	54
6.4.1	Syrjäytymis- ja substituutiovaikutukset	54
6.4.2	Tulokerroinvaikutus	55
6.4.3	Hukkavaikutus ja saman vaikutuksen huomioiminen moneen kertaan	56
6.4.4	Muiden kuin taloudellisten vaikutusten huomioon ottaminen.....	57
6.4.5	Hankkeiden katalysoiva vaikutus sekä hankkeet osana aluekehittämisen kokonaisuutta	59
7	Tutkimuksen aineisto	61
7.1	Tarkasteltavat toimintaryhmät	61
7.2	Hankkeiden luokittelu hanketyyppeihin.....	62
7.3	Aineistonhankintamenetelmät	64
7.3.1	Haastattelu- ja kyselyaineisto.....	65
7.3.2	Hankekysymyslomakkeet.....	66
7.3.3	Hankevaikutusmallin mukaiset seurantaindikaattorit: Joutsenten reitti	69
7.3.4	Hankeseurantajärjestelmä.....	70
8	Aineiston hankinnan vaiheet, havaittuja ongelmia ja huomioitavia seikkoja	71
8.1	Kyselyjen ja haastattelujen käytännön toteutus.....	71
8.2	Johtopäätöksiä kysymyslomakkeiden toimivuudesta.....	72
8.3	Hankeseurantajärjestelmä ja hankeseuranta	73

9 Tulosten esittely	75
9.1 Hankevaikutusmallin mukaiset indikaattorit: tulokset	76
9.2 Hankeseurantajärjestelmään perustuvia laskelmia	83
9.3 Muita havaintoja hankkeiden vaikutuksista ja vaikutusketjuista: Jetina	87
9.4 Nousevan Rannikkoseudun ja Suupohjan Kehittämisyhdistyksen hankehaastattelujen ja -kyselyjen tuloksista lyhyesti	88
10 Tutkimustulosten pohdintaa.....	89
10.1 Tutkimuskysymyksiin vastaaminen.....	89
10.2 Hankevaikutusmalliin perustuvan analyysin käyttökelpoisuus.....	91
10.3 Yhteenveto toimintaryhmien paikallistaloudellisista vaikutuksista	92
11 Suosituksia hankkeiden seurantaan ja arviointiin	93
Kirjallisuus	94
Liitteet	

1 Johdanto

1.1 Paikalliset toimintaryhmät maaseudun kehittäjinä

Suomessa paikallislähtöinen, omaehtoinen maaseudun kehittäminen ei ole EU:n mukanaan tuoma uusi asia. Juuret ovat kaukana, paikallisessa talkoo- ja kylätoiminnassa. Tämä on auttanut Suomea hyödyntämään paikallisen kehittämisen voimakkaan esille nousun mukanaan tuomia mahdollisuuksia sekä alue- ja maaseutupolitiikassa että -kehittämisessä.

Paikalliset toimintaryhmät ovat rekisteröityjä alueellisia maaseudun kehittämis-yhdistyksiä, jotka kannustavat maaseudun asukkaita kehittämään omaa aluettaan: edistämään elinkeinoelämää, uusien työpaikkojen ja yritysten syntyä sekä lisäämään alueen viihtyisyyttä. Toimintaryhmät ovat olennainen osa suomalaista maaseutupolitiikkaa. Toimintaryhmät lanseerattiin osaksi maaseutupolitiikkaamme Suomen liittyttyä EU:hun ohjelmakaudella 1995–1999 LEADER II -yhteisöaloitteen myötä. LEADER II -ohjelma käynnistettiin 22 toimintaryhmän voimin keväällä 1996. Ohjelman kokonaisrahoitus oli Suomessa noin 91 miljoonaa euroa. Toimintaryhmätyötä täydennettiin kansallisella POMO-ohjelmalla (Paikallisen omaehtoisuuden maaseutuohjelma), joka rahoitti 26 toimintaryhmän toimintaa vuosina 1997–1999. POMO:n kokonaiskustannukset olivat noin 31 miljoonaa euroa. Toimintaryhmätyöskentely osana maaseudun kehittämispolitiikkaa laajeni koko maahan siirryttäessä ohjelmakaudelle 2000–2006, kun toimintatapa valtavirtaistettiin (ks. ohjelmakauden 2000–2006 toimintaryhmätyön volyymistä tarkemmin luku 3.2).

Toimintaryhmätyö on tärkeä maaseudun kehittämisen toimintamuoto. Kokemuksia ja osaamista on kertynyt kautta Suomen merkittävästi. Suomea pidetään Euroopan laajuisesti Irlannin ohella edelläkävijänä paikallisessa omaehtoisessa kehittämisessä. Ohjelmakaudella 2007–2013 Leader -tyyppinen¹ toimintatapa on sisällä valtakunnallisessa maaseudun kehittämisohjelmassa siten, että toimintatapa muodostaa yhden neljästä toimintalinjasta ja Leader-toimintatapaa sovelletaan kaikissa muissa toimintalinjoissa.

Toimintaryhmätyöstä tehdään muun ohjelma-arvioinnin tavoin ulkopuolisia arviointeja (etukäteis-, väli- ja loppuarviointi). Lisäksi toimintaryhmätyösken-

¹ Ohjelmakausittaiset LEADER I (1991–1993), LEADER II (1993–1999) ja LEADER+ -ohjelmat kirjoitettiin isoin kirjaimin, koska LEADER oli lyhennys ranskankielisistä sanoista ”Liaisons Entre Actions de Developpement de l’Economie Rurale”, suomennettuna ”yhdysiteet maaseudun talouden kehittämiseen tähtäävien toimenpiteiden välillä”. Ohjelmakaudella 2007–2013 Leader-metodi on toimintatapa, joka on valtavirtaistettu ja jota toteutetaan kaikissa kansallisissa maaseudun kehittämisohjelmissa EU:ssa. Leader on siis toimintatavan nimi, joten se kirjoitetaan alkukirjainta lukuun ottamatta pienin kirjaimin.

telyn vaikuttavuutta lähinnä toimintamuotona on jonkin verran tutkittu muutenkin. Toimintaryhmät ovat myös keränneet seurantatietoa omista hankkeistaan ja tehneet itsearviointeja. Tutkimustietoa *paikallisten toimintaryhmien vaikutuksista oman alueensa taloudelliseen kehitykseen* on vähän ja se on satunnaista. Yhteiskunnallisesti on tärkeää selvittää, mikä on toimintaryhmien kehityspanos ja vaikutus toiminta-alueensa aluetaloudelliseen kehitykseen. Tieto on välttämättömiä poliittisten päätösten tueksi harkittaessa toimintaryhmyön tarkoituksenmukaisuutta ja oikeutusta.

Tutkimuksen tuottama tieto kiinnostaa erityisesti maa- ja metsätalousministeriötä ja maaseutupolitiikan yhteistyöryhmää (YTR) sekä ainakin aluehallintoa, paikallisia toimintaryhmiä itseään samoin kuin ryhmien rahoitukseen osallistuvia kuntia.

1.2 Tutkimuksen tavoite

Ohjelma-arvioinneissa toimintaryhmyöllä on todettu olevan merkittäviä vaikutuksia maaseudun kehittämisen työvälteenä ja toimintatapana. Sekä kansallisella että EU:n tasolla on arvioitu sitä, millaisia vaikutuksia LEADER-ohjelmien ja Suomessa muidenkin maaseudun kehittämisohjelmien toimintaryhmyöllä on saatu aikaan. On tunnustettu määrällisiä ja laadullisia, välittömiä ja välillisiä sekä prosessinomaisia, pitkällä tähtäimellä näkyviä vaikutuksia esimerkiksi Leader-toimintaperiaatteiden omaksumisen muodossa. Toteumaa on yleisesti verrattu ohjelman tavoitteeseen tai toimintaperiaateiltaan ihannetilään, toisin sanoen miten toimintaryhmät toimivat suhteessa siihen, miten niiden on etukäteen haluttu toimivan. Olisi tärkeää liittää kehittämispanoksilla aikaansaadut vaikutukset paitsi ohjelman tavoitekehikkoon ja toimintaperiaatteiden ihannetilään, myös koko toimintaympäristöön. Käsillä olevassa tutkimuksessa kehitettiin keinoja mitata toimintaryhmien taloudellisia vaikutuksia paikallistasolla. Näiden menetelmien avulla on mahdollista arvioida eri toimintaryhmien vaikutuksia omalla alueellaan sekä perustella yhteiskunnan toimintaryhmille osoittamaa taloudellista tukea valtakunnan, seutukunnan ja kuntatasolla.

Tutkimuskysymyksiä ovat:

Miten paikallisen toimintaryhmyön kautta rahoitetut hankkeet vaikuttavat toiminta-alueensa talouteen?

Miten näitä vaikutuksia voidaan mitata?

Tutkimuksen tavoitteena on analysoida paikallisten toimintaryhmien taloudellisia vaikutuksia alueellaan kehittämällä mittausmenetelmiä paikallistaloudellisten vaikutusten todentamiseksi. Tutkimuksen teoreettisena viitekehysenä ovat arvioinnin looginen viitekehys sekä Maailmanpankin pääomaluokitus.

Korostettakoon, että tutkimuksessa keskitytään vaikuttavuuden mittaamisessa *taloudellisiin* vaikutuksiin. Silti toimintaryhmäyön ekologinen, kulttuurinen ja sosiaalinen vaikuttavuus pyritään tunnistamaan sekä löytämään yhteyksiä niiden kautta luotuun taloudelliseen vaikuttavuuteen.

1.3 Tutkimuksen rakenne

Luvussa 1 tarkastellaan tutkimuksen taustaa, tavoitetta ja rakennetta. Luvussa 2 kuvataan yleisesti ohjelmallista ja paikallista alue- ja maaseudun kehittämistä ja näihin liittyvän politiikan kehitystä. Luvussa 3 tarkastellaan paikallisia toimintaryhmiä maaseudun kehittäjinä, minkä jälkeen siirretään painopiste aluepolitiikan vaikuttavuuden arviointiin. Ensin luku 4 käsittelee aluepolitiikan arviointia ja siihen liittyviä haasteita. Luvussa 5 vaikuttavuuden arviointia pyritään valottamaan toisenlaisesta näkökulmasta tarkastelemalla eri pääomatyyppejä sekä näiden yhteyttä aluekehittämiseen ja vaikuttavuuden arviointiin. Tämän jälkeen luvussa 6 kuvataan tutkimuksessa luotu hankevaikutusmalli, muita menetelmiä toimintaryhmien paikallistaloudellisten vaikutusten arvioimiseksi sekä vaikuttavuuden arvioinnissa muita huomioitavia seikkoja. Luku 7 tarkastelee tutkimuksen empiiristä aineistoa, ja luvussa 8 pohditaan aineiston hankintaan liittyviä seikkoja. Luvussa 9 esitellään tuloksia hankkeiden paikallistaloudellisista vaikutuksista. Luku 10 sisältää tutkimuksen yhteenvedon ja tiivistäen vastaukset asetettuihin tutkimuskysymyksiin. Luvussa 11 esitetään tutkimuksen perusteella tehtyjä suosituksia hankkeiden seurantaan ja arviointiin.

2 Ohjelmallinen ja paikallinen alue- ja maaseudun kehittäminen

2.1 Alueellinen kehittäminen ja aluepolitiikka

Aluepolitiikan keskeisenä periaatteena on alueellisesti tasapainoisen kehityksen tukeminen. Lähtökohtana on tarve korjata markkinavoimien aiheuttamia epätasaisia maantieteellisiä vaikutuksia (Rantama 2002, s. 16). Aluepolitiikka voidaan nähdä kahdessa merkityksessä: eroja tasoittavan ja voimavaroja jakavan toiminnan lisäksi myös uusia voimavaroja luovana, etsivänä ja hyödyntävänä toimintana (Mäkinen 1999, s. 34–35).

Maamme aluepolitiikassa alettiin siirtyä ohjelmaperusteiseen alueelliseen kehittämiseen 1980- ja 1990-lukujen taitteessa. Tarkoituksena oli korostaa alueiden roolia itsenäisinä kehittäjätoimijoina sekä eri toimijoiden välistä yhteistyötä. Virallisesti Suomi omaksui ohjelmaperusteisen aluekehittämisen mallin vuo-

den 1994 alusta voimaan tulleen aluekehityslain myötä. Omaksumista vauhditti EU:n jäseneksi hakeminen sekä tähän liittyen tietoisuus EU:n rakenne- ja aluepolitiikan rakentumisesta ohjelmakäytännölle (Hyyryläinen & Rannikko 2000, s. 21). Liittyminen EU:hun merkitsi alueellisten kehittämisohjelmien myötä tuntuvaa ohjelmallisen aluepolitiikan vahvistusta. Käytännössä tämä merkitsi siirtymistä automaattisista rahoitusjärjestelmistä hanketoimintaan (Rantama 2002, s. 87–88). Ohjelmallinen aluekehittäminen on synnyttänyt tukialueiden sekä kunta- ja yrityshankkeiden rinnalle ohjelma-alueet, joille laaditaan omat kehittämisohjelmat.

Ohjelma on sellaisten toimintojen kokoelma, joilla pyritään edistämään ratkaisujen löytymistä havaittuihin ongelmiin määriteltyjen tavoitteiden mukaisesti. Ohjelmat ovat ajallisesti rajallisia, ja niiden panokset ovat etukäteen tiedossa. Ohjelmiin liittyy arviointiprosessi, jonka avulla pyritään varmistamaan ohjelman laadukas toteuttaminen ja todentamaan ohjelman saavutukset ennalta asetettujen tavoitteiden suhteen. Kehittämisohjelmia käytetään yhteiskunnan tuen kannoissa alueiden ongelmien ratkaisemiseen sekä kehityksen vauhdittamisessa. Ohjelmilla pyritään aktivoimaan alueiden omia kehittämispyrkimyksiä sekä suuntaamaan yhteistyöllä rajallisia resursseja tärkeisiin kehittämiskohteisiin. Ohjelmallisella kehittämisellä pyritään tehostamaan aluepolitiikkaa ja konkretisoimaan alueellista kehittämistä tunnistamalla ongelmat, määrittelemällä tavoitetila sekä suuntaamalla resursseja havaittujen ongelmien ratkaisemiseksi. Ohjelmallista aluepolitiikkaa toteutetaan hankkeilla. Yleisesti hankkeet voidaan jakaa kehittämis- ja yritystukihankkeisiin.

Alueellinen kehittäminen perustuu alueen omiin tarpeisiin ja tavoitteisiin sekä alueen omiin investointeihin, finanssi-, fyysiseen, luonto-, kulttuuri-, inhimilliseen ja sosiaaliseen pääomaan sekä kykyyn houkuttaa ulkopuolisia investointeja. Omaehtoinen kehittäminen lähtee alueen omasta tarpeiden määrittelystä, ongelmien ratkaisusta sekä paikallisten voimavarojen mobilisoinnista. Käytännössä aluekohtaisuuden kynnystekijän muodostavat alueilla käytettävissä olevat, ihmisyyshyönteiden ja niiden jäsenten aineelliset ja henkiset voimavarat. Alueellisen kehittämisen ominaispiirteitä ovat valtion suoran vaikutuksen väheneminen ja vastuun siirtäminen paikallis- ja aluetasolle (Kokkonen & Vartiainen 1993, s. 4).

Alueen paikallista, alhaalta ylöspäin (bottom-up) suuntautuvaa kehittämistä pidetään monessa tapauksessa nyky-yhteiskuntaan sopivana, vaikuttavuudeltaan perinteistä ylhäältä alaspäin (top-down) suuntautuvaa aluekehittämistä parempana tapana vaikuttaa alueen elinvoimaisuuteen. Alueen kehittämisen toteuttamisvastuu on siirretty paikallisille asukkaille ja kehittäjille, toisin sanoen ylhäältä alas. Kantavana ajatuksena on, että paikalliset asukkaat ja toimijat ovat parhaimpia alueensa kehittämisen asiantuntijoita. Toisaalta nähdään tärkeänä tuoda alueelle uusia ideoita ja virikkeitä, jotka edistävät alueen voimavarojen

hyödyntämistä. Tällainen lisäarvo alueen kehittämisprosessiin saadaan ohjelmapohjaisella kehittämisellä, johon liittyy parhaiden käytäntöjen tunnistamista sekä kokemusten jakamista.

1990-luvulla kestävään kehitykseen liittyvät sosiaaliset ja ympäristötavoitteet tulivat taloudellisten tavoitteiden lisäksi aiempaa selvemmin kiinteäksi osaksi EU:n aluepolitiikkaa. Tällainen monisäikeinen tavoitekehikko korostuu etenkin paikallislähtöisessä ja siten myös toimintaryhmäperusteisessa kehittämistyössä. Pretty (1998) määrittelee viisi periaatetta kestäväälle kehitykselle paikallistalouksissa:

- 1) paikallisten, uusiutuvien luonnonvarojen käyttö
- 2) finanssipääoman kierrättäminen paikallistaloudessa ostamalla paikallisia tuotteita ja palveluita
- 3) arvon lisääminen paikallisiin tuotteisiin ennen vientiä (toisin sanoen jalostusasteen nostaminen)
- 4) verkostoituminen paikallisten ihmisten ja instituutioiden kanssa; näin luodaan luottamusta, uusia yhteyksiä sekä tehokkaampaa vaihdantaa paikallistaloudessa
- 5) alueen ulkopuolisten resurssien – erityisesti rahan, taitojen ja uusien teknologioiden – houkutteleminen alueelle.

Periaatteet kuvaavat hyvin paitsi määritelmällisesti kestäväen kehityksen periaatetta myös sitä, miten paikalliset toimijat voivat konkreettisesti alueellaan toteuttaa kestäväää kehitystä. Pretty (1998) esittämissä periaatteissa kestävässä kehityksessä korostuu alueen endogeeninen kehittäminen² sekä eri pääomatyyppien huomioon ottaminen ja tunnistaminen alueen kehittämisessä.

2.2 Ohjelmallinen maaseudun kehittäminen ja maaseutupolitiikka

Maaseudun ongelmia on perinteisesti lähestytty yksittäisen sektorin ja tieteenalan lähtökohdista, tehty kehittämistoimenpiteitä ja arvioitu saavutettuja tuloksia. Tällöin on keskitytty usein esimerkiksi maa- ja metsätalouden ongelmiin ja infrastruktuurin kehittämiseen. Maaseudun kokonaisvaltainen alueellinen tarkastelu, kuten ohjelmallinen kehittäminen, johtaa integroituun (yhdentävään) lähestymistapaan. Tällöin analysoidaan alueen sosio-ekonomisia rakenteita sekä tunnistetaan erilaiset kehityksen esteet ja mahdollisuudet lähtökohtana SWOT

² Lyhyesti endogeenisellä kehittämisellä voidaan ymmärtää alueen omista piirteistä, resursseista ja paikalliskulttuurista sekä paikallisen verkoston rakentamisesta lähtevää aluekehittämistä. Eksogeenisessä kehittämisessä taas korostuu alueiden ulkoinen verkostoituminen (Virkkala & Storhammar 2004, s. 20).

(sisäiset vahvuudet ja heikkoudet, ulkoiset mahdollisuudet ja uhat) -tyyppinen analyysi. Keskeistä kehityksessä kohti integroitunutta lähestymistapaa on ollut maaseutupolitiikan tunnustaminen ja tunnistaminen eri hallinnonaloilla sekä monien tahojen yhteinen näkemys siitä, että maaseutupolitiikka ja yleisemmin maaseudun kehittäminen tarvitsee vaikuttavuuden takaamiseksi selkeän, kokonaisvaltaisen ja yhdentävän eli integroidun lähestymistavan (ks. tarkemmin integroidun maaseutupolitiikan taustasta Euroopassa: Malinen 2000, s. 22–45 ja taustasta Suomessa: Isosuo 2000, s. 46–59 sekä Suomen maaseutupolitiikan kehityksestä ja piirteistä YTR 2004, Tiainen & Juntunen 2006, s. 24–26).

Idea integroidusta maaseudun kehittämisestä on saanut alkunsa kehitysyhteistyöstä, jossa todettiin yksittäisten sektoritoimenpiteiden heikko teho moninaisten toisiinsa vaikuttavien tekijöiden kentässä. Kehitysyhteistyö on toiminut monen maaseudun kehittämismenetelmän laboratoriona, koska kehitysyhteistyöhön on aina liittynyt erittäin suuri tulos- ja tehokkuusvastuu sekä tarkka kontrollointi. Raha on mennyt ”vieraille”, ja sen perusteltu käyttö on ollut poliittisesti välttämätöntä todistaa. Huolimatta yleensä huolellisesta suunnittelusta ja yhteistyöstä paikallisten viranomaisten kanssa tulokset eivät aina vastanneet odotuksia. Eriyisesti vaikuttavuuden kestävyudessa on ollut ongelmia. Luotujen institutionaalisten toimintamuotojen kuten esimerkiksi osuustoiminnan sekä konkreettisen infrastruktuurihankkeiden kuten teiden ja kaivojen ylläpito on toisinaan jäänyt epätyytyttäväksi. Tällöin ongelmaksi tunnistettiin kohderyhmän heikko sitoutuminen. Kehitys oli tullut ylhäältä annettuna, ja ongelmat olivat ulkopuolisten, yleensä ulkomaalaisten, tunnistamia, samoin ratkaisut sekä tehdyt toimenpiteet. Samansuuntaisia ongelmia havaittiin myös kehittyvien maiden maaseudun kehittämisessä. Integroidut maaseudun kehittämisohjelmat tulivat yleiseksi toimintamuodoksi multilateraalisten toimijoiden kuten Maailmanpankin, tärkeimpien bilateraalisten toimijoiden sekä myöhemmin myös esimerkiksi Suomen maaseudun kehittämishankkeina. Syntyi osallistava suunnittelunäkemyks, jonka lähtökohtana on paikallisen kohderyhmän aktiivinen osallistuminen ongelmien tunnistamiseen, ratkaisujen pohdintaan sekä itse työn suorittamiseen. Tärkeiksi käsitteiksi muodostuivat omistajuus (ownership) sekä alhaalta ylöspäin lähtevä kehitysprosessi (bottom-up). Käytännössä sekä kehitysyhteistyössä että sen inspiroimana myös kehittyneissä maissa muodostuneissa maaseudun kehittämis-käytännöissä toiminta on sekä ylhäältä (top-down) että alhaalta lähtevää. Myös ylhäältä alaspäin lähtevä toiminta nähdään välttämättömänä osana kokonaisvaltaista aluekehittämistä. Oleellista on, että ylhäältä alaspäin lähtevä toiminta tukee alhaalta ylöspäin lähtevää kehittämistä. Uphoff (1992, s. 273) toteaa, että *”niin paradoksaaliselta kuin se saattaakin kuulostaa, yleensä tarvitaan ”top-down”- (ylhäältä alas) toimenpiteitä synnyttämään, ylläpitämään ja institutionalisoimaan ”bottom-up”- (alhaalta ylös) kehitystä.”*

EU:n maaseudun kehittämisen toimintamuodoksi on vakiintunut ajallisesti rajattu ohjelmallisuus sekä sitä käytännössä toteuttava hanketyö. Kytkökset kehitysyhteistyöhön ovat selvät. EU:n maaseudun kehittämisvälineistä osallistavim-

maksi, kansanvaltaisimmaksi ja paikallisimmaksi on muotoutunut paikallisiin toimintaryhmiin perustuva Leader-toimintatapa.

Suomi on edelläkävijämaa maaseutupolitiikan hallinnan ja välineistön kehittämisessä. Maaseutupolitiikan synty- ja käynnistysvaiheet ajoittuvat Suomessa 1980-luvulle. Toimintaryhmätyyppinen, paikallislähtöinen maaseudun kehittämistyö on ollut maaseutupolitiikan toteutuksessa huomattavassa asemassa viimeisen kymmenen vuoden aikana. Suomea pidetään yhtenä maaseutupolitiikan mallimaista tässä suhteessa (ks. tarkemmin maaseutupolitiikan vaiheista ja erityispiirteistä Suomessa: Isosuo 2000, YTR 2004, Tiainen & Juntunen 2006, s. 24–26, YTR 2004).

2.3 Arvioinneista ja aiemmista tutkimuksista

Arvioinnit muodostavat oleellisen osan ohjelmaprosessia, toimivat sen laadun tarkkailijoina sekä kehittämisvälineinä. Kaikkiin EU-osarahoitteisiin alueellisiin kehittämisohjelmiin liittyy Euroopan komission edellyttämät ja jokaisen jäsenmaan teettämät ohjelmien etukäteis- (ex ante) ja väliarvioinnit (mid term) sekä komission teettämät jälkiarvioinnit (ex post). Komission tasolla on määriteltä, mihin kysymyksiin jokaisen jäsenmaan on arvioinneissaan vastattava. Arvioinneilla pyritään vastaamaan arvioinnin loogisen viitekehyksen (ks. luku 4.1) mukaisiin kysymyksiin (ks. esim. EU-tason LEADER II -ohjelman jälkiarviointi: ÖIR 2003, Suomen LEADER II -ohjelman jälkiarviointi: Helsingin yliopisto 2002 ja LEADER+ -ohjelman väliarviointi: Pylkkänen 2004). EU:n tasolla toimintaryhmätyötä koskevat ohjelma-arvioinnit ovat pääosin olleet LEADER-ohjelmia koskevia arviointeja, koska Suomen lisäksi muutamaa maata lukuun ottamatta toimintaryhmätyötä on ohjelmakauteen 2007–2013 asti rahoitettu ainoastaan LEADER-ohjelmasta. Ohjelma-arviointien lisäksi toimintaryhmien itsearviointiprosessi antaa omalta osaltaan tietoa ryhmien työn tuloksista ja vaikutuksista. Itsearviointi toimii samalla toimintaryhmien oman työn kehittämisen välineenä.

Arviointi voi keskittyä ”konkreettisempien”, määrällisten vaikutusten arvioinnin sijasta myös toimintatapojen arviointiin; prosessiarviointi korostuu erityisesti väliarviointeissa. Jälkiarviointissa korostuvat ohjelman aikaansaamat tulokset ja vaikutukset. Jälkiarviointilla tulisi päästä käsiksi ohjelmalla aikaansaatuu aluetaloudelliseen vaikuttavuuteen. Käytännössä tämä on osoittautunut metodologisista syistä sekä tietojen keräyksen kannalta erittäin haasteelliseksi. Ohjelma-arvioinneissa määrälliseen vaikuttavuuteen on otettava kantaa vähintäänkin ohjelman määrällisten seurantaindikaattoreiden avulla (esim. työpaikkavaikutukset).

Viime vuosikymmeneltä lähtien alueiden kehittämisessä ja tutkimuksessa paikallisen kehittämisen näkökulmat ovat nousseet merkittävästi esille. Sosiaalisen

pääoman käsite on keskeinen; nähdään, että tiivis paikallinen verkostoituminen voi parantaa huomattavasti alueen taloudellisia näkymiä (Armstrong & Taylor 2000, s. 254). Myös sosiaaliset, kulttuuriset ja ekologiset tekijät nousevat vahvemmin esiin. Tutkimuksissa korostetaan paikallista kehittämistä toimintamuotona ja prosessina enemmän kuin aikaansaatuja välittömiä tuloksia. Korostetaan kehityksen edellytysten vahvistamista (capacity building, ks. tarkemmin esim. Armstrong & Taylor 2000, s. 254–258, Banks & Shenton 2001) ja kestävästä kehityksestä, jotka vaikuttavat pidemmällä tähtäimellä.

Paikalliseen omaehtoisuuteen liittyvä aluekehittämisen näkökulma on ollut tärkeä tutkimusaihe niin poikkeittieteellisen maaseutututkimuksen (rural studies), aluetutkimuksen (esim. aluetiede, aluetaloustiede ja talousmaantiede) kuin myös muiden tieteen harjoittajien keskuudessa (esim. sosiologia ja yhteiskuntatieteet). Tämä on luonnollista johtuen toimintatavan yhä lisääntyvästä ”suosiosta” ja merkityksestä aluepolitiikan kentässä. Toimintatavan analysointi korostuu sekä arvioinneissa että erityisesti toimintaryhmyötä käsittelevissä tutkimuksissa.

LEADER-ohjelmaa tai tähän liittyvää paikallista toimintaryhmyötä käsitteleviä (tieteellisiä) tutkimuksia jo tehty noin vuosikymmenen ajan eli käytännössä LEADER-yhteisöaloitteen alkuajoista lähtien varsin huomattavasti³. LEADER-ohjelmaa ja toimintaryhmyötä on tarkasteltu useiden tieteenalojen näkökulmasta, mutta suurelta osin keskittyen Leader-toimintatapaan sekä tähän liittyvään vaikuttavuusarviointiin. Sen sijaan toimintaryhmyön aluetaloudellisia vaikutuksia ei ole niinkään analysoitu. Toisaalta toimintaryhmytyypin työn monia vaikutuksia on vaikea määrittää, ja toisaalta hankkeiden toimintatapojen ja hyvien käytäntöjen siirrettävyys on toimintaryhmytyössä keskeisessä asemassa.

³ Joitakin suomalaisia ja kansainvälisiä esimerkkejä, joihin ei pääosin enää viitata myöhemmin raportissa: Barke & Newton 1997, Viljanen 1997, Ray 1997, 1998; Midmore 1998, Storey 1999, Larsson & Stenlås 1999, Esparcia ym. 1999, Hyyryläinen & Rannikko 2000, Sociologia Ruralis 2000, Moseley 2003, Salmi 2003, Pyökkänen 2004a, Scott 2004, Farrell & Thirion 2005, High & Nemes 2007. LEADER-ohjelmasta sekä paikallisesta kehittämisestä ja toimintaryhmytyöstä tehtyihin arviointeihin ja tutkimuksiin viitataan kulloinkin raportissa tarkasteltavan aiheen yhteydessä.

3 Paikalliset toimintaryhmät maaseudun kehittäjinä

3.1 Mitä toimintaryhmät ovat?

Paikalliset toimintaryhmät ovat yhdistyksiä, jotka kannustavat maaseudun asukkaita kehittämään kotiseutujaan. Toimintaryhmien toiminnan lähtökohdista on osallistava, paikallisista lähtökohdista, tarpeista ja vahvuuksista lähtevä omaehtoinen kehittäminen. Toiminta on kaikille avointa, ja eri toimijatahojen tasa-puolinen osallistuminen toimintaan ja sen ohjaukseen varmistetaan.

Toimintaryhmä koostuu paikallisyhteisöjen ja paikallisviranomaisten edustajista sekä alueen yrityksistä ja asukkaista, joiden yhteisenä tavoitteena on luoda työpaikkoja, yrityksiä ja positiivista kehitysdynamiikkaa omalle alueelleen. Toimintaryhmään kuuluu eri alojen paikallisia asiantuntijoita ja toimijoita. Paikallinen toimintaryhmä organisoituu valitsemalla hallituksen sekä yhden tai useamman toimihenkilön, joiden tehtävänä on toimintaryhmän käytössä olevien resurssien kuten julkisten avustusten hallinto tarkoituksenmukaisella tavalla. Lisäksi toimintaryhmän hallitus voi perustaa alatyöryhmiä aloille tai teemoihin, joihin liittyviä hankkeita se rahoittaa. Alatyöryhmiä voivat olla esimerkiksi nuoriin liittyvät hankkeet, koulutus, pienyritykset ja paikallisten tuotteiden jalostus.

Suomessa toimintaryhmien hallitusten on noudatettava kolmikantaperiaatetta. Hallituksen jäsenistä kolmannes on julkisen hallinnon luottamus- ja virkamiehiä, kolmannes yhteisöjen edustajia (kyläyhdistykset sekä muut järjestöt ja yhdistykset) sekä kolmannes alueen yrityksiä ja yksittäisiä asukkaita. Lisäksi hallitusten jäseniä koskee vaihtuvuusvelvollisuus. Tällä varmistetaan, että hallituksessa tulevat erilaiset näkemykset edustetuiksi ja uudet ihmiset pääsevät mukaan toimintaan.

Paikallisen toimintaryhmyön perustana on ryhmän alueelleen laatima kehittämissuunnitelma. Kehittämissuunnitelman tekeminen on alueen asukkaita ja toimijoita laajasti mobilisoiva prosessi, jossa pyritään muodostamaan alueen asukkaiden näkemys kehittämisen prioriteeteista sekä alueen voimavaroista ja keinoista yhteisesti hyväksytyjen tavoitteiden saavuttamisessa. Käytännössä tämä tarkoittaa lukuisia kuulemistilaisuuksia alueella sekä suunnitelman kirjoittamista joko kehittäjäkonsultin avulla tai ryhmätyönä. Kehittämissuunnitelmaan määritellään alueen omat, alueen erityisluonteeseen soveltuvat toimenpiteet ja erityistavoitteet (MMM 2001, s. 42). Toimintaryhmä ottaa vastuun kehittämissuunnitelman hallinnoimisesta ja toteutumisesta seudullaan. Suunnitelman tulee olla luonteeltaan kokeileva, ja sen on perustuttava toimintaryhmäalueen ominaispiirteisiin, vahvuuksiin ja heikkouksiin.

Alla esitetään tiivistäen Suomessa toteutettavan toimintaryhmätyön keskeisiä piirteitä.

- Toimintaryhmät ovat kaikille avoimia rekisteröityjä maaseudun kehittämissyhdistyksiä.
- Hallitusten kolmikantaperiaate: 1/3 julkisen hallinnon luottamus- ja virkamiehiä, 1/3 yhdistysten edustajia ja 1/3 maaseudun yrityksiä ja yksittäisiä asukkaita
- Toiminta perustuu yhdessä alueen asukkaiden kanssa laadittuun kehittämissuunnitelmaan.
- Alueen kunnat ovat sitoutuneet ryhmän toimintaan.
- Toimintaryhmätyö on ruohonjuuritason, alhaalta ylöspäin lähtevää omaehtoista ja paikallista maaseudun kehittämistä.
- Käytännössä paikallinen kehittäminen konkretisoituu lukuisilla hankkeilla.
- Toimintaryhmät antavat hankkeista myönteisen tai kielteisen lausunnon. TE-keskusten on rahoituspäätöksissään noudatettava lausuntoa, ellei tälle ole laillisuusestettä.

3.2 Toimintaryhmätyö Suomessa

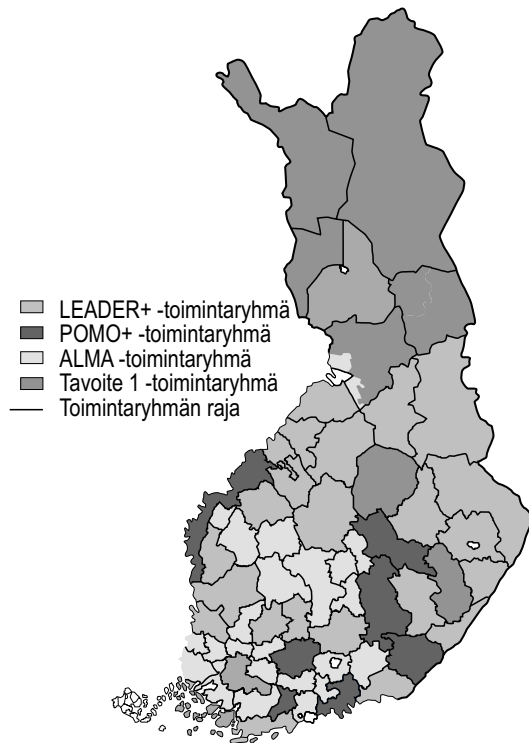
Ohjelmakaudella 2000–2006 maamme 58 toimintaryhmäalueen koko vaihteli 1 000 neliökilometristä 49 000 neliökilometriin alueen asukasmäärän vaihdellessa 14 000 henkilöstä 80 000 henkilöön. Keskimäärin toiminta-alue oli suunnilleen seutukunnan ja reilun 40 000 asukkaan kokoinen (YTR 2004, s. 121). 58 toimintaryhmästä 25 kuului LEADER+-ohjelman alle. Alueellisesta maaseutuohjelmasta (ALMA) rahoitettiin 20, Itä- ja Pohjois-Suomen tavoite 1 -ohjelmista yhteensä seitsemän sekä kansallisesti rahoitetusta Paikallisen omaehtoisuuden maaseutuohjelmasta (POMO+) seitsemän ryhmää. Toimintaryhmätyön periaatteet olivat kaikille ryhmille samat riippumatta rahoittavasta ohjelmasta tai alueesta. Toimintaryhmätyöskentely kattoi maantieteellisesti lähes koko maan. Toiminnan ulkopuolelle jäi suurimpien kaupunkien keskusta-alueita, muutama pieni maaseutualueen omaava kaupunki tai suuren kaupungin naapurina sijaitsevaa pienehkö kasvukunta sekä Ahvenanmaan maakunta. Toimintaryhmätyön piirissä oli hieman vajaa puolet Suomen asukkaista. Kuvassa 1 on esitetty paikalliset toimintaryhmät EU:n ohjelmakaudella 2000–2006 Suomessa.

Ohjelmakaudella 2000–2006 kaikkien maamme toimintaryhmien julkinen rahoitus oli noin 205 miljoonaa euroa, josta EU:n rahoitusta oli 81 miljoonaa euroa ja valtion rahoitusta 83 miljoonaa euroa. Kunnat olivat sitoutuneet toimintaryhmien toimintaan siten, että ne rahoittivat toimintaryhmätyön julkisista kustannuksista 20 prosenttia. Lisäksi kaikki ryhmät hankkivat yksityistä rahoitusta.

Keskimäärin yhden toimintaryhmän rahoitus koko ohjelmakaudelle oli 3,9 miljoonaa euroa (YTR 2004, s. 121). Toimintaryhmien kautta kaudella 2000–2006 rahoituksen sai reilut 7000 hanketta. Suomi kuului niiden harvojen EU-maiden joukkoon, jotka olivat valtavirtaistaneet Leader-toiminnan eli toimintaryhmätyön koskemaan myös muita kuin LEADER+ -ohjelmaa.

Ohjelmakaudella 2007–2013 toimintaryhmien lukumäärä Suomessa on todennäköisesti 55. Jotkut kauden 2000–2006 toimintaryhmistä yhdistyvät keskenään, ja lisäksi kunталиitoksista johtuen ryhmien toiminta-alueissa tapahtuu joitain muutoksia. Kuten kaudella 2000–2006, kaudella 2007–2013 toimintaryhmätyö kattaa maantieteellisesti lähes koko maan. Ohjelmakauden 2007–2013 toimintaryhmät toiminta-alueineen hyväksytään ja ryhmien toiminta käynnistyy vuoden 2007 aikana.

Vielä ohjelmakaudella 2000–2006 paikallisen toimintaryhmän tehtävät perustuivat sen kehittämisohjelman linjauksiin, jonka alla ryhmä toimi. Ohjelmakaudella 2007–2013 tilanne muuttuu siten, että Manner-Suomessa toteutetaan ainoastaan yhtä maaseudun kehittämisohjelmaa eli Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelmaa (ja Ahvenanmaalla Ahvenanmaan maaseudun kehittämisohjelmaa). Leader-toimintatapa on osana koko Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelmaa, ja kaikki kauden 2007–2013 toimintaryhmät ovat Leader-toimintaryhmiä.

Kuva 1. Toimintaryhmät Suomessa ohjelmakaudella 2000–2006 (MMM).

3.3 Toimintaryhmätyöskentelyn toimintatavat

Toimintaryhmätyöskentelyyn liittyy runsaasti sille ominaisia piirteitä ja toimintamuotoja. Suomen LEADER+ -ohjelmassa oli tunnistettavissa ohjelman väliarvioinnin (Pylkkänen 2004) mukaan kaikki ohjelman erityispiirteet ja toi-

mintatavat, joita ovat *alueperusteisuus, alhaalta ylös - eli bottom up -periaate, paikallinen kumppanuus, kolmikantaperiaate, pilottiuonteisuus, eri sektorirajat ylittävä toiminta, verkostoituminen sekä kansallinen ja kansainvälinen yhteistyö*. Parhaiten oli toteutunut alhaalta ylös -periaate, alueperusteisuus sekä kolmikantaperiaatteen mukainen paikallinen kumppanuus. Eniten odotuksia kohdistui jatkossa verkottumiseen ja yhteistyöhön sekä kansallisella että kansainvälisellä tasolla. Toimintatavat kuuluivat Suomessa kaudella 2000–2006 olennaisena osana kaikkien muidenkin maaseudun kehittämisohjelmien kuin LEADER+ -ohjelman toimintaryhmätyöhön. Tässä käsiteltävien Leader-ominaispiirteiden tai yleisemmin toimintaryhmätyöperiaatteiden lista ei ole kaiken kattava, mutta antaa hyvän lähtökohdan ymmärtää sitä, mistä paikalliseen omaehtoisuuteen perustuvassa toimintaryhmätyössä on kysymys ja miten se on konkreettisesti (arvioinnin mukaan) näkynyt maaseudun kehittämistyössä. Tarkoituksena on valaista sitä, millaisia johtopäätöksiä toimintaryhmätyöskentelyn toimintatavoista on tehty. LEADER+ -ohjelmassa toimintaryhmätyötä on arvioitu selkeästi muiden kehittämisohjelmien toimintaryhmätyötä perusteellisemmin, koska koko LEADER-ohjelman toteutus perustuu juuri paikallisiin toimintaryhmiin. Voidaan todeta, että samankaltaisia vahvuuksia ja ongelmia toimintatavoissa on tunnistettu yleisesti myös muiden kehittämisohjelmien toimintaryhmätyössä.

Seuraavaksi kuvataan tarkemmin toimintaryhmätyölle ominaisia, tässäkin tutkimuksessa vahvasti myös hankkeiden kautta todennettavia toimintatapoja sekä niissä onnistumista Suomen LEADER+ -ohjelmassa. Näitä toimintatapoja on pitkälti tunnistettavissa myös muusta paikallislähtöisestä kehittämistyöstä ja aluepolitiikasta kuin toimintaryhmätyöstä. Kuitenkin paikalliset toimintaryhmät ovat saaneet poikkeuksellisen paljon vastuuta ja vapautta hoitaa itse ”omaan” alueeseensa liittyviä asioita, mikä erottaakin ne kaikista muista tavoista toteuttaa aluepolitiikkaa tai kehittää alueita.

Paikallislähtöisyys

Toimintaryhmätyöskentelyyn liittyvä keskeinen käsite on *bottom-up*, jolla tarkoitetaan alhaalta ylöspäin suuntautuvaa alueen kehittämistä. Bottom-up -periaatteen turvin pyritään aktivoimaan paikallisia ruohonjuuritason toimijoita ja edistämään osallistuvaa päätöksentekoa alueella. Lähestymistapa pitää sisällään muun muassa paikallisten toimijoiden toimintaryhmätyöskentelyyn sitouttamisen, tietoisuuden lisäämisen koulutuksen kautta sekä paikallisten toimijoiden aloitteesta tapahtuvan alueen vahvuuksien ja heikkouksien määrittämisen, kehittämissuunnitelman laatimisen ja hankkeiden toimeenpanon (Haatainen ym. 2000, s. 16).

Suomen LEADER+ -väliarvioinnin mukaan:

- toimintaryhmätyö on tuonut maaseudun kehittämistoimintaan mukaan ihmisiä, joita esimerkiksi paikallispoliittinen vaikuttaminen ei välttämättä kiinnosta

- toimintaryhmätyö on osaltaan vahvistanut suomalaista kansalaisyhteiskuntaa
- osallistuminen hankkeisiin ja itse toimintaryhmätyöhön on ollut laajaa
- ihmisiä on helpompi saada mukaan 'alhaalta ylös' perusteiseen toimintaan kuin esimerkiksi suuriin kehittämisohjelmiin
- osallistumisen ja siinä tapahtuvien muutosten seuranta ei ole kuitenkaan pystytty toteuttamaan riittävän hyvin (MMM 2004, s. 8).

Paikallislähtöinen kehittäminen pitää sisällään kaikki seuraavaksi kuvattavat toimintaryhmätyön periaatteet.

Pilottiluonteisuus ja siirrettävyys

Tässä pilottiluonteisuudella tarkoitetaan uusien ideoiden kokeilua maaseudun kehittämisessä. Uudet ideat voivat olla muun muassa uusia tuotteita, palveluja, tuotantomenetelmiä tai uudenlaista yhteistyötä. Toimintaryhmätyö sisältää pilottiluonteisuusvaatimuksen. Mäntylän ja Lemetyisen (2004, s. 111) mukaan *”Tämä tarkoittaa, että ohjelmasta rahoitettujen hankkeiden on sisällettävä toimintaa, joka on jollain tavalla uutta kyseiselle alueelle ja joka on toimintatapaan muualle siirrettävää.”*

Suomen LEADER+ -väliarvioinnin mukaan toimintaryhmien tulkinta pilottiluonteisuusvaatimuksesta on ollut hyvin väljä ja vaikeasti konkretisoitava. Usein pilottiluonteisuus on toimintaryhmässä tulkittu uudeksi toiminnaksi, toimintatavaksi tai uudenlaiseksi yhteistyöksi. Väliarvioinnin mukaan noin kolmannes hankkeista on ollut kriittisesti tarkasteltuna pilottiluonteisia. Väljemmin arvioituna niitä on ollut noin neljä hanketta viidestä (MMM 2004, s. 7–8).

Kumppanuus

Katajamäen (2001, s. 49) mukaan kumppanuus on eri osapuolien tasavertaista yhteistyötä. Siinä viranomaiset, yrittäjät ja kansalaisjärjestöjen edustajat toimivat yhdessä yhteisten tavoitteiden saavuttamiseksi. Kumppanuusperiaate tarkoittaa avointa, laajapohjaista eri alojen ja organisaatioiden välistä yhteistyötä. Toimintaryhmätyössä kumppanuuden periaatetta noudatetaan ohjelman toteuttamisessa sekä paikallisella, alue- että keskushallinnon tasolla (Katajamäki 2001, s. 49, Kokkonen & Vartiainen 1993, s. 18, 23, MMM). Kumppanuudet, jotka tuovat yhteen paikallistoimijoita, ovat yleistyneet eri muodoissaan erityisesti 1990-luvun alusta lähtien. Myös EU on ohjelmiansa kautta tukenut kumppanuuskäytäntöjensä yleistymistä (Loranca-Garcia 2000, s. 75). Kaikessa toimintaryhmätoiminnassa on noudatettava kumppanuuden periaatetta. Kumppanuus on myös yksi EU:n aluepolitiikan pääperiaatteista.

Suomen LEADER+ -väliarvioinnin mukaan:

- LEADER+ -ohjelma vahvistaa yhteistyötä maaseudun asukkaiden, paikallisten yritysten ja yhdistysten sekä viranomaisten välillä
- yhteistyö koetaan verkottumista syvempänä toimintana, jossa asioita tehdään oikeasti yhdessä
- toimintaryhmissä yhteistyö koetaan toimintaan lisäarvoa tuovana asiana eli muilta oppimisena
- toimintaryhmät tekevät varsin laajasti yhteistyötä alueellaan toimivien organisaatioiden kanssa
- toimintaryhmien henkilöstön ja hallituksen oma osaaminen on noussut etenkin yhteistyössä muiden toimintaryhmien kanssa
- yhteistyön laajuuden ja sen merkityksen seuranta ei ole kuitenkaan ohjelmatasolla systemaattista (MMM 2004, s. 8).

Verkostoituminen

Verkostoituminen on yksi avainkäsitteistä aluekehitystä ja innovaatioita käsittelevässä kirjallisuudessa (Loranca-Garcia 2000, s. 74). Käsitteinä verkosto ja verkostoituminen ovat epämääräisiä, ja niiden käyttö hyvinkin erilaisissa yhteyksissä on sekavaa. Usein kyseisiä käsitteitä käytetään yleiskäsitteinä, joilla kuvataan erilaisten vuorovaikutussuhteiden merkityksen kasvua sekä toimijoiden lisääntyneitä riippuvuutta toistensa resursseista ja erikoisosaamisesta (Mäkinen 1999, s. 86–87). Flora (1998, s. 490) määrittelee verkostot mekanismiksi, jonka avulla luottamus kehittyy ja oikeutus (legitimacy) muodostuu. Verkostoituminen taas on itsenäisten toimijoiden joustavaa yhteistyötä, joka tuottaa yhteisen tuloksen (Hautamäki 1995, s. 50). Verkostot ovat tehokkaimpia silloin, kun niitä on erilaisia: avoimia, joustavia ja sekä horisontaalisia että vertikaalisia (Flora 1998, s. 490–491). Verkostotoiminnan perusedellytyksiä ovat:

- vastavuoroisuus; halu vaihtaa informaatiota, taitotietoa ja hyödykkeitä
- luottamus; valmius ottaa riski toisten osapuolten luotettavuuden suhteen
- oppiminen; sen tunnistaminen, että tieto on kehityksen edellytys ja parhaat käytännöt täytyy opetella
- kumppanuus; valmius lujittaa vastavuoroisia suhteita
- hajauttaminen; keskitettyjen informaatio- ja päätöksentekoprosessien tehostumisen tunnistaminen (Cooke 1993, s. 161–162).

Verkostoon liittymiseen on monia syitä. Näitä ovat yhteiset arvot, suorat hyvinvointivaikutukset ja/tai taloudellinen hyöty. Verkoston ansiosta yhteenliittymät

voivat syntyä ja säilyä helpommin kuin ilman verkostoa. Lisäksi verkostokanavien perustaminen lisää luottamusta (Dasgupta 1998).

Verkostoitumisella tarkoitetaan toimintaryhmyössä sitä, että saman tai eri alojen yritykset, yhdistykset, työntekijät tai harrastajat toimivat yhdessä yhteisen päämäärän saavuttamiseksi. Paikallisten toimintaryhmien keskinäistä verkostoitumista on edesauttanut kansallinen verkostoyksikkö. LEADER+ -ohjelman toimintaryhmien osalta kansainvälistä verkostoitumista on edesauttanut eurooppalainen LEADER-verkostoyksikkö (MMM 2002, s. 18).

Kestävä kehitys

Kestävällä kehityksellä tarkoitetaan sitä, että rahoitettavissa toimenpiteissä huolehditaan luonnon ja inhimillisten voimavarojen käyttämisestä siten, että seuraavien sukupolvien käyttöön tulevat voimavarat eivät ole oleellisesti heikentyneet. Lisäksi kestäväällä kehityksellä pyritään säilyttämään biologinen monimuotoisuus ja ekosysteemien toimivuus sekä sopeuttamaan ihmisen aineellinen toiminta luonnon kestokykyyn. Kestävän kehityksen periaatteita soveltamalla pyritään siihen, että kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin edellytykset siirtyvät sukupolvelta toiselle.

Suomen LEADER+ -väliarvioinnin mukaan:

- ekologisen kestävyuden kannalta kriittisiä hankkeita on ohjelmassa vain harvoja
- ohjelmalla on myönteinen vaikutus erityisesti sosiaalisesti ja kulttuurisesti kestävään kehitykseen
- etenkin pienten paikallisten hankkeiden rahoittaminen tukee sosiaaliseen kestävyteen liittyvää kansalaisten osallistumista (MMM 2004, s. 10).

3.4 Hankkeet toimintaryhmyössä

Paikallisen toimintaryhmän kehittämissuunnitelmaa toteutetaan rahoittamalla suunnitelman linjausten mukaisia hankkeita. Toimintaryhmä saa vuosittain käyttöönsä tietyn rahasumman, jonka puitteissa ryhmän hallitus valitsee rahoitettavakseen ne hankkeet, jotka parhaiten toteuttavat sen kehittämissuunnitelmassa esittämiään tavoitteita sekä kehittämisohjelmaa, jonka alla toimintaryhmä toimii. Toimintaryhmät ovat voineet tietoisesti valita esimerkiksi, keskittyvätkö ne yhteisöllisen vai elinkeino-/yritystoiminnan kehittämiseen tai panostavatko ne esimerkiksi elinympäristön parantamiseen tai vaikka maaseutumatkailun kehittämiseen.

Toimintaryhmillä on hankevalinnassa tarkoituksenmukaisuusharkinta ja TE-keskuksilla laillisuusharkinta. Toimintaryhmät antavat hankkeista myönteisen tai kielteisen lausunnon. TE-keskusten on rahoituspäätöksissään noudatettava lausuntoa, ellei tälle ole laillisuusestettä. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että paikallisilla toimintaryhmillä on ohjelmiensa toteutuksessa suurempi rooli kuin TE-keskuksilla.

Maa- ja metsätalousministeriön mukaan *hanke eli projekti on ajallisesti rajattu kertaluonteinen tehtäväkokonaisuus. Hankkeen avulla toteutetaan tiettyjä kehittämissuunnitelmia tai luodaan ratkaisuvaihtoehtoja tunnistetuille ongelmille, se ei siis ole jatkuvaa toimintaa. Hanketta toteutetaan etukäteen laaditun hankesuunnitelman mukaisesti ja se liittyy usein laajempaan kokonaisuuteen, kuten strategiaan tai ohjelmaan* (MMM 2002, s. 26).

Kukin toimintaryhmä määrittelee omat hankevalintakriteerinsä. Yhden maamme toimintaryhmän, Nouseva Rannikkoseutu ry:n mukaan hankkeilla tulee pyrkiä pitkäaikaisiin, kestäviin tavoitteisiin, joiden vaikutus näkyy vielä hankkeen päätyttyä (Nouseva rannikkoseutu ry). Hankkeen lähtökohtana on hankehakijan tarve toteuttaa halutunlainen tavoite. Nousevan Rannikkoseudun mukaan hyvän hankkeen tunnuspiirteitä ovat:

- selkeä, konkreettinen tavoite
- perusteellinen pohjatyö, hyvä suunnittelu
- toimiva ja laaja-alainen yhteistyö
- joustava työnjako
- avoin ja säännöllinen tiedotus sisään ja ulos
- kohtuullinen, oikein mitoitettu budjetti, joka ei ylitä
- mitattavat tulokset, joiden perusteella voidaan arvioida vaikuttavuutta ja hyödynnettävyyttä
- toimiva, asiantunteva ja hankevetäjää tukeva ohjausryhmä (Nouseva Rannikkoseutu ry).

Nousevan Rannikkoseudun tulkinta hyvästä hankkeesta sekä hankkeista osana aluekehittämistä on pääpiirteissään yleistettävissä koko toimintaryhmätyöhön sekä yleisemminkin hankkeiden rooliin aluekehittämisessä.

Toimintaryhmien hankkeilla on yleisesti samanlaiset tukiehdot kuin muillakin maaseudun kehittämis- ja yritystukihankkeilla, mutta toimintaryhmien hankkeet ovat pienempiä. Toimintaryhmätyö mahdollistaa sellaisten pienten hankkeiden toteutumisen, jotka eivät saisi tukea muuta kautta. Toimintaryhmien hankevalintakriteereissä tulisi korostua toimintaryhmätyön pääperiaatteet ja toimintatavat, joita ovat muun muassa innovatiivisuus ja paikallislähtöisyys (ks. tarkemmin luku 3.3).

Hankkeet voidaan luokitella yritystuki- ja kehittämishankkeisiin. Lisäksi kehittämishankkeet jaetaan usein elinkeinollisiin ja yhteisöllisiin kehittämishankkeisiin. Kyseistä luokittelua tullaan käyttämään tässä tutkimuksessa. Tarkastellaan seuraavaksi näiden hanketyyppien ominaispiirteitä.

3.4.1 Yritystuki

Yksittäinen yrittäjä voi saada tukea yritystoiminnan käynnistämiseen, kehittämiseen ja laajentamiseen. LEADER+ -ohjelma mahdollisti myös muiden kuin maatilakytöntäisten yritysten tukemisen, joten juuri toimintaryhmien kautta rahoitetuissa yritystukihankkeissa oli mukana monia erityyppisiä yrityksiä. Toimintaryhmähankkeissa yritystukikelpoisen yrityksen työllistävyys sai olla perheenjäsenten lisäksi korkeintaan viisi henkilötyövuotta.⁴ Ohjelmakaudella 2007–2013 muidenkin kuin maatilakytöntäisten tukeminen on mahdollista maaseudun kehittämissuunnitelman yritystuilla sekä TE-keskusten että paikallisten toimintaryhmien kautta. Lisäksi työllistävyysrajoitus on noussut alle kymmeneen henkilötyövuoteen.

Yritystoimintaan myönnetään yritystukien kautta seuraavia tukia:

- 1) Yrityksen kehittämistuki
Yritykset voivat hakea kehittämissuunnitelmasta esimerkiksi markkinoinnin, tuotekehityksen tai liikkeenjohdon asiantuntija-avun tai muun osaamisen hankkimiseen, tuotteiden ja tuotantomenetelmien laadun parantamiseen tai muuhun rajattuun kehittämistoimenpiteeseen. Vasta suunnitteilla olevan yrityksen perustamisedellytysten selvittämiseen on myös mahdollista saada pieni avustus.
- 2) Yrityksen investointituki
Investointitukea voidaan myöntää yritystoiminnan aloittamisen tai laajentamisen aiheuttamiin välttämättömiin investointikustannuksiin kuten koneisiin, laitteisiin, kalustoon ja tuotantorakennuksen rakentamiseen tai laajentamiseen. Tukea voidaan myöntää myös valmiin tuotantorakennuksen ostamiseen.
- 3) Yritystoiminnan käynnistystuki
Käynnistysavustusta voidaan myöntää yrityksen perustamis- tai laajentamisvaiheessa vieraan työvoiman palkkauksesta aiheutuviin kustannuksiin.

Yritystuilla tavoitellaan liikevaihdon kasvua, uusia, paikallisia työtilaisuuksia ja tuloja sekä yritysten toiminnan tehostumista.

⁴ Annex-I -toiminnan harjoittamiseen tukea saavilla yrityksillä ei ole muiden toimintaryhmien kuin Leader-ryhmien osalta kokorajaa, Leader-ryhmissä työllistävyysrajoite on perheenjäsenten lisäksi enintään viisi henkilötyövuotta. Annex-I -toiminnalla tarkoitetaan maataloilla tapahuvia maataloustuotteiden jalostuksen ja markkinoinnin investointeja.

3.4.2 Elinkeinollinen kehittämishanke

Elinkeinollisten kehittämishankkeiden avulla kannustetaan yrittäjiä liiketoiminnan pitkäjänteiseen suunnitteluun ja uusien toimintamahdollisuuksien kehittämiseen. Kehittämishankkeet nousevat usein maaseudun yrittäjien tai muiden toimijoiden yhteisten tarpeiden pohjalta. Kehittämishankkeisiin voivat hakea tukea useat yrittäjät yhdessä, yrittäjä- tai kyläyhdistykset taikka kehittämisorganisaatiot; *toisin sanoen kehittämishankkeilla ei tueta yksittäisiä yrityksiä.* Hankkeessa mukana olevilla yrityksillä on aina jotain yhteistä, kuten sama toimiala (esim. matkailuverkostohankkeet) tai vähintäänkin yhteinen päämäärä alueensa elinkeinon kehittämiseksi. Oleellista on, että yritykset toimivat yhteistyössä sekä verkostoituvat hanketoiminnan seurauksena. Tällaisissa hankkeissa voi olla mukana myös aloittavia yrityksiä tai henkilöitä, jotka ovat aikeissa aloittaa oman liiketoiminnan. Hankkeet tähtäävät yritysten toimintaympäristön kehittämiseen paikallisesti tai alueellisesti. Tavoitteena voi olla myös yritysten osaamisen tason nostaminen. Elinkeinollisissa kehittämishankkeissa mukana olevilla yrityksillä ei ole kokorajaa.

3.4.3 Yhteisöllinen kehittämishanke

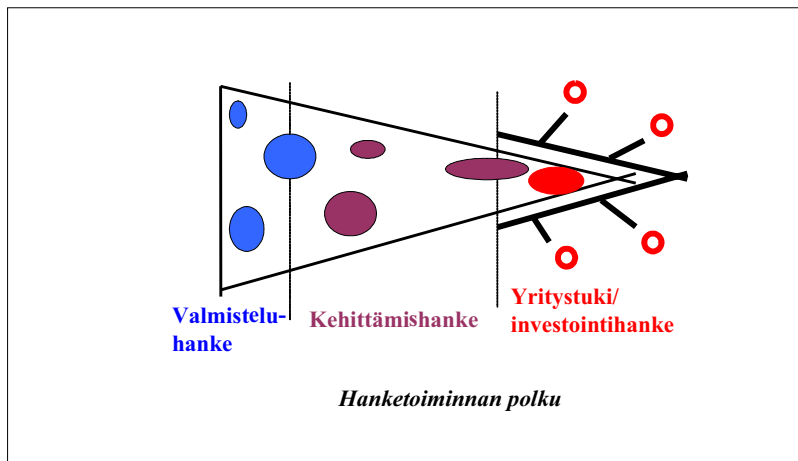
Maaseudun asukkaita kannustetaan kehittämistuilla omaehtoiseen, paikalliseen yhteistyöhön, jonka avulla rakennetaan paitsi alueelle yrittämismyönteistä ilmapiiiriä, myös vahvistetaan kyläyhteisöjen toimintaa, vaalitaan maaseutumaise-
maa, luonnon- ja kulttuuriympäristöä sekä turvataan välttämättömät peruspalvelut. Yhteisöllisten kehittämishankkeiden kohderyhminä ovat yksityiset henkilöt, paikalliset toimintaryhmät, kyläyhdistykset sekä osuuskunnat. Yhteisölliset kehittämishankkeet eivät ole lainkaan tai ovat selkeästi vähemmän yrityslähtöisiä kuin yritystuki- ja elinkeinolliset kehittämishankkeet. Kylien kehittämishankkeet, esimerkkinä kylätalon kunnostaminen, ovat tyypillisiä yhteisöllisiä kehittämishankkeita. Yhteisöllisten hankkeiden nähdään usein luovan otollista kehitysmuotoista maaperää ja mahdollistavan elinkeinollisten hankkeiden synnyn ja onnistumisen. Eri yhteistyötahot (yhdistykset ym.) voivat myös hakea tukea koulutushankkeisiin eli omien osaamistarpeidensa mukaisen koulutuksen järjestämiseen. Tukea on jossain määrin mahdollista saada myös hankkeisiin, joilla parannetaan maaseudun kouluttajien ja neuvojien omaa ammattitaitoa.

3.4.4 Hanketoiminnan polku

Maaseutupoliittisessa kokonaisuohjelmassa 2005–2008 (YTR 2004, s. 124) kuvataan maaseudun kehittämisohjelmien väliarviointien pohjalta erilaisten hankkeiden – lähinnä yritystukien ja elinkeinollisten kehittämishankkeiden sekä muiden hankkeiden – suhdetta seuraavasti:

”...LEADER II -ohjelman jälkiarvioinnissa ja LEADER+ -ohjelman vuoden 2003 väliarvioinnissa enemmistö sekä ryhmistä että niiden sidosryhmistä on ollut sitä mieltä, että tulevaisuudessa ryhmän tärkein rahoituskohde on elinkeinojen kehittäminen ja sitä kautta työpaikkojen luominen. ALMA-ryhmien toiminnanjohtajat olivat ALMA:n väliarvioinnin mukaan myös huolissaan elinkeinotoiminnan kehittämiseen liittyvien hankkeiden vähäisyydestä. On kuitenkin todennäköistä, että yrityshankkeita tulee suhteessa enemmän sitä mukaa, kun ohjelman toimeenpano etenee. Kehittämistoimille on luotu ensin perusta yhteisöllisillä hankkeilla, joilla luodaan tarvittavat yhteistyörakenteet. Tälle perustalle pohjautuvat elinkeinolliset toimet, joilla lisätään työpaikkojen ja yritysten määrää. Yhtenä piirteenä on se, että tähän mennessä toimintaryhmien rahoittamat yrityshankkeet ovat olleet enimmäkseen jo toimivien yritysten investointeja eivätkä uusien yritysten perustamista.

Kun paikallisten toimintaryhmien toimilla jatketaan sosiaalisen pääoman luomista, jää elinkeinollinen toiminta helposti muiden, suurempien ohjelmien rahoitettavaksi. Ongelmana menettelyssä on saada lisää uusia ihmisiä mukaan toimintaan. Nykyisillä toimilla tavoitetaan aktiiviset ja uusia keinoja pitäisi kehittää myös vähemmän aktiivisten mukaan saamiseksi. Suurissa ohjelmissa⁵ puolestaan on yhä enemmän suuntaus rahoittaa vain suuria hankkeita ja niitäkin keskuksissa. Tällöin maaseudun paikallistason yrittäjät jäävät väliinputoajiksi. Toisaalta kansalaistoimintaan perustuvan toimintamallin perusajatus katoaa, jos rahoituskohteena ovat ainoastaan yksittäiset yritykset. Sosiaalinen pääoma ja yritystoiminta ovat molemmat toimintaryhmien tehtäväkenttää.”

Kuva 2. Hanketoiminnan polku (mukaiillen Suomen Aluetutkimus FARia).

⁵ Suurilla ohjelmissa tarkoitetaan tässä ohjelmakauden 2000–2006 Itä- ja Pohjois-Suomen tavoite 1 -ohjelmia sekä Alueellista maaseudun kehittämisohjelmaa tavoite 1 -ohjelman ulkopuoliselle alueelle (ALMA).

Kehittämishjelmalogiikan mukaisesti voidaan puhua ”hankepolusta”. Tällä tarkoitetaan sitä, että yritystuen tulisi hyötyä ”yleisemmän tason” kehittämishankkeesta esimerkiksi yritysten keskinäisen verkostoitumisen ja yrityshankeidean syntymisen kautta. Hankepolku voidaan kuvata valmistelu-/esiselvityshanke – kehittämishanke – yritystuki -ketjuna (Kuva 2). Valmistelu-/esiselvityshanke voi olla joko yhteisöllinen tai elinkeinollinen kehittämishanke. Tässä tutkimuksessa hankepolkujen olemassaoloa ja ominaisuuksia pyritään todentamaan empiirisesti kehittämishankkeille suunnatuin kyselyin ja haastatteluin. Näihin, eräänlaisiin katalysoiviin vaikutuksiin palataan myöhemmin.

4 Vaikuttavuuden arviointi ja ohjelmien seuranta

Alueellisten kehittämishjelmien vaikuttavuuden arviointi tarkoittaa sitä, että tuen aikaansaamia kehitysvaikutuksia seurataan senkin jälkeen kun tuen aikaansaamista tuotoksista sekä tuloksista on raportoitu. Tukiseurannan aikajännettä voidaan vaihe vaiheelta kuvata seuraavasti:

1. rahoitus-/tukisopimuksen syntyminen
2. tuotosten seuranta hankkeen edistymisen aikana
3. tulosten raportointi hankkeen päättyessä
4. vaikutusten seuranta (Haarajärvi & Myhrman 1994, s. 75).

Seurantaindikaattoreista suoraan saatujen tietojen välitön esittäminen ei ole vielä vaikutusten seurantaa. Valitettavan usein seuranta loppuu kohtaan 3 tai kohta 4 jää hyvin vaillinaiseksi. Tätä voidaan pitää hyvin suurena puutteena, koska vasta kohdan 4 perusteellinen tarkastelu tuo esille sen, millaiset *vaikutukset* harjoitetulla aluepolitiikalla – tässä maaseudun kehittämishjelmilla – on ollut. Lisäksi vaikuttavuuden tarkastelulla voidaan tuoda esille argumentteja, jotka puoltavat tai eivät puolla vallitsevien politiikkatoimenpiteiden oikeutusta ja tarkoituksenmukaisuutta. Vaikuttavuuden tarkastelun tulisi sisältää myös pitkän aikavälin tarkastelua, esimerkiksi millaisena vaikutukset näyttäytyvät vuosien kuluttua tuen myöntämisestä. Vaikuttavuusarvioinnin kehittäminen on yhteiskunnallisesti tärkeää yhteisten resurssien oikeanlaiseksi kohdentamiseksi siten, että yhteisesti määritellyt kehitystavoitteet toteutuvat. Käsillä oleva tutkimus on osa tätä prosessia.

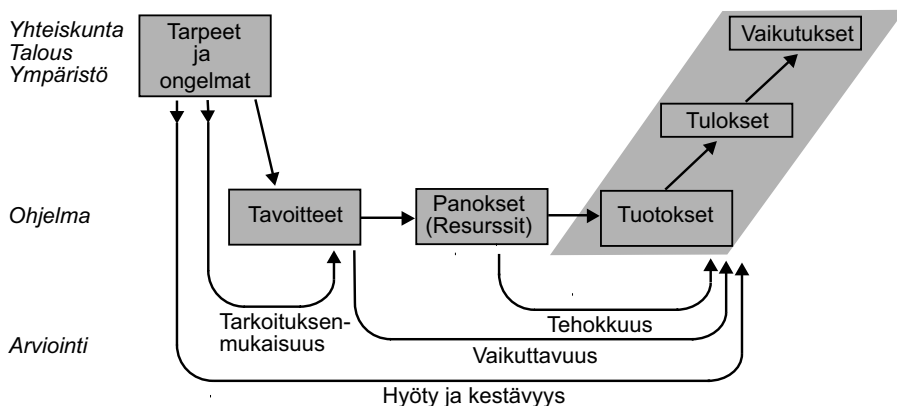
Tässä luvussa tarkastellaan ensin ohjelmasuunnittelun ja arvioinnin perustana olevaa loogista viitekehystä. Sen jälkeen pohditaan arviointiin liittyviä ongelmia. Tämän jälkeen tarkastellaan arvioinnin ja ohjelmaseurannan keskeistä työ-

välinettä, indikaattoreita sekä kuvataan kokemuksia määrällisten ja laadullisten seurantaindikaattorien käytöstä toimintaryhmien vaikutusten mittaamisessa.

4.1 Arvioinnin looginen viitekehys

Aluekehittämissohjelmien vaikutusten mittaus perustuu yleensä suunnitelmissa (esimerkiksi ohjelma-asiakirjat) eriteltyjen tavoitteiden todentamiseen sekä loogiseen viitekehukseen perustuvien arviointikriteerien analysointiin. Sekä ohjelmien että hankkeiden suunnittelun ja niiden arviointien perustyökaluksi on muodostunut looginen viitekehys, joka tekee ohjelman ja sen toimenpiteiden oletetut vaikutukset näkyviksi sekä mahdollistaa systemaattisen arvioinnin. Lähtökohtana ovat oletukset tietyistä vaikutusketjuista. Tällaisen arviointiaselman juuret juontavat 1970-luvun kehitysavun arviointiin. Vastaavaa asetelmaa käytetään perustana EU:n aluepolitiikka-arvioinneissa.

Aluepolitiikan vaikuttavuuden arvioinnissa on muodostunut joukko vakiintuneita käsitteitä ja arviointikriteereitä, joiden tarkastelu ja ymmärtäminen on välttämätöntä alueellisten kehittämissohjelmien vaikutusketjujen ja ohjelma-arviointien periaatteiden oivaltamiseksi. Seuraavaksi tarkastellaan lyhyesti arvioinneissa esille nousevia käsitteitä. Käsitteet määritellään tässä siten, miten ne nimenomaan aluepolitiikan ohjelma-arvioinnin kontekstissa ymmärretään. Ohjelman sijasta tai ohella käsitteiden kuvauksen yhteydessä voitaisiin monesti käyttää hanketta tai toimenpidettä. Käsitteiden määrittelyn pohjana on käytetty Euroopan komission viitekehystä sosio-ekonomisten ohjelmien arvioinneista (ks. tarkemmin EC 1999a).

Kuva 3. Ohjelman vaikuttavuuden arvioinnin looginen viitekehys (EC 1999b, s. 71, Virtanen & Uusikylä 2002, s. 15).

Panos (input) on resurssi, joka ohjelman toimenpiteeseen suunnataan. Resurssit voidaan jakaa esimerkiksi rahallisiin, inhimillisiin ja fyysisiin/materiaalisiin resursseihin.

Toimenpide (measure) on ohjelman hallinnon perusyksikkö. Toimenpide koostuu joukosta samankaltaisia projekteja/hankkeita ja eri panoksia.

Tuotos (output) on hankkeen konkreettinen aikaansaannos, esimerkiksi pidettyjen kurssien tai koulutettujen henkilöiden määrä.

Tulos (result) on seurausta tuotoksesta. Esimerkiksi järjestetyt koulutuspäivät (tuotos) voivat vaikuttaa positiivisesti oppimiseen (tulos); voidaan puhua oppimistuloksista.

Tehokkuus (efficiency) on panos/tuotos -suhde, joka kertoo millaisilla kustannuksilla tai panoksilla on päästy saavutettuihin tuloksiin. Mitä pienempi on suhdeluku, sitä tehokkaampaa toiminta on ollut.

Vaikutus (effect) on sosio-ekonominen tai ympäristömuutos, joka johtuu suoraan tai epäsuorasti toteutetusta ohjelmasta. Vaikutukset voivat siis olla välittömiä tai välillisiä.

Vaikuttavuus (effectiveness) vastaa kysymykseen, miten ohjelman toteuttamisella aikaansaadut kokonaisvaikutukset vastaavat niille asetettuihin tavoitteisiin. Vaikuttavuudella viitataan yleensä toiminnan kautta aikaansaatuihin laajempiin yhteiskunnallisiin muutoksiin.

Tarkoituksenmukaisuus (relevance) on ohjelman soveltuvuus toimintaympäristön tarpeisiin.

Hyödyllisyys (utility) merkitsee sitä, että ohjelma ja niiden vaikutukset vastaavat kohderyhmän tarpeisiin sekä odotuksiin ja edistävät niiden ongelmien ratkaisua, jotka ohjelmassa on tunnistettu.

Ohjelman tulokset ja vaikutukset ovat *kestäviä*, jos toiminta jatkuu rahoituksen loputtuakin. Mikäli näin ei käy tai mikäli kehittämistoimista on seurannut negatiivisia, esimerkiksi ympäristöön kohdistuvia vaikutuksia, ohjelmalla ei ole ollut kestävää vaikutusta.

Loogiseen viitekehykseen perustuvalla arvioinnilla mitataan yleensä ennalta määritellyin seurantaindikaattorein (usein määrällisesti) sitä, millaisia ja miten paljon vaikutuksia on saatu aikaan tietyllä määrällä tiettyjä resursseja (katso menetelmistä tarkemmin esim. EC 1999a). Loogisen viitekehyksen avulla voidaan hahmottaa myös kausaliteetteja eli syy-seuraus -suhteita (ks. kausaliteetti-olettamuksista esim. Uusikylä ym. 2004). Ohjelman tai tietyn kehittämisspanoksen vaikutusketjua voidaan luonnehtia kuvan 3 tavoin.

Tässä tutkimuksessa luodaan malli, joka perustuu arvioinnin loogiseen viitekehukseen. Yleisesti toimintaryhmätyön on todettu olleen varsin hedelmällistä arvioinnin loogisen viitekehysten näkökulmasta (ks. MMM 2004), vaikkakaan esimerkiksi toimintaryhmätyön vaikutuksia oman alueensa talouteen ei yleisesti ole syvällisesti analysoitu.

4.2 Arvioinnin problematiikkaa

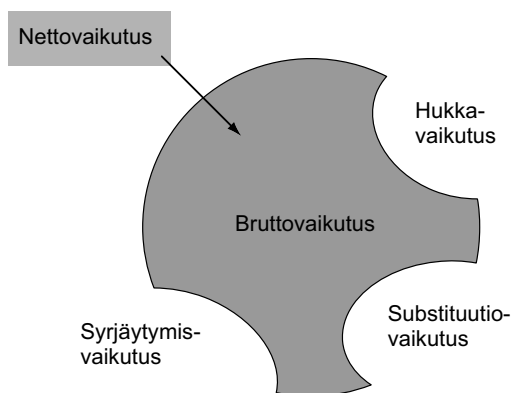
4.2.1 Arvioinnin vaikuttavuuden käsitteistöä

Alueellisten kehittämistukien vaikuttavuuden mittaaminen on aina vaikeaa. Näitä ongelmia ja niihin käytettäviä menetelmiä on kirjallisuudessa esitetty runsaasti, mutta ongelmien tunnistaminen ja niihin käytettävien sopivien menetelmien soveltaminen käytännön arvioinnissa on osoittautunut erittäin haasteelliseksi. Erityisen ongelmallista on, että samalla alueella on käynnissä useita eri ohjelmia ja kehittämistoimia, jotka osaltaan vaikuttavat käsillä olevan ongelman ratkaisuun. Lisäksi alueet poikkeavat muun muassa sosio-ekonomisten tekijöiden (esim. työttömyys, väestö- ja elinkeinorakenne ja niiden kehitys) suhteen toisistaan, mikä voi jo sinällään asettaa reunaehdoja ohjelman tai hankkeen vaikuttavuudelle. Arvioinnissa tarkasteltavan ohjelman tai kehittämistoimien vaikutusta on vaikea määritellä moninaisten yhteisvaikutusten kentässä. Kuvassa 4 esitetään politiikka-arviointeihin liittyviä perusongelmia, joita ovat arvioitavan kehittämispanoksen hukkavaikutus (deadweight), substituutiovaikutus sekä syrjäytymisvaikutus. Kun kyseiset tekijät otetaan huomioon, päästään kokonais- eli bruttovaikutuksista lähemmäs nettovaikutuksia.

Hukkavaikutus: samaan, tiettyyn tuen ansioksi luettuun vaikutukseen olisi päästy joka tapauksessa, ilman tukeakin (EC 1999c, s. 79); esimerkiksi investointi olisi tehty myös ilman tukea.

Substituutiovaikutus: tuen johdosta syntyneestä henkilö- tai organisaatiotason vaikutuksesta seuraa samansuuruinen, mutta päinvastainen vaikutus. Esimerkiksi työtön henkilö rekrytoidaan tuen turvin, mutta tämän johdosta toinen henkilö jää työttömäksi (EC 1999b, s. 113, EC 1999c, s. 80). Tavoiteltu vaikutus ikään kuin korvautuu toisella, päinvastaisella vaikutuksella, ja tilanne on samankaltainen kuin lähtötilanteessa.

Syrjäytymisvaikutus: substituutiovaikutuksen kaltainen mekanismi, mutta tarkastelukohteena on aluetaso. Esimerkiksi työpaikka luodaan tuen turvin alueelle, mutta tämän johdosta vastaava työpaikka menetetään toisella alueella (koska tuki houkuttelee siirtämään toiminnan alueelta toiselle) (EC 1999b, s. 113, EC 1999c, s. 80).

Kuva 4. Hukka-, substituutio- ja syrjäytymisvaikutusten huomioon ottaminen vaikuttavuuden arvioinnissa (EC 1999b, s. 113).

4.2.2 Indikaattorit arvioinnin työvälineenä

Kehittämisohjelmien hallinnoinnin keskeisenä apuvälineenä ja legitimitietin takeena on joukko indikaattoreita⁶, joiden avulla pystytään seuraamaan määrällisten tavoitteiden toteutumista. Indikaattoreita ovat muun muassa uudet ja säilytetyt/uudistetut työpaikat, uudet yritykset ja ohjelman kautta koulutuksiin osallistuneiden määrä. Lisäksi ohjelmien rahoitustilannetta seurataan tiiviisti ohjelman edetessä. Myös jonkin verran laadullisia indikaattoreita on käytössä. Kuitenkin pääpainona ohjelmien vaikutusten tarkastelussa on perinteisesti ollut määrällisten seurantaindikaattoritoteumien seuranta. Määrällisiä, ennalta asetettuja seurantaindikaattoreita voidaan pitää välttämättömänä työkaluna arvioinneissa. Indikaattorit tuottavatkin parhaimmillaan hyvin olennaista perustietoa ohjelman etenemisestä ja toteutuksesta. Kuitenkaan useiden seurantaindikaattoreiden luotettavuusastetta ei voida useinkaan pitää kovin hyvänä, ja erilaiset tulkinnat tuloksista – esimerkiksi mikä on uusi ja mikä uudistettu työpaikka – hämärtävät käsitystä siitä, mitä ohjelmalla on oikeasti saatu aikaan. Lisäksi seurantaindikaattoreiden käytön tekee ongelmalliseksi määrällisten mittareiden rajoittunut kyky ilmentää tärkeitä kehitysprosesseja. Ne saattavat antaa harhaisen käsityksen toiminnan vaikutuksista ja ohjata politiikkaa väärään ja tehottoomaan suuntaan. Siksi on tärkeää keskustella indikaattoreiden taustaoletuksista sekä teoriasta, joihin niiden vaikutusten oletetaan perustuvan. Esimerkiksi, mitä kymmenen uuden yrityksen tai työpaikan luominen tai yrityksen liikevaihdon

⁶ Oksanen ja Välimäki (2002) määrittelevät indikaattorin seuraavasti: ”Indikaattori on osoitin tai ilmaisin, jonka avulla monimutkaista tietoa voidaan tiivistää helposti ymmärrettävään muotoon. Indikaattori kuvaa todellisuutta usein epäsuorasti, se kertoo oireista, jotka osoittavat tietyn ongelman olevan olemassa. Indikaattoreita käytetään mm. monimutkaisten ilmiöiden yksinkertaistamiseen, päätösten tekemiseen, seurantaan ja vertailuun.”

kymmenen prosentin kasvu merkitsee ”oikeasti” aluetaloudelle? Kun todetaan, että ohjelmalla ei ole ollut juuri vaikutusta alueen sosio-ekonomiseen kehitykseen, olisiko tarpeellista tehdä arvioinnista aluetasolla hienojakoisempaa (esim. paikallistason arviointi) ja osoittaa siten, onko ohjelmalla ollut sosio-ekonomisia vaikutuksia esimerkiksi paikallis- tai toimintaryhmäaluetasolla? On tärkeää analysoida sitä, mitä indikaattorit eivät kerro sekä täydentää indikaattoritietoa sopivilla, oikeaa ja tarkoituksenmukaista asiaa mittaavilla määrällisillä ja laadullisilla menetelmillä.

4.2.3 Määrälliset ja laadulliset seurantaindikaattorit toimintaryhmien vaikutusten mittana

Maaseutupoliittisessa kokonaisuohjelmassa 2005–2008 (YTR 2004) todetaan toimintaryhmien vaikuttavuudesta seuraavasti: ”*Eri ohjelmissa tehtyjen arviointien mukaan toimintaryhmät ovat onnistuneet erityisesti sosiaalisen pääoman luomisessa alueillaan sekä osallistumisen, omatoimisuuden ja yhteistyön lisäämisessä.*” Tämä kuvastaa hyvin sitä, että määrällisten seurantaindikaattoreiden pohjalta tehdyt vaikutusten arvoinnit eivät kerro koko totuutta toimintaryhmien vaikuttavuudesta, eivät myöskään tämän tutkimuksen tarkastelun kohteena olevasta paikallistaloudellisesta vaikuttavuudesta.

Perinteisesti hankkeiden kohdentuvuutta ja tuloksia on seurattu eri ministeriöiden hallinnonalaisten hankeseurantajärjestelmien avulla. Hankkeiden rahoitustietojen (sidonta- ja maksatustiedot luokiteltuna EU-, kansallisiin ja yksityisiin kustannuksiin) lisäksi seurantajärjestelmät pitävät sisällään lukuisia seurantaindikaattoreita, muun muassa hankkeiden työpaikkavaikutuksia koskevia indikaattoreita.

Hankkeiden seuranta hankeseurantajärjestelmien avulla on välttämätöntä. Suurten, jopa tuhansien hankkeiden ohjelmien eteenpäinmenosta on hyvin vaikea muodostaa realistista kuvaa, ja siten niiden ohjaus on vaikeaa. Seurantajärjestelmien toimiessa tarkoituksenmukaisella tavalla saadaan erittäin arvokasta ja jatkuvasti päivittyvää tietoa siitä, miten koko ohjelma ja yksittäiset hankkeet toimivat ja ovat edenneet. Seurannan ongelmina ovat kuitenkin seurantatietojen puutteellisuus monen hankkeen kohdalla sekä virheet ja epätasällisyydet tietojen rekisteröinnissä.

Määrällisten seurantaindikaattoreiden ja vaikutusten kautta ohjelman oikeutus lienee helpompaa perustella poliittisille päättäjille verrattuna laadullisiin vaikutuksiin. Yllä mainittujen seurannan ongelmien vuoksi seurantaindikaattoritietoihin tulee tosin suhtautua varauksella. Indikaattorien luotettavuus esimerkiksi työllisyysvaikutusten osalta on kuitenkin parantunut, kun uudet syntyneet työpaikat on pitänyt ohjelmakaudesta 2000–2006 yksilöidä.

Ohjelman laadullisten tavoitteiden toteutumista pyritään seuraamaan laadullisilla indikaattoreilla. Laadullisia tavoitteita ovat muun muassa tasa-arvo, kestävä kehitys ja ympäristövaikutukset. Näitä kutsutaan yleisesti EU:n alueellisissa kehittämissuunnitelmissa ohjelman horisontaalisiksi tavoitteiksi, joita tarkastellaan erityisesti koko ohjelman, ei tietyn hankkeen, toimenpidekokonaisuuden tai toimintalinjan tasolla. Kuitenkaan seurantamenettely ei toimi laadullisten indikaattoreiden osalta toivotulla tavalla. LEADER+ -väliarvioinnissa todetaan, että *”Seurannan toimimattomuusongelma palautuu ainakin osittain tapaan, jolla tieto kerätään: laadullisia tavoitteita seurataan erillisillä liitteillä ja indikaattorit ovat vaikeasti ymmärrettäviä. Erillisiin indikaattoriliitteisiin perustuva seurantakäytäntö on huono sekä hankehakijan/toteuttajan että seurantamenettelyn kokonaisuuden kannalta...seurannan kokonaisuuden kannalta käytäntö johtaa ilmeiseen aliraportointiin.”* (Pylkkänen 2004b, s. 71 – 72.)

Siten käytäntöjä laadullisten tavoitteiden seurannan suhteen tulisi parantaa. Hankkeilta tulisi edellyttää aiempaa systemaattisempaa tietojen ilmoittamista, laadullisten tavoitteiden seurantalomakkeita tulisi muokata käyttäjäystävällisemmiksi ja kannustavammiksi sekä yhdistää kyseiset lomakkeet osaksi määrällisten indikaattoreiden seurantalomaketta. Lisäksi hankevetäjien tulisi jo hankerahoitusta hakiessaan ottaa kantaa laadullisiin tavoitteisiin (Pylkkänen 2004b, s. 72).

5 Eri pääomat aluekehittämisessä

5.1 Taustaa vaikuttavuuden arvioinnista eri pääomatyypin näkökulmasta

1990-luvulla sosiaaliset, ympäristö- ja kestävä kehityksen tavoitteet tulivat aiempaa selvemmin kiinteäksi osaksi EU:n alue- ja rakennepolitiikkaa, ja kyseinen muutos politiikan sisällössä jatkuu edelleen. Tällainen monisäikeinen tavoitekehikko korostuu etenkin yhteisöaloitteissa ja siten myös toimintaryhmäperusteisessa kehittämistyössä. Poliitiikan arvioinnin näkökulmasta monien eriluonteisten tavoitteiden (esimerkiksi taloudelliset, sosiaaliset ja ympäristötavoitteet) mukana olo saman politiikkatoimenpiteen päämääränä voi olla ongelmallinen, koska erilaisten tavoitteiden voidaan nähdä ainakin osittain ”kilpailevan” keskenään (Armstrong & Taylor 2000, s. 261). Usein nähdään, että esimerkiksi sosiaalisten tai ympäristötavoitteiden saavuttaminen voi tarkoittaa sitä, ettei taloudellisia tavoitteita voida saavuttaa ja päinvastoin. Toisaalta Euroopan komission Suomen edustuston julkaisussa (Euroopan komission Suomen edustusto 1998, s. 30) todetaan: *”Unionin tavoitteena on säilyttää ja kehittää Euroopan sosiaalista mallia, jossa yhdistyy taloudellinen hyvinvointi,*

sosiaalinen yhteenkuuluvuus ja monipuolinen, korkea elämänlaatu. Keskustelu on nostanut esiin joukon yhteisiä arvoja, jotka muodostavat eurooppalaisen sosiaalisen mallin perustan. Niihin kuuluvat demokratia ja yksilön oikeudet, vapaa sopimusoikeus, markkinatalous, tasa-arvo, hyvinvointi ja solidaarisuus. Nämä arvot yhdistyvät vakaumukseen siitä, että taloudellisen ja sosiaalisen kehityksen on kuljettava käsi kädessä.” Aluetaloudellisten tavoitteiden merkitystä suhteessa muihin tavoitteisiin tulisikin perusteellisesti pohtia. On mahdotonta arvioida, miten tehokasta aluepolitiikka on ollut tai tulee olemaan ennen kuin on selvää, mitä politiikalla on suunniteltu saavutettavan. Ilman aluepolitiikan tavoitteiden selventämistä arviointi mittaa aluepolitiikan vaikutuksia, ei vaikutavuutta. Aluepolitiikassa selkeiden ja täsmällisten tavoitteiden asettaminen on oleellista,

- 1) jotta voidaan valita tarkoituksenmukaiset politiikat toteuttamaan asetettuja tavoitteita
- 2) jotta voidaan koota tehokkain yhdistelmä politiikkainstrumentteja
- 3) jotta aluepolitiikkaa voidaan arvioida (Armstrong & Taylor 2000, s. 230–231).

Tässä tutkimuksessa keskitytään aluetaloudellisiin vaikutuksiin. Toisaalta tutkimuksessa lähdetään ajatuksesta, etteivät eriluonteiset tavoitteet ole välttämättä ristiriidassa keskenään; ekologiset, kulttuuriset ja sosiaaliset tekijät voivat vaikuttaa myös positiivisesti taloudelliseen kehitykseen. Tällainen ajatus liittyy erityisesti kestävän kehityksen näkökulmaan, jossa ekologisten, kulttuuristen, sosiaalisten ja taloudellisten tekijöiden integroiminen takaa pitkällä tähtäimellä kestävän, positiivisen kokonaisvaikuttavuuden.

Tutkimuksessa talouden käsitettä on laajennettu siten, että talouden ajatellaan koostuvan erilaisten pääomamuotojen varannoista ja virroista. Alueellisen kehityksen oletetaan riippuvan kaikkien eri pääomamuotojen kehityksestä. Tutkimuksen tarkoituksena on pyrkiä tunnistamaan kehittämistoimenpiteiden riippuvuuksia pääomaan. Tekemällä oletuksia vaikutusketjuista, pyrkimyksenä on mitata ja/tai tunnistaa eri pääomamuotojen muutosten aluetaloudellisia vaikutuksia sekä myös muita kuin taloudellisia vaikutuksia. Ongelmana on, että malli saattaa jättää tärkeitä vaikutuksia tunnistamatta, tai näiden vaikutusten muuttaminen mitattavaan muotoon epäonnistuu. Tällöin johtopäätöksenä on virheellinen käsitys toiminnan vaikutuksesta aluetalouden kehittämisessä.

Ryhdyttäessä pohtimaan paikallisten toimintaryhmien vaikutuksia omalla alueellaan, on lähdettävä teoreettisesta viitekehystä, joka sisältää paikallisen kehittämistyön vaikuttavuuden eri muodot. Vaikeutena on monien tärkeiden kehittämistavoitteiden näkyväksi tekeminen ja merkityksen rinnastaminen selkeämmin mitattavien vaikutusten kanssa. Kyseiset vaikutukset liittyvät esimerkiksi kehittämishankkeiden kautta valmiuksien kasvattamiseen sekä sosiaalisen

pääoman muodostamiseen. Toimintaryhmätyön tavoitteenahan on lopulta oman alueen kokonaisvaltainen kehittäminen ja säilyttäminen elinvoimaisena, hyvänä elinympäristönä ja asuinpaikkana. Tällöin on tarkasteltava paitsi välittömiä kehittämispansoksilla aikaan saatuja tuloksia myös välillisiä ja pidemmän aikavälin vaikutuksia sekä niitä tukevia toimintatapoja.

Tutkimuksessa teoreettiseksi lähtökohdaksi on otettu näkemys, joka lähtee taloudellisen toiminnan käsittämisestä erilaisten resurssien optimoimisena eri pääomamuotojen säilyttämiseksi ja kasvattamiseksi. Aluetalous ymmärretään pääomamuotojen muodostamana kokonaisuutena, jonka muodostavat inhimillinen, sosiaalinen, finanssi- ja fyysinen (myöhemmin finanssi- ja fyysisestä pääomasta yhdessä käytetään nimikettä fyysinen pääoma) luonto- eli ekologinen ja kulttuuripääoma⁷. Kehitys ymmärretään prosessina, jossa pääomakantojen säilymisestä ja kasvusta huolehditaan pyrkien tasapainoiseen ja kestäväan alueelliseen ja paikalliseen kehitykseen. Käsillä olevassa tutkimuksessa sovelletaan eri pääomamuotojen vaikutusten huomioon ottamista paikallisten toimintaryhmien paikallistaloudellisten vaikutusten arvioimisessa. Lähtökohtana on paikallisten toimintaryhmien vaikutusten analysointi eri pääomamuotojen kautta sekä näiden vaikutusten muuntaminen yhteismitallisiksi.

Voipio (2000, s. 102) kuvaa eri pääomatyypien suhdetta yhteiskuntamme kasvuun seuraavasti:

”...en ole vakuuttunut rajattoman kasvun mahdollisuudesta rajallisessa maailmassa. Sen sijaan olen täysin vakuuttunut siitä, että niin kauan kuin sodanjälkeisen kasvukauden henkilökohtaisesti kokeneet sukupolvet ovat vallassa, Suomessa ei ole mahdollista käydä vakavaa yhteiskunnallista keskustelua tulevaisuudesta ilman kasvua. On kuitenkin mahdollista pohtia sitä, minkä pääomalajin alueella kasvulle on eniten mahdollisuuksia. Tiedämme kaikki, että rakennettu fyysinen pääoma voi kasvaa parhaimmillaankin vain rajallisesti. Myöskään ekologisen pääoman rajoja emme voi rajattomasti venyttää. Sen sijaan inhimillisen ja sosiaalisen pääoman kasvun rajoja emme tunne.”

Olisikin arvokasta löytää tapa mitata edes samansuuntaisesti eri pääomatyyppejä. Tätä kautta myös paikallisen toimintaryhmätyön oikeutukselle voitaisiin

⁷ Paikalliskulttuurin ylläpitäminen ja kehittäminen on voimakkaasti esillä paikallisten toimintaryhmien kehittämishankkeissa. Pääomamuotoja tarkasteltaessa puhutaan toisinaan kulttuuripääomasta (ks. tarkemmin Bourdieu 1986). Kulttuuripääoma kulkee tämän tutkimuksen teoreettisessa viitekehityksessä lähinnä luontopääoman rinnalla. Luonto- ja kulttuuripääomiin sisältyvät tässä rakennettu, esim. asuinympäristö. Kulttuurinkehittämishankkeet ovat tutkimuksessa käytettävän hanketyypittelyn mukaisesti yhteisöllisiä kehittämishankkeita. Eri hanketyyppejä ja niiden sisältöjä kuvataan luvussa 3.4 sekä osin myös luvussa 6.1 tutkimuksen hankevaikutusmallin mukaisten hankevaikutusketjujen kuvauksen yhteydessä.

löytää lisää ”näkyviä” perusteita. Eri pääomatyypin yhteismitallistaminen vaikuttavuuden arvioinnissa on helpointa, jos vaikutukset pystytään määrällistämään. On huomattavasti helpompaa mitata yleisestikin aluepolitiikan vaikuttavuutta, jos tavoitteet on ilmaistu määrällisinä, toisin sanoen:

- 1) määrälliset päämäärät on asetettu jokaiselle tavoitteelle
- 2) määrällisille päämäärille on asetettu ajanjakso, jonka puitteissa päämäärät pyritään saavuttamaan
- 3) jokaiselle tavoitteelle on asetettu painoarvot, jotta prioriteetit aluepolitiikassa voidaan määrittellä (Armstrong & Taylor 2000, s. 231).

Armstrong & Taylor (2000, s. 231) toteavat, että yleensä poliitikkoja on ollut vaikea saada määrittelemään aluepoliittisia tavoitteita selkeästi. Tämä voi johtua pelosta, ettei tavoitteita saavutettaisi. Tavoitteiden asetusten suhteen tilanne muuttui EU:ssa radikaalisti 1990-luvulla. Tämä johtui pitkälti ohjelmallisen aluepolitiikan luonteesta, johon kuuluvat oleellisena osana yksilöidyt politiikkatavoitteet sekä seurantaindikaattorit. Ohjelmallisen aluepolitiikan ajanjaksolla yksityiskohtaisempi tavoitteiden asettaminen sekä ohjelman seuranta ovat asioita, joista mikään EU-maa ei enää voi välttyä.

Tässä tutkimuksessa paikallistaloudellisia vaikutuksia mittaavassa mallissa lähdetään liikkeelle eri pääomamuotojen huomioon ottamisesta mitattaessa kehittämispäätösten vaikutuksia alueella. Siksi onkin oleellista määrittellä ensin se, mitä eri pääomamuodoilla yleisesti tarkoitetaan (myös maaseudun paikallisen kehittämisen kontekstissa) ja kuvata hieman, miten niitä on mitattu. Tutkimuksen ensisijaisena tavoitteena on mitata hankkeiden aluetaloudellisia vaikutuksia. Tällöin vaikuttavuutta pyritään mittaamaan määrällisesti huolimatta monista tähän liittyvistä haasteista. On huomattava, että määrällisellä mittauksella ei pyritäkään saamaan kaikkia vaikutuksia malliin mukaan. Tähän palataan myöhemmin. Lisäksi pääomamuotojen tunnistaminen ja tarkastelu toimii tässä lähinnä erilaisten hankkeiden vaikutusketjujen ymmärtämiseksi. Tutkimuksessa ei mitata sitä, miten paljon juuri tiettyä pääomaa tuotetaan, vaan pääomaluokkien luokituksen tarkoituksena on tunnistaa ja mitata erilaisia hankkeiden aluetaloudellisia vaikutuksia ja vaikutusketjuja. Tämän luvun pääomatyypin tarkastelun jälkeen siirrytään tarkastelemaan tässä tutkimuksessa käytettävää mallia käsitteineen, menetelmineen ja rajoitteineen ennen siirtymistä empirian tarkasteluun.

5.2 Pääomamuodot

Maailmanpankki on jakanut pääomatyypit fyysiseen, luonto-, inhimilliseen ja sosiaaliseen pääomaan. Kyseistä luokittelua käytetään nykyään jo varsin yleisesti. Maailmanpankin pääomaluokittelua käytetään soveltaen hyväksi tämän

tutkimuksen teoreettisessa mallissa hankkeiden vaikutusketjuista.

Hjerpe (1997, s. 28) kuvaa eri pääomamuotojen huomioon ottamista tuotannossa tuotantofunktiolla

$Q = f(L, K, S, E)$, jossa

Q = tuotanto

L = työvoima

K = ihmisen tekemä pääoma

S = sosiaalinen pääoma ja $S=(R, N, T)$, jossa

R= säännöt

N= verkostot

T= luottamus

E = ympäristö.

Tuotantofunktiossa eri pääomamuodot on yhteismitallistettu, mikä on osin tämänkin tutkimuksen tarkoitus. Käsillä olevassa tutkimuksessa määritetään työvoima inhimilliseksi pääomaksi, ihmisen tekemä pääoma fyysiseksi pääomaksi (sisältää finanssipääoman) ja ympäristö ekologiseksi eli luontopääomaksi, joka pitää tässä sisällään myös kulttuuripääomaan liittyviä tekijöitä (ks. luvun 5.1 alaviite 7).

Pirinen (2002) tarkastelee tutkimuksessaan kylien eli maaseudun paikallistalouksien kasvun edellytyksiä ja kehittämismahdollisuuksia. Viitekehystenä hän käyttää Maailmanpankin pääomaluokitusta. Seuraavaksi kuvataan sitä, millaisia ajatuksia hänen tutkimuksessaan nousi esille eri pääomatyyppien näkökulmasta maaseudun kehittämisen viitekehystensä. Ajatukset ovat usein lähtöisin kyläläisten eli paikallisten asukkaiden omista näkemyksistä alueensa kehittämisestä. Sosiaalisen pääoman määritelmää ja taustaa pyritään valottamaan hieman tarkemmin johtuen käsitteen monimutkaisuudesta sekä kyseisen pääoman korostumisesta toimintaryhmytyössä. Käsillä olevassa tutkimuksessa pääomilla ymmärretään pitkälti Pirisen (2002) tutkimuksessaan käyttämää Maailmanpankin pääomaluokituksen viitekehystä sekä tulkintoja maaseudun paikallistalouksien eli kylien kasvun edellytyksistä ja kehittämismahdollisuuksista.

Fyysinen pääoma tarkoittaa ihmisen tekemää pääomaa. Fyysiseen pääomaan kuuluvat tuotantovälineet, tuotantotilat sekä infrastruktuuri. Pirisen (2002, s. 48) tutkimuksessa fyysisestä pääomasta käytettiin myös nimitystä taloudellinen pääoma. Tähän luokkaan sisällytettiin ihmisen tekemä ja konkreettisesti aikaansaama fyysinen pääoma, kuten tuotantovälineet ja muut tuotantotilat. Muuta fyysistä pääomaa oli muu infrastruktuuri, johon kuuluivat kiinteä (hardware) ja ei-kiinteä (software) pääoma, aineelliset ja aineettomat pääomat sekä rahoitusvarat. Kyläläisten haastatteluissa korostuivat fyysisen pääomaluokan osalta yhteiset mahdollisuudet, esimerkiksi kokoontumis-, harrastus- ja tuotantotilat.

Luontopääoma pitää sisällään raaka-aineet, luonnonvarat sekä ympäristön sen laajassa merkityksessään. Pirisen (2002, s. 47) tutkimuksessa kylien luontopääomista korostuivat luonnonvarat, kuten metsä raaka-aineena ja erityisesti ympäristö sen tarjoamine mahdollisuuksineen niin virkistytymisen, matkailun kuin liikkumisen näkökulmasta. Lisäksi ympäristön asema vastapainona kaupungille ja taajama-asutukselle nousi esiin voimakkaana myönteisenä tekijänä. Luontopääomaan sisällytettiin hyödynnettävissä olevat luonnonvarat (nyt ja tulevaisuudessa). Näitä ovat sekä uusiutumattomat ja että uusiutuvat luonnonvarat. Lisäksi luontopääomaan liittyy kiinteästi kestävän käytön periaate.

Inhimillisellä pääomalla tarkoitetaan työvoimaa sekä yleisesti ihmisten tietotaitoa ja osaamista. Pirinen (2002) keskittyi inhimillisen pääoman osalta tutkimuksessaan kylien asukkaiden ammatteihin tai elinkeinoihin, koulutukseen, työttömyyteen jne. Lisäksi kylien väestö- ja ikärakennetta, asukkaiden työllisyystilannetta ja elinkeinoja pyrittiin tarkastelemaan paikallistasolla. Kylän kehittämiseen liittyen inhimillisen pääoman tekijöiksi nähtiin

- henkilöt tai ryhmät, jotka merkittävästi vahvistivat (tai heikensivät) kylän (tai jopa kunnan) toimintaa ja taloutta työllistäjinä, kehittämisen edistäjinä tai kehittämisen jarruina
- ihmisten osallistuminen (roolit) sekä mahdollisuudet tai halut vaikuttaa muuhunkin kuin oman elämänsä kehittymiseen (Pirinen 2002, s. 48–49).

Yleisesti inhimilliseen pääomaan sisällytettiin muun muassa tieto (koulutus), taito (esim. työkokemus), sivistys sekä osaaminen (Pirinen 2002, s. 49).

Sosiaalisen pääoman käsitettä voidaan tulkita suppeasti tai laveasti. Lisäksi käsite voidaan ymmärtää monitasoisena. Suppean määritelmän mukaan sosiaalinen pääoma tarkoittaa horisontaalisia sosiaalisia verkostoja, jotka vaikuttavat lähinnä ihmisten välisiin yhteyksiin. Laveaan sosiaaliseen pääomaan kuuluvat sekä horisontaaliset että vertikaaliset yhteydet, mihin sisältyy myös toiminta organisaatioiden sisällä ja välillä. Vielä laveammassa määritelmässä sosiaaliseen pääomaan sisältyvät lisäksi muodolliset instituutiot, kuten hallintokoneisto ja oikeusjärjestelmä, jotka määrittävät sosiaalisen ja poliittisen ympäristön ja vaikuttavat kehitysmalleihin (Loranca-Garcia 2000, s. 71). Sosiaalisen pääoman peruspilareita ovat toimintasäännöt, luottamus ja verkostot, joihin Pirisen (2002, s. 47) mukaan liittyy yhteisöllinen osaaminen.

Sosiaalisen pääoman käsite on saanut alkunsa kestävän kehityksen periaatteesta. Käsite nousi pinnalle vasta 1990-luvulla, vaikkei ajatus olekaan uusi. Sitä pohitivat aikoinaan muun muassa Karl Marx, Emilie Durkheim, Thorstein Veblen ja Max Weber. Nimenomaan marxilaisuus loi lähes vuosisadan ajan voimakasta luottamusta ja yhteistyötä – toisin sanoen sosiaalista pääomaa – työväenluokan ja työväen liikkeen sisälle.

Sosiaalisen pääoman käsitteen on lanseerannut sosiologi James Coleman vuonna 1988 (ks. esim. Coleman 1988). Käsitteen juuret ovat paikallisia, ja sitä on myös kehitetty tarkastelemalla paikallisia yhteisöjä ja alueita. Näin ovat menelleet Coleman ja Robert Putnam (ks. esim. Putnam & Nanetti 1993), uraa uurtavat sosiaalisen pääoman tutkijat. Sosiaalinen pääoma on kuitenkin mukana makrotason globaaleissa, väli- eli mesotason ja paikallistason tarkasteluissa (Kajanoja & Simpura 2000, s. 13–14). Sosiaalisen pääoman tarkasteluun ehkä eniten panostava instituutti on Maailmanpankki.

Katajamäki (2001) korostaa sosiaalisen pääoman merkitystä nykyajan maaseutupolitiikassa: *”Uuden vuosituhannen maaseutupolitiikan tärkeä teema on sosiaalisen pääoman kartuttaminen, koska puuttuva sosiaalinen pääoma estää taloudellisen menestyksen. Jos keskitytään pelkästään talouteen ja unohdetaan sosiaalinen pääoma, etsitään oikoteitä eikä pysyviä tuloksia tule.”*

LEADER+ -väliarvioinnissa todetaan sosiaalisen pääoman merkityksestä toimintaryhmyössä seuraavaa:

”Sosiaalisella pääomalla tarkoitetaan tässä alueen toimijoiden välistä yhteistyön määrää, sujuvuutta ja luottamusta...Sosiaalista pääomaa on syntynyt toimintaryhmien kesken sekä toimintaryhmien ja muiden maaseudun kehittäjien (viranomaisten ja hanketoimijoiden) välille. Toimintaryhmät ovat vakiinnuttaneet asemansa maaseudun kehittäjänä. Sidosryhmät arvostavat LEADER-toimintaryhmyötä sitä enemmän, mitä paremmin he toimintaa tuntevat. Sosiaalisen pääoman kehittymistä voidaankin pitää merkittävänä. Kehittyminen liittyy siihen, että osapuolet ovat oppineet tuntemaan toisensa ja luottavat toisiinsa. Sosiaalista pääomaa on hyödynnetty etenkin alueen toimijoiden yhteisissä hankesuunnitelmissa ja muussa yhteistoiminnassa” (Pylkkänen 2004, s. 30).

5.3 Pääomien mittaaminen

Käsillä olevassa tutkimuksessa pääomien mittaamisella ymmärretään erityyppisten, eri pääomatyyppeihin painottuvien hankkeiden vaikutusten tunnistamista. Hankkeiden vaikutusketjuille pyritään tunnistamaan pääomaperusta, jonka pohjalta aluetaloudellisia vaikutuksia voi syntyä. Tavoitteena on toisaalta yhteismitallistaa eri pääomaresurssien aikaansaamat aluetaloudelliset vaikutukset ja toisaalta tunnistaa sellaiset vaikutukset, joita ei voi yhteismitallistaa ja/tai muuttaa lainkaan tai kokonaan aluetaloudellisiksi vaikutuksiksi.

Yleisesti inhimillisen ja erityisesti sosiaalisen pääoman mittausta pidetään huomattavan vaikeina verrattuna etenkin fyysisen mutta myös luontopääoman mittaamiseen. Tämä johtuu inhimillisen ja etenkin sosiaalisen pääoman abstraktista luonteesta, jolloin määrällinen mittaaminen on erittäin haastavaa. Kuitenkin eri pääomien tehokas hyödyntäminen vaatii riippuvuuksien huomaamista ja syy-

seuraussuhteiden laajempaa huomioimista niin paikallisesti kuin alueellisesti, koska pääomatyyppien välillä vallitsee aina riippuvuussuhde (Pirinen 2002, s. 76).

Seuraavaksi tarkastellaan lyhyesti sitä, miten eri pääomatyyppinä on pyritty mittaamaan. Lisäksi tuodaan edelleen esille myös pääomatyyppien sisältöä. Painotettakoon vielä, että käsillä olevassa tutkimuksessa pääomatyyppinä ei suoranaisesti mitata. Pääomilla ymmärretään pitkälti luvussa aiemmin esitettyjä Pirisen (2002) tutkimuksessaan käyttämää Maailmanpankin pääomaluokituksen viitekehystä sekä tulkintoja maaseudun paikallistalouksien eli kylien kasvun edellytyksistä ja kehittämismahdollisuuksista.

Fyysinen ja finanssipääoma

Fyysisestä pääomasta voidaan käyttää myös nimitystä taloudellinen pääoma. Kansantaloustieteellisessä käsitteistössä fyysiseen pääomaan ei lueta kuuluvaksi rahoitusvaroja. Joka tapauksessa, fyysisen pääoman (ja rahoitusvarojen) mittaaminen on yleisesti huomattavasti helpompaa kuin inhimillisen, sosiaalisen ja luontopääoman, minkä vuoksi fyysistä pääomaa ei tarkastella tässä sen enempää.

Luontopääoma

Perinteisesti luontopääomaa mitattaessa on keskitytty tuotantolähtöisesti alueen uusiutumattomiin ja uusiutuviin energiavaroihin sekä luonnonvaroihin tuotannon tekijöinä. Kyseisellä lähestymistavalla luontopääoman mittaaminen ei ole välttämättä kovin hankalaa, koska luonnonvarojen määrää ja muutoksia voidaan usein varsin vaivattomasti mitata. Perinteisen ekonomistisen näkemyksen mukaan luonnonvarat on työvoiman ja pääoman ohella yksi kolmesta tuotannontekijätyypistä. Kyseisen tulkinnan mukaan ”*luonnonvaroihin kuuluvat kaikki luonnon antimet, työvoimaan kaikki tuotannossa käytettävissä olevat ihmisten fyysiset ja henkiset kyvyt. Kolmas tuotannontekijä, pääoma, koostuu niistä tuotannossa käytettävistä voimavaroista, jotka on tuotettu aiemmin. Pääomaa ovat siis rakennukset, koneet, laitteet ym.*” (Pekkarinen & Sutela 1996, s. 47). Sen sijaan laajempi luontopääoman määritelmä pitää sisällään energiavarojen ja perinteisen tuotannontekijänäkökulman lisäksi luonnon merkityksen ”pehmeämmissä toiminnoissa” kuten maiseman, biodiversiteetin ja erityyppisten ekosysteemien tuottamisen. Esimerkiksi maaseudulle luontopääomalla voidaan nähdä olevan merkitystä paitsi perinteisen alkutuotannon ja siihen perustuvan jalostuksen, myös monien palveluiden, kuten luontomatkailemisen kannalta. Luontopääoman tarkasteleminen laajemmassa merkityksessään tarkoittaa myös sitä, että mittaaminen muuttuu hankalammaksi. Esimerkiksi asumisviihtyvyyden mittaaminen ei enää ole ihan yksinkertaista. Laajennettu luontopääoma sisältää monia kulttuuripääoman piirteitä.

Inhimillinen pääoma

Inhimillisen pääoman mittaamisessa on tunnistettavissa tiettyjä yleisesti käytettyjä mittareita. Näitä ovat erityisesti tietotaitoa mittaavat koulutus (tieto) ja työkokemus (taito) sekä eräissä tapauksissa ikä. Inhimillisen pääoman indikaattorit ovatkin suhteellisen helposti mitattavissa verrattuna seuraavaksi tarkasteltavaan sosiaaliseen pääomaan. Inhimillistä pääomaa on tarkasteltu hyvin erityyppisissä tutkimuksissa kehitysmatutkimuksista yritystutkimuksiin. Erityisesti Maaailmanpankki on mitannut inhimillistä pääomaa ja sen kehitystä kehitysmaissa, jolloin käytettyjä indikaattoreita ovat olleet muun muassa lukutaito sekä koulutus. Toisaalta inhimillisen pääoman merkitys on tiedostettu jo pitkään myös kehittyneissä, kilpailukyvyn jatkuvaan parantamiseen tähtäävissä maissa. Bosma ym. (2004) tarkastelivat tutkimuksessaan inhimillisen ja sosiaalisen pääoman investointien merkitystä aloittavien yritysten menestymiselle. He sisällyttivät inhimilliseen pääomaan seitsemän muuttujaa, jotka sisälsivät yrittäjän kokemuksen yrittäjänä toimimisesta tai johtajuudesta, kokemuksen toiminnoista jotka ovat relevantteja omalle liiketoiminnalle, kokemuksen harjoitettavasta toimialasta, iän, koulutuksen sekä kokemuksen työntekijänä (siis ei työnantajana) olemisesta. Näiden muuttujien oletettiin mahdollisesti määrittelevän yrittäjän menestymistä.

Sosiaalinen pääoma

Vaikka sosiaalisen pääoman mittaaminen on tunnustettu erittäin haasteelliseksi tehtäväksi, on mittaamiseen pyritty kehittämään monenlaisia menetelmiä etenkin viimeisen kymmenen vuoden aikana. Maailmanpankki on ollut ehkä vahvimmin kehittämässä mittausmenetelmiä (ks. esim. Grootaert & van Bastelaer 2002, Grootaert ym. 2004). Myös EU:n komissio on käyttänyt sosiaalisen pääoman lähestymistapaa joissakin rakennerahastojen vaikuttavuuden arvioinneissa ja tutkimuksissa. Hyvänä esimerkkinä tästä on komission toimeksi antama EU:n laajuinen LEADER II -ohjelman jälkiarviointi (ks. ÖIR 2003).

Sosiaalisen pääoman mittaus voidaan jakaa laadulliseen, vertailevaan ja määrälliseen mittaamiseen. Laadullista sosiaalisen pääoman mittaamista voidaan suorittaa esimerkiksi haastatteluin, kyselyin, ulkopuolisella tarkkailulla, osallistuvalla havainnoinnilla tai toimintatutkimuksella. Vertailevassa sosiaalisen pääoman mittaamisessa tehdään nimensä mukaisesti vertailevaa tutkimusta, minkä turvin pyritään havainnollistamaan eroavaisuuksia ja samankaltaisuuksia sekä löytämään näille selityksiä. Hyvänä esimerkkinä tästä on yksi uraa uurtavimmista sosiaalisen pääoman tutkimuksista, Putnamin Pohjois- ja Etelä-Italian kehityseroja sosiaalisella pääomalla selittävä tutkimus (ks. Putnam & Nanetti 1993). Määrällisessä sosiaalisen pääoman mittaamisessa pyritään löytämään mahdollisimman hyvin sosiaalisen pääoman määrää (ja laatua) selittäviä indikaattoreita. Pyrkimyksenä on löytää näille ominaisuuksille määrällinen suure.

Hamilton (1996) on jakanut sosiaalisen pääoman empiiristen tutkimusten indikaattorit neljään ryhmään: horisontaalisiin assosiaatioihin (esim. osallistuminen asuinyhteisöihin ja ammattiliittoihin sekä luottamus tukiverkkoihin), kansalaisyhteiskuntaan/poliittiseen yhteiskuntaan (esim. demokraattisuus ja poliittinen osallistuminen), sosiaaliseen integraatioon (esim. sosiaalinen liikkuvuus, rikollisuus ja nuorisotyöttömyys) ja laillisuus-/hallintonaäkökulmaan (esim. oikeusjärjestelmän riippumattomuus ja sopimusten pätevyys). Horisontaalisen assosiaation indikaattoreissa on mikronäkökulma, ja niitä on yleensä koottu maan sisäistä analyysiä varten. Kolmea muuta indikaattoriryhmää käytetään kansallisen ja kansainvälisen suuruusluokan analyyseissä.

Bosman ym. (2004) tutkimuksessa inhimillisen ja sosiaalisen pääoman investointien merkityksestä aloittavien yritysten menestymiselle sosiaalisen pääoman muuttujiin sisällytettiin:

- kontaktit yritysverkostoissa
- yrittäjällä on puoliso/yrittäjällä ei ole puolisoa
- yrittäjän puolison emotionaalinen tuki
- yrittäjän tapa kerätä tietoa (ks. aiheesta tarkemmin myös Shane 2003).

6 Hankevaikutusmalli ja muut menetelmät paikallistaloudellisten vaikutusten arvioimiseksi

Tässä tutkimuksessa kehitetyllä mallilla pyritään hankekohtaisesti mittaamaan tai ainakin tunnistamaan hankkeiden paikallistaloudellisia vaikutuksia. Mallia voidaan soveltaa muidenkin kuin toimintaryhmien hankkeiden vaikuttavuusarviointiin. Jatkossa mallista käytetään nimitystä hankevaikutusmalli.

Toimintaryhmien rahoittamat hankkeet voidaan luvussa 3.4 kuvatun mukaisesti jakaa yksittäistä yritystä tukeviin investointi-, käynnistys- ja kehittämisavustuksiin eli yritystukiin sekä elinkeinollisiin ja yhteisöllisiin kehittämishankkeisiin. Rajanveto elinkeinollisten ja yhteisöllisten kehittämishankkeiden välillä ei ole aina helppo; yhteisöllisillä kehittämishankkeilla voi esimerkiksi olla selkeä matkailullinen vaikutus. Silti hankkeiden jaottelu eri luokkiin auttaa ymmärtämään sitä, mitä oikeastaan rahoitetaan. Hanketyypijaottelu on tarkoituksenmukainen myös siksi, että ohjelmakaudella 2007–2013 maaseudun kehittämisohjelman hankkeet jaotellaan samansuuntaisesti yritystuki-, elinkeinotoiminnan kehittämis- ja yleisiin kehittämishankkeisiin sekä yleishyödyllisiin investointeihin. Seuraavaksi tarkasteltavat hankkeiden vaikutusketjut kuvaavat erilaisten vaikutusten lisäksi eri hanketyypien ominaispiirteitä.

6.1 Hankkeiden vaikutusketjut: hankevaikutusmalli

Tutkimuksessa analysoidaan erilaisia hanketyyppejä sekä niiden vaikutusketjuja. Keskeisiksi paikallistaloudellisiksi vaikutuksiksi on tunnistettu hankkeiden vaikutus työllisyyteen, kunnallisverotuloihin ja alueelle kohdentuviin rahavirtoihin. Lisääntyneen työllisyyden oletetaan vaikuttavan aluetalouteen sekä lisääntyneiden verotulojen että kasvaneen palvelujen kysynnän kautta (jotka niin ikään lisäävät työpaikkoja ja muuntuvat siten verotuloiksi). Lisääntyneet verotulot vahvistavat paikallistaloutta, ja lisääntynyt palvelujen kysyntä vahvistaa elinkeinotoimintaa. Vastaavasti yrityksen liikevaihdon kasvaessa yrityksen verotulokertymä ja työllisyys kasvaa. Paikallinen talous kasvaa ja saa aikaan positiivisia kerrannaisvaikutuksia edelleen lisääntyvinä työpaikkoina. Syntyy positiivisen kehityksen kierre. Mentäessä hankevaikutusketjussa ”alhaalta ylöspäin” panokset johtavat arvioinnin loogisen viitekehityksen (ks. luku 4.1) mukaisesti toimenpiteiden kautta tuotoksiin sekä edelleen tuloksiin, vaikutuksiin ja vaikuttavuuteen.

Erityyppisten hankkeiden vaikutukset paikallistalouteen tapahtuvat erilaisten vaikutusketjujen kautta. Tässä pyritään tuomaan esille se, että inhimilliset, sosiaaliset, ekologiset ja kulttuuritekijät voivat vaikuttaa konkreettisesti alueen talouteen.

Yritystukien vaikutusketjut

Yritystukihankkeiden kautta yksittäinen yritys voi saada tukea toimintansa aloittamiseen, kehittämiseen ja investointeihin. Tavoitteena on olemassa olevan yrityksen liikevaihdon ja kannattavuuden kasvattaminen tai uuden yrityksen perustaminen. Tuesta johtuva yrityksen kasvanut liikevaihto ja/tai kannattavuus tai kokonaan uusi yritystoiminta vaikuttaa toimialasta riippuen eri tavoin työllistämiseen ja kasvaneisiin verotuloihin. Tämä vaikuttaa edelleen aluetalouteen kasvaneiden palveluiden ja tuotteiden kysynnän kautta.

Kehittämishankkeiden vaikutusketjut

Kehittämishankkeiden pääomalähteet voidaan luokitella hankkeiden pääasiallisen vaikutuksen sekä toimintatavan perusteella pääomaluokkiin. Hankkeiden luokittelu on luonnollisesti karkea, ja lisäksi hankkeen pääomaperustana on usein montaakin pääomatyyppeä. Tästä huolimatta alla kuvattu luokittelu hankkeista vaikutusketjuineen jäsentää sitä, että hankkeen aikaansaamat vaikutukset ovat hyvin moninaisia ja vaikutusten pääomalähteet eivät ole ainoastaan taloudellisia tai fyysisiä.

1. Toimintaryhmät tukevat **inhimillistä pääomaa** kasvattavia hankkeita, jotka antavat osallistujille uusia tietoja ja taitoja. Tällaisia ovat esimerkiksi koulutus-

hankkeet. Kun tällaiset hankkeet tavoittelevat yritystoiminnan kehittämistä, voidaan uusien tietojen ja taitojen olettaa johtavan yritysten kehittämiseen. Tämä puolestaan lisää liikevaihtoa ja/tai kannattavuutta, joka muuntuu edellä esitetyn vaikutusketjun kautta aluetaloudelliseksi vaikutukseksi.

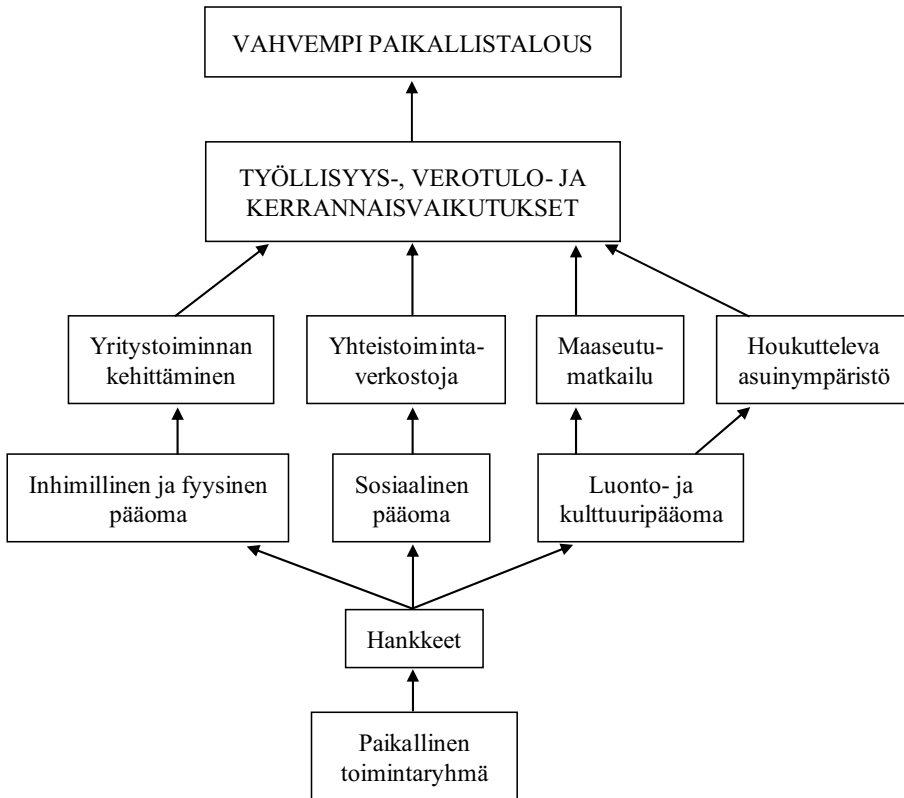
Luokkaan 1 kuuluvat erityisesti elinkeinolliset kehittämishankkeet.

2. Huomattava osa hankkeista tähtää **sosiaalisen pääoman** kasvuun, joka ilmenee yhteistyövalmiuksien paranemisena. Kun tällainen kehitys johtaa konkreettisten yhteistoimintaverkostojen syntyyn ja edelleen tuotannolliseen yhteistyöhön, voidaan tämän olettaa johtavan hankkeessa mukana olevien yritysten liikevaihdon ja/tai kannattavuuden kasvuun. Yhteistoimintaverkostoissa voi olla tietysti muitakin kuin yrityksiä, jolloin vaikuttavuutta ei voida arvioida liikevaihdon kasvun ja/tai kannattavuuden perusteella.

Myös luokkaan 2 kuuluvat erityisesti elinkeinolliset kehittämishankkeet, mutta osin myös yhteisölliset kehittämishankkeet.

3. Kehittämishankkeet, jotka kasvattavat **luonto- ja kulttuuripääomaa** – esimerkiksi kyläsuunnitelmat, maisemahankkeet, rantojen kunnostus, venelaiturien rakentaminen, retkeilypolkujen ja taukopaikkojen rakentaminen – vaikuttavat positiivisesti luonto- ja kulttuuriympäristön laatuun. Tämän voidaan olettaa vaikuttavan paikkakunnan vetovoimaisuuteen vierailukohteena sekä maaseutumatkailun lisääntymiseen. Vaikutuksena voi olla myös alueen houkuttelevuuden kasvaminen asuinympäristönä. Tällöin voidaan olettaa uusien asukkaiden muuttavan paikkakunnalle joko kokoaikaisesti tai osavuotisesti, kakkosasunnon hankkimalla. Matkailun lisääntymisestä seuraa matkailun työllistävä vaikutus, joka voidaan todentaa matkailuyritysten lisääntyvänä liikevaihtona ja/tai kannattavuutena sekä tätä kautta työllisyys- ja verotulovaikutuksina. Toinen mahdollisuus on laskea yöpymisvuorokausia ja majoitustilojen käyttöasteita sekä arvioida niiden taloudellinen vaikutus. Pysyvät uudet asukkaat vaikuttavat kunnan verotuloihin, joille voidaan laskea keskimääräinen, laskennallinen arvo. Osavuotiset asukkaat vaikuttavat aluetalouteen lähinnä palvelujen kysynnän kautta. Tämä vaikutus voidaan laskea olettamalla asukkaan keskimääräinen oleskeluaika paikkakunnalla sekä paikkakunnalle siitä jäävä rahamäärä. Luokkaan 3 kuuluvat erityisesti yhteisölliset kehittämishankkeet sekä elinkeinollisista kehittämishankkeista matkailuhankkeet.

Kuvassa 5 on tarkasteltu graafisesti edellä kuvattuja erityyppisten hankkeiden paikallistaloudellisia vaikutusketjuja, jotka samalla toimivat empiirisen analyysin perustana ja tutkimuksen hypoteesina.

Kuva 5. Hankevaikutusmalli.

6.2 Hankevaikutusmallissa tarvittavat seurantaindikaattorit sekä näistä johdettavat vaikutukset

Hankevaikutusmallin hyväksikäyttö paikallistaloudellisten vaikutusten arvioinnissa edellyttää vaikutusten muuntamista mittareiksi, joiden pohjalta laskelmia voidaan tehdä. Hankevaikutusmallia analysoitaessa päädyttiin seuraaviin indikaattoreihin, joiden mittaus on mallin käytännön sovellutusten pohjana:

- 1) liikevaihdon muutos ja työllistävyyden muutos hankkeissa mukana olevissa yrityksissä
- 2) hankkeilla saavutetut uudet investoinnit, yritystuet ja muut kehittämis-toimenpiteet
- 3) hankkeilla saavutettu toimintaryhmäalueen ulkopuolisten matkailijoiden lukumäärä vuodessa eroteltuna yöpyjiin ja päiväkävijöihin

- 4) hankkeilla saavutettu toimintaryhmäalueen ulkopuolelta muuttaneiden uusien asukkaiden lukumäärä⁸.

Luonnollisesti riippuu täysin hankkeesta, minkä indikaattoreiden osalta tavoitteita on asetettu ja vaikutuksia syntynyt. Yllä mainittuja indikaattoreita ehdotetaan kuitenkin seurattavaksi jokaisen hankkeen kohdalla, jotta saataisiin mahdollisimman kattava kuva hankkeiden paikallistaloudellisista vaikutuksista eikä vaikutuksia jäisi tunnistamatta. Näin ei menetelty tässä tutkimuksessa, vaan tiettyjä indikaattoritoteumia kartoitettiin vain tietyiltä hanketyypeiltä. Tutkimuksen edetessä kuitenkin todettiin, että hankkeiden moninaisten vaikutusten ja osaltaan myös hankeseurannan yksinkertaisuuden vuoksi kaikkia yllämainittuja indikaattoritoteumia on syytä seurata jokaiselta hankkeelta.

Tässä luvussa esitetään, miten indikaattoritoteumista voidaan edelleen arvioida hankkeiden aikaansaamia paikallistaloudellisia vaikutuksia esimerkiksi työllisyys- ja kunnallisverotulovaikutusten kautta. Tutkimuksen aikana empiirisestä aineistosta tehtiin laskelmia hankkeiden paikallistaloudellisista vaikutuksista tässä luvussa esitettyjen lähestymistapojen mukaisesti. Ainoastaan maa- ja metsätalousministeriön hallinnonalaisen hankeseurantajärjestelmän eli kaudella 2000–2006 Hanke2000-järjestelmän (ks. tarkemmin luku 7.3.4) työpaikkatoteumatiedot muodostavat sellaisen aineiston, jonka perusteella voidaan tehdä luotettavia empiirisiä laskelmia. Tämän tutkimuksen esimerkkiaineistot ovat niin rajoitettuja, ettei niiden perusteella ole mahdollista tehdä tarkkoja laskelmia riittävällä luotettavuustasolla. Raportissa tehdään kuitenkin perusteltuja johtopäätöksiä sekä eräitä esimerkinomaisia laskelmia hankevaikutusmallin mukaisten tekijöiden paikallistalousvaikutuksista.

Tutkimuksessa oleellista on tunnistaa eri hanketyyppien ominaiset vaikutusketjut, ja tähän tavoitteeseen pyritään strukturoiduin hankekysymyslomakkein tehtyjen hankehaastattelujen ja -kyselyiden avulla. Luvussa 9.2 hankeseurantajärjestelmän sekundäärisellä aineistolla havainnollistetaan hankkeiden paikallistalousvaikutusten arviointia. Tässä luvussa myöhemmin esitettäviä ”laskuohjeita” hankkeiden paikallistalousvaikutusten arvioimiseksi voidaan soveltuvin osin käyttää silloin, kun käytössä on riittävän perusteellinen ja luotettava, hankevaikutusmallin mukaisiin seurantaindikaattoritietoihin perustuva aineisto.

Hankevaikutusmallin mukaisia seurantaindikaattoreita suositellaan seurattavaksi paitsi hankkeiden loppuraportoinnin myös hankkeiden jälkiseurannan yhteydessä parin vuoden kuluttua hankkeen päättymisestä. Monet vaikutukset, esimerkiksi hankkeessa mukana olleen yrityksen liikevaihdon kehitys tai

⁸ Hankehaastatteluissa ja -kyselyissä ei kartoitettu hankkeiden vaikutuksia *osa-aikaisten* asukkaiden muuttoon alueelle. Tätäkin suositellaan kuitenkin seurattavaksi, vaikka paikallistaloudellisten vaikutusten arviointi tältä osin voi olla hankalaa.

asuinympäristön kohentamisella saavutetut uudet asukkaat, eivät välttämättä näy välittömästi hankkeen päätyttyä.

Hankevaikutusmallissa tarvittavia indikaattoritoteumia voi olla vaikeaa arvioida ja hankkeen osuutta kokonaisvaikutuksiin vaikea hahmottaa. Määrällinen arviointi on haasteellista, minkä vuoksi hankeseurantaan tarvitaan selkeät ja yhdenmukaiset ohjeet. Mikäli määrällisiä vaikutuksia on vaikea tai mahdoton arvioida, myös ”laadullisella arvioinnilla” saadaan oleellista tietoa. Tällöin voidaan kartoittaa sitä, ovatko hankkeet ylipäättään johtaneet hankevaikutusmallin mukaisiin vaikutuksiin. Näin tehtiin määrällisen arvioinnin lisäksi tässäkin tutkimuksessa.

1. Liikevaihdon muutos ja työllistävyyden muutos hankkeissa mukana olevissa yrityksissä

Liikevaihdon kehityksellä ja työllisyydellä on todettu yleensä olevan keskenään positiivinen riippuvuus. Hankkeen todellista vaikutusta yrityksen liikevaihdon kehitykseen on vaikea arvioida. Silti on arvokasta tietää, millaista hanketukea saaneiden yritysten kehitys on ollut liikevaihdon muutoksella mitattuna; onhan liikevaihto yksi yrityksen liiketoiminnan keskeisimmistä kuvaajista. Liikevaihdon muutostiedon perusteella voidaan päätellä, miten menestyksekkästä yritystoimintaa hankkeissa on mukana verrattuna esimerkiksi muuhun yritystoimintaan. Mikäli hankkeissa mukana olevat yritykset kasvattavat hankkeen käynnistyksestä sen päättymiseen sekä edelleen tämän jälkeen toimintaansa selkeästi enemmän kuin vastaavat alueen yritykset yleisesti, voidaan hankkeilla nähdä olevan selkeä positiivinen vaikutus yritystoiminnan kehittämiseksi. Lisäksi liikevaihdon kehityksen perusteella voidaan arvioida sitä, mikä on hankkeessa mukana olleen yrityksen potentiaalinen, laskennallinen työllistävä vaikutus ja siten myös tarkastella kriittisesti hankkeissa mukana olevien yritysten omia arvioita työpaikkojen tavoite- ja toteumaluvuista.

Liikevaihto kuvaa varsin hyvin yritystoiminnan laajuutta. Toisaalta se ei kerro juurikaan yrityksen elinkelpoisuudesta, toisin kuin esimerkiksi yrityksen kannattavuus tai tulos. Liikevaihdon muutos kuvaa silti yritystoiminnan kehittymistä yhdestä oleellisesta näkökulmasta. Lisäksi tutkimuksessa pyritään kehittämään yksinkertainen vaikuttavuuden arvioinnin malli, johon tarvittava aineisto on helposti kerättävissä. Etenkin hyvin pienimuotoisella yrittäjällä on yritystoiminnastaan yleensä selkeämpi käsitys liikevaihdolla kuin monin muin liiketaloudellisin mittarein mitattuna.

Yrityksen elinkaarimallin mukaisesti yrityksen liiketoiminnan kehittymistä tulisi seurata pidemmällä kuin muutamien vuosien ajanjaksolla, jotta kehityksestä saisi oikeanlaisen kuvan. Yleisestihän yritystoiminta on ensimmäisinä vuosina tappiollista, eikä liikevaihdon kehittymisestääkään voi tehdä yrityksen alkuvaiheen perusteella kovin suuria johtopäätöksiä. Kuten muidenkin hanke-

vaikutusmallin mukaisten indikaattoreiden kohdalla, hankkeiden jälkiseurannan yhteydessä parin vuoden kuluttua hankkeen päättymisestä olisi tärkeää seurata yritysten liikevaihdon kehitystä.

Tilastokeskuksen yritystietoihin on lisätty vuonna 2006 yritystukitietokanta, joka sisältää tiedot Finnveran, TEKES:n, työministeriön, maa- ja metsätalousministeriön (käytetään jatkossa lyhennettä MMM) sekä kauppa- ja teollisuusministeriön yritystuista vuoden 2000 alusta (KTM 2006). Tiedot ovat yhdistettävissä muihin Tilastokeskuksen yritystason aineistoihin. Siten yritystukea saaneita yrityksiä voidaan tarkastella ja vertailla vaikka maamme yrityskantaan kokonaisuudessaan esimerkiksi yrityksen kannattavuuden, liikevaihdon ja työllistävyyden osalta aikasarjoina. MMM:n hallinnonalalta yritystukea saaneista yrityksistä merkittävää osaa (28 % vuonna 2004) ei pysty yhdistämään Tilastokeskuksen yritysrekisteriin. Kyseisiä yritystukea saaneita yrityksiä verotetaan maatalouden tuloverolain (MVL) alaisuudessa maatilatalouden ”sisällä”, jolloin tukea saanut yritystoiminta ei näy rekisterissä omana yritystoimintanaan. MMM:n hallinnonalaisista hankkeista tietokannan ulkopuolelle jäävät kaikki kehittämishankkeissa mukana olleet yritykset. Näistä puutteista huolimatta yritystukitietokanta mahdollistaa ja helpottaa hankkeiden kattavampaa vaikuttavuuden arviointia sekä vaikuttavuuden pidemmän aikavälin tarkastelua.

Hankkeissa mukana olleiden yritysten liikevaihdon muutoksiin perustuen voidaan arvioida yritysten laskennallisia työllisyysvaikutuksia, esimerkiksi ministeriöiden yhteisen työllisyysvaikutusten arviointiohjeistuksen (TM ym. 2003) mukaisesti. Tällöin liikevaihdon kasvua verrataan kunkin toimialan keskipalkkoihin, ja siten voidaan päätellä, kuinka monta henkilötyövuotta liikevaihdon kasvulla voidaan kustantaa. Nämä tiedot saadaan Tilastokeskuksen ylläpitämästä aineistosta (Tilastokeskus). Koska alueellisella ja paikallisella tasolla toimialoittaiset kustannukset voivat voimakkaastikin poiketa kansallisesta keskiarvosta, arviot yritysten liikevaihdon muutoksen laskennallisista työllisyysvaikutuksista ovat karkeita ja vain suuntaa antavia. Lisäksi on oletettavaa, että yrityksen koolla on myös merkitystä liikevaihto/henkilö -lukuihin. Edellä mainituin varauksin yritysten liikevaihdon kasvuun perustuva työllisyysvaikutusten arviointi soveltuu käytettäväksi yritystukea saaneiden yritysten sekä kehittämishankkeista elinkeinollisissa kehittämishankkeissa mukana olleiden yritysten työllisyysvaikutusten arviointiin.

Hankkeissa mukana olleiden yritysten liikevaihdon muutostietoja sekä niistä arvioituja laskennallisia työllisyysvaikutuksia voidaan verrata ja täydentää yritysten itsensä antamalla työllistävyyden muutostiedoilla sekä hankeseurantalajärjestelmän työpaikkatoteumatiedoilla. On huomioitava, että yrityksen liikevaihdon ja työllistävyyden muutokseen perustuvalla vaikutusten arvioinnilla ei mitata yksinomaan hankkeella saavutettuja vaikutuksia. Hankkeissa mukana olleiden yritysten liikevaihdon ja työllistävyyden muutoksia voidaan silti verrata

muuhun yrityskantaan, jolloin hankkeiden vaikutuksia voidaan suuntaa antavasti arvioida.

2. Hankkeilla saavutetut uudet investoinnit, yritystuet ja muut kehittämistoimenpiteet

Uudet yritysten investoinnit sekä yrityshankerahoituksen haku kertovat usein siitä, että yrittäjällä on aito halu kehittää ja/tai laajentaa toimintaansa. Yleisestikin yritystuki- ja kehittämishankkeiden aikaansaamat uudet investoinnit, yritystuet ja muut kehittämistoimenpiteet kertovat alueellisen kehittämistyön sekä yritystoiminnan dynaamisuudesta. Lisäksi toimintaryhmien yksi perustava ajatus on laittaa liikkeelle toimintaa, joka jatkuu ja kasvaa myöhemmin sekä saa jatkossa rahoitusta jonkin suuremman ohjelman kautta. Puhutaan toimintaryhmän katalysoivasta vaikutuksesta (tästä enemmän luvussa 6.4.5).

Ministeriöiden yhteisen työllisyysvaikutusten arviointiohjeistuksen mukaisesti (TM ym. 2003) yritysکوhtaisen investoinnin työllisyysvaikutusta voidaan arvioida kaavalla 0,21 työpaikkaa/100 000 euron investointi. Uusien investointien aikaansaamaa työllisyysvaikutusta voidaan arvioida

- toimintaryhmien rahoittamien yritysten investointitukien kokonaiskustannusten sekä
- toimintaryhmien kautta toteutetuilla hankkeilla saavutettujen uusien yritystukien ja muiden yritysinvestointien kokonaiskustannusten perusteella.

Ministeriöiden ohjeistuksen (TM ym. 2003) mukaisia uusien investointien laskennallisia työllisyysvaikutuksia voidaan tarkastella ALMA:n väliarvioinnin (ks. Keränen ym. 2004) mukaisesti siten, että uusiksi investoinneiksi luetaan kaikki yritystuet ja näiden hankekustannukset kokonaisuudessaan (sisältäen sekä julkisen että yksityisen rahoituksen). Suurin osa yritystuista on investointitukia (ks. esim. Voutilainen 2005, s. 38–39). Tällä tavoin ”yliarvioitu” investointien määrä ei ole haitallista, koska elinkeinollisten kehittämishankkeidenkin joukossa saattaa olla sellaisia ”suorien investointien kaltaisia hankkeita”, joiden vaikutuksia olisi mahdollista tarkastella vastaavasti. Samoin yritystuki- ja elinkeinollisten kehittämishankkeiden aikaansaamista uusista yritystuista sekä muista uusista yritysten investoinneista voidaan arvioida laskennallisia työllisyysvaikutuksia.

Paitsi uusien yritysinvestointien ja yritystukien aikaansaamia rahavirtoja, hankkeiden katalyyttisinä vaikutuksina on syytä seurata myös hankkeilla aikaansaatuja muita kehittämistoimenpiteitä ja muiden kuin yritysten tekemiä investointeja – esimerkiksi yhteisöllisillä kehittämishankkeilla aikaansaatuja kyläalojen rakennusinvestointeja. Vaikka tällaisten investointien ja kehittämistoimenpiteiden paikallistaloudellisia vaikutuksia ei määrällisesti pystyittäisi arvioimaan,

voivat ne yhtäläillä luoda alueelle positiivisia kerrannaisvaikutuksia ja erityisesti välillisesti taloudellisiakin vaikutuksia. Hankeseurannassa on tietysti syytä huomioida myös hankkeiden aikaansaamat uudet yritykset, joita onkin seurattu kiinteänä osana ohjelmien ja hankkeiden seurantaa.

Laskennallinen investoinnin työllisyysvaikutusarvio on luonnollisesti hyvin karkea, koska investointien laatu ja tosiasialliset työllisyysvaikutukset vaihtelevat paljon. Yksittäisten hankkeiden vaikutusten arvioimiseksi tätä ohjeistusta tuskin kannattaa käyttää, mutta summatasolla ohjeistusta voinee soveltaa myös toimintaryhmien aikaansaamiin sekä niiden hankkeilla saavutettuihin uusiin yritystukiin ja yritysten muihin investointeihin. ALMA:n väliarvioinnissa (Keränen ym. 2004) ohjeistusta käytettiin arvioitaessa ohjelman kautta rahoitettujen yritystukiin ja siten yritysten investointien laskennallisia työllisyysvaikutuksia. Yritystuki-investointien työpaikkavaikutukset lasketaan varsinaisten hankeseurannan mukaisten työpaikkaindikaattoritoteumien päälle.

3. Hankkeilla saavutettu toimintaryhmäalueen ulkopuolelta tulevien matkailijoiden lisäys eroteltuna yöpyjiin ja päiväkävijöihin

Matkailun aluetaloudellisia vaikutuksia on tutkittu paljon niin kansainvälisesti kuin Suomessakin. Kansainvälisesti tunnetuin ja kattavin tilastojärjestelmä matkailun aluetaloudellisten vaikutusten mittaamiseksi on alueellinen matkailutilinpito (ks. esim. Konttinen 2006), joka Suomessa toteutettiin ensimmäisen kerran vuonna 1999. Matkailutilinpidolla saadaan tietoa esimerkiksi ulkomaisten ja kotimaisten matkailijoiden kulutuksesta, matkailusta aiheutuvasta kysynnästä ja tarjonnasta sekä matkailun työllisyysvaikutuksista.

Hankkeiden aikaansaamaa matkailijoiden lisäystä voidaan mitata monella tavalla. Joissakin tapauksissa hankkeen vaikutukset matkailijalisäykseen ovat ilmeiset, koska juuri hankkeen myötä on luotu uutta matkailutoimintaa, jonka vaikuttavuutta matkailijoiden lisäyksellä mitataan. Monesti hankkeen vaikutuksen erottaminen matkailijamäärän kokonaisuutoksesta on vaikeampaa.

Matkailijamäärän lisäys ei vielä sinällään kerro mitään matkailun vaikutuksesta paikallistalouteen. On arvioitava matkailijoiden kulutusta eli heidän jättämänsä rahamäärää alueelle. Toimintaryhmän rahoittamat matkailulliset hankkeet eivät välttämättä lisää lainkaan välittömästi taloudellista vaikuttavuutta, koska monesti hankkeet ovat luoneet tai olleet myötävaikuttamassa jonkin maksuttoman käyntikohteen syntyyn. Tällaisillakin hankkeilla voidaan silti olettaa olevan paikallistaloudellisia vaikutuksia, koska matkailija voi käyntinsä yhteydessä jättää rahaa toisaalle alueella, esimerkiksi paikalliseen vähittäiskauppaan, ravintolaan, huoltoasemalle tai yöpymisellään paikalliseen majoitusliikkeeseen. Toisaalta moni hankkeessa mukana oleva majoitusyritys tavoittelee juuri majoituksen käyttöasteen nostamista tai yöpyjiä yleisestikin, jolloin hankkeella aikaansaatu vaikutus on suoraan taloudellinen.

Hankkeilla saavutettujen matkailijoiden aiheuttamia paikallistaloudellisia vaikutuksia voidaan aiempiin tutkimuksiin perustuen arvioida keskiarvoluvuilla matkailijoiden jättämistä rahamääristä alueelle. Tärkeää on erottaa toisistaan päiväkävijät ja yöpyjät, koska yöpyjät jättävät keskimäärin selkeästi enemmän rahaa alueelle kuin päiväkävijät. Matkailuvaikutuksista voidaan edelleen johtaa työllisyys- ja tätä kautta myös kunnallisverotulovaikutuksia alueelle.

Matkailijalisäys vahvistaa toimintaryhmäalueen taloutta kokonaisuudessaan, kun matkailijat tulevat alueelle toimintaryhmäalueen ulkopuolelta. Aiempaan tutkimustietoon perustuen (ks. esim. Rinne 1999) päiväkävijän voidaan olettaa jättävän alueelle keskimäärin 15 euroa ja yöpyjän 40 euroa. Aluetaloudellisia vuotovaikutuksia, toisin sanoen kyseisten rahavirtojen valumista toimintaryhmäalueen ulkopuolelle ei sen sijaan ole kovin helppo arvioida. Välittömistä matkailijoiden bruttotulovaikutuksista (päiväkävijöiden ja yöpyjien jättämät rahavirrat alueelle) palkkatulovaikutuksen osuus on noin viidennes (ks. esim. Rinne 1999). Palkkatulovaikutuksesta voidaan edelleen johtaa kunnallisverotulovaikutukset alueelle.

4. Hankkeilla saavutetut uudet asukkaat toimintaryhmäalueen ulkopuolelta

Väestökehitys riippuu pitkälti siitä, missä määrin alueella on tarjolla työpaikkoja. Hankkeiden aikaansaamat *työpaikkavaikutukset* näkyvät välillisesti väestöllisenä vaikutuksena erityisesti siten, että työpaikat voivat hillitä sekä työpaikan saaneiden työntekijöiden että myös kotitalouksien poismuuttoa alueelta (ks. tarkemmin Keränen ym. 2004, s. 132–133). Erityisesti monella yhteisöllisellä kehittämishankkeella, kuten kylien kehittämishankkeilla, pyritään vaikuttamaan alueen viihtyisyyteen ja imagoon. Voidaan olettaa, että hanketoiminnalla voidaan vaikuttaa tätä kautta myös uusien asukkaiden muuttoon alueelle.

Hankkeen aikaansaamien tai edes hankkeella myötävaikutettujen uusien asukkaiden muuttoa alueelle on luonnollisesti vaikea arvioida. Tästä huolimatta hankkeiden vaikutuksia toimintaryhmäalueen ulkopuolelta muuttavien uusien asukkaiden määrään on tärkeää pohtia. Uusien asukkaiden kunnallisverotulovaikutukset ovat erittäin merkittäviä verrattuna muihin vaikutuksiin. Asukasvaikutusten arvioinnissa on kuitenkin oltava hyvin varovainen, ja mikäli hankkeiden paikallistaloudellisia vaikutuksia uusien asukkaiden perusteella halutaan määrällisesti arvioida, hankkeen vaikutus uusien asukkaiden lisäykseen on syytä seikkaperäisesti analysoida. Uudet asukkaat vahvistavat toimintaryhmäalueen taloutta kokonaisuudessaan ainoastaan silloin, kun asukkaat muuttavat alueelle toimintaryhmäalueen ulkopuolelta eikä tällöin syrjäytymisvaikutuksia alueen sisällä synny.

Hankkeella saavutetusta uudesta asukkaasta aiheutuvaa paikallistaloudellista vaikutusta voidaan arvioida alueen asukkaan keskimäärin maksaman vuotuisen

kunnallistuloveron perusteella. Esimerkiksi vuonna 2004 asukkaan maksama keskimääräinen kunnallisvero oli Jetinan toimintaryhmäalueella 1 775 euroa vuodessa (Suomen Kuntaliitto). Asukasvaikutusten arvioinnissa olisi jaoteltava asukkaat pysyviin/kokoaikaisiin ja osa-aikaisiin asukkaisiin muun muassa siksi, että osavuotiset asukkaat eivät välttämättä maksa kunnallisveroja kyseiselle ”uudelle” kunnalleen. Pysyvän uuden ja osavuotisen asukkaan vaikutukset paikallistalouteen poikkeavat toisistaan. Osavuotiset asukkaat voivat olla merkittäviä kunnan palvelurakenteen ylläpitäjiä. Tutkimuksen empiriaosassa asukasvaikutuksissa ei huomioitu osavuotisia asukkaita.

6.3 Hankeseurantajärjestelmän mukaiset työllisyysvaikutukset

Alueellisten kehittämissuunnitelmien keskeisimpänä tavoitteena on luoda uusia ja säilyttää jo olemassa olevia työpaikkoja. Työllisyysvaikutusten seuraaminen onkin alueen elinvoimaisuuden kannalta ensiarvoisen tärkeää. Paitsi välittömiä työpaikkoja, työllisyysvaikutukset tuovat mukanaan laajasti muita aluetaloudellisia kerrannaisvaikutuksia. Jotta työpaikkaindikaattorit toimisivat asianmukaisesti hankkeiden vaikuttavuuden arvioinnin pohjana, pitäisi yksiselitteisesti määrittellä, mitä tarkoitetaan uudella ja uudistetulla/säilytetyllä työpaikalla. Esimerkiksi, missä määrin hankkeen aikaansaamia tai niillä myötävaikutettuja välillisiä työpaikkavaikutuksia kirjataan työpaikkatoteumiksi, ja miten määritellään se, onko työpaikka pysyvä? Ministeriöiden yhteisessä hankkeiden työllisyysvaikutusten arviointimallissa (TM ym. 2003) pysyvä työpaikka määritellään siten, että työpaikka säilyy vähintään kymmenen vuotta. Säilytetyn/uudistetun työpaikan määrittely on hankalaa ja käyttö kirjavaa. Toisaalta on syytä tiedostaa, että mikäli hanketoiminnalla saadaan säilytettyä muuten lopetettava työpaikka, on tämä aluetaloudellisilta vaikutuksiltaan vastaava asia kuin uuden työpaikan luominen. Työtön henkilö maksaa hyvin vähän tuloveroja työlliseen verrattuna ja käyttää muutenkin yhteiskunnan voimavaroja. Hankkeen aikaisilla työpaikoilla on kunnallisverotuloaikutus hankkeen kestäessä.

Hankeseurantajärjestelmän käyttö hankkeiden työllisyys- ja paikallistaloudellisten kokonaisvaikutusten arvioinnissa on välttämätöntä. Seurantajärjestelmä sisältää seurantatiedot kaikista rahoitetuista hankkeista. Hankeseurantajärjestelmän työllisyystietojen luotettavuus on kohentunut, ja esimerkiksi ALMA:n väliarvioinnissa vaihtoehtoisella yritystukihankkeiden työllisyysvaikutusten laskentatavalla (ks. tarkemmin Keränen ym. 2004) päästiin lähelle hankeseurantajärjestelmän mukaisia työpaikkatoteumalukuja.

Kun hankkeilla luotu työllisyysvaikutus kokonaisuudessaan esimerkiksi hankeseurantajärjestelmän perusteella tiedetään, työpaikkatoteumia tarkasteltaessa voidaan huomioida myös esimerkiksi uusien työpaikkojen aikaansaama tulo-

kerroinvaikutus (luku 6.4.2), hankkeiden työllisyysvaikutusten nettovaikutus (luku 6.4.3) sekä mahdolliset päällekkäin kirjatut työpaikkavaikutukset (luku 6.4.3). Hankkeiden työllisyysvaikutuksista voidaan myös laskea hankerahoituksen mukainen työpaikan hinta (hankkeilla saavutetut uudet työpaikat/hankkeiden julkiset kustannukset). Kustannuksia voidaan edelleen verrata esimerkiksi yhden työttömän vähenemisen aiheuttamaan kustannussäästöön yhteiskunnalle. Hankkeilla saavutetuista työpaikkavaikutuksista voidaan arvioida paikallistaloudellisia vaikutuksia esimerkiksi työpaikkojen luomien kunnallisverotulojen näkökulmasta. Laskennalliset kunnallisverotulovaikutukset summatasolla voidaan johtaa yksinkertaisimmillaan siten, että kerrotaan tarkasteltavan alueen (tässä toimintaryhmäalueen) keskimääräisellä kunnallistuloeroprosentilla koko maan tai tarkasteltavan alueen työpaikan keskiarvopalkka. On tietysti huomioitava, että mikäli hankkeella saavutetusta työpaikasta maksetaan kunnallistulo-vero tarkasteltavan alueen ulkopuolelle (eli työllinen ei asu tässä tapauksessa toimintaryhmäalueella), hankkeella ei tältä osin ole saavutettu toimintaryhmäalueelle paikallistaloudellisia vaikutuksia.

Osana hankeseurantajärjestelmän mukaisia työllisyysvaikutusten arviointia on työpaikkojen lisäksi seurattava perustettuja uusia yrityksiä. Niin lyhyen kuin pidemmän aikavälin työllisyysvaikutusten kannalta uudet yritykset ovat ensiarvoisen tärkeitä.

Luvussa 9.2 esitetään ohjelmakauden 2000–2006 MMM:n hankeseurantajärjestelmän eli Hanke2000-järjestelmän seuranta-aineistoon perustuvia tarkempia laskelmia hankkeiden työpaikkavaikutuksista.

6.4 Muita huomioita hankkeiden vaikutuksista

Hankevaikutusmallin mukaiset vaikutusketjut jättävät monia keskeisiä seikkoja huomioimatta. Näitä on osin käsitelty jo aiemmin raportissa. Seuraavaksi kuvataan keskeisiä seikkoja, jotka tulee pitää mielessä hankkeiden vaikutusketjuja ja vaikutuksia tarkasteltaessa.

6.4.1 Syrjäytymis- ja substituutiovaikutukset

ALMA:n väliarvioinnin (Keränen ym. 2004) mukaan ”*Yritystukipäätökset ovat kohdistuneet maaseutualueille, joissa saman alan yritysten keskinäinen kilpailu on vähäistä eikä sen vuoksi työpaikkojen syrjäytymisvaikutuksia (siirtymä) tuen johdosta juuri ole ja siirtymävaikutus on siksi jätetty pois laskelmasta.*” Vastaavasti voidaan olettaa, että toimintaryhmien kautta rahoitetuilla yritystukihankkeilla (joita ALMA:nkin kautta rahoitettiin) syrjäytymisvaikutukset ovat vähäisiä. Siten syrjäytymisvaikutusten huomiotta jättäminen on perusteltua. Syrjäytymisvaikutukset toimintaryhmäalueen ulkopuolellekin ovat vähäi-

set, koska tuettavat hankkeet ovat luonteeltaan paikallislähtöisiä sekä alueen omiin vahvuuksiin ja kehittämisedellytyksiin perustuvia. Siten syrjäytymisvaikutuksia alueen ulkopuolellekaan ei oteta tutkimuksessa huomioon. Myöskään kehittämishankkeissa syrjäytymis- ja substituutiovaikutuksia ei oteta huomioon. Tutkimusten perusteella näyttää siltä, että syrjäytymisvaikutukset syntyvät valtakunnallisella tasolla. Siten hankkeilla ei olisi paikallisesti negatiivisia vaikutuksia. Usein paikallisuuden taso on tosin jätetty määrittelemättä. Todennäköisesti jo maakuntatasolla syrjäytymisvaikutuksia saattaisi esiintyä (Haukka 2002, s. 24). Lisäksi voidaan olettaa, että paikallisten toimintaryhmien usein varsin pienimuotoisissa sekä uusiin toimintamalleihin ja ideoihin perustuvissa hankkeissa tuen ansiosta palkattu uusi työntekijä ei voi korvata jo olemassa olevaa, ”vanhan toimintamallin” mukaisesti toimivaa työntekijää. Siten hankkeilla ei olisi merkittäviä substituutiovaikutuksia. Tässä tutkimuksessa hankkeiden syrjäytymis- ja substituutiovaikutuksia ei enää tarkastella.

Olellainen ehto niin yritystuissa kuin muissakin aluepoliittisissa tuissa on se, että julkinen tuki vääristää mahdollisimman vähän vapaita kilpailuolosuhteita. Tämän vuoksi tuen vaikuttavuuden arviointi laajemmasta kuin yksittäisen yrityksen tai paikallistalouden näkökulmasta on olennaista. Kuitunen & Lavaste (1995, s. 84) toteavat, etteivät kilpailupolitiikka ja kilpailunäkökohtien huomioon ottaminen ole ristiriidassa muiden rakennepolitiikan lohkojen tai julkiselle tuelle muutoin asetettujen tavoitteiden kanssa. Pikemminkin kilpailuvaikutusten asianmukaisella arvioinnilla tukea myönnettäessä voidaan varmistaa se, että tuen avulla aikaansaattava yrityksen kilpailuedellytysten paraneminen tai alueen kehittyminen yleensä on kestäväällä pohjalla.

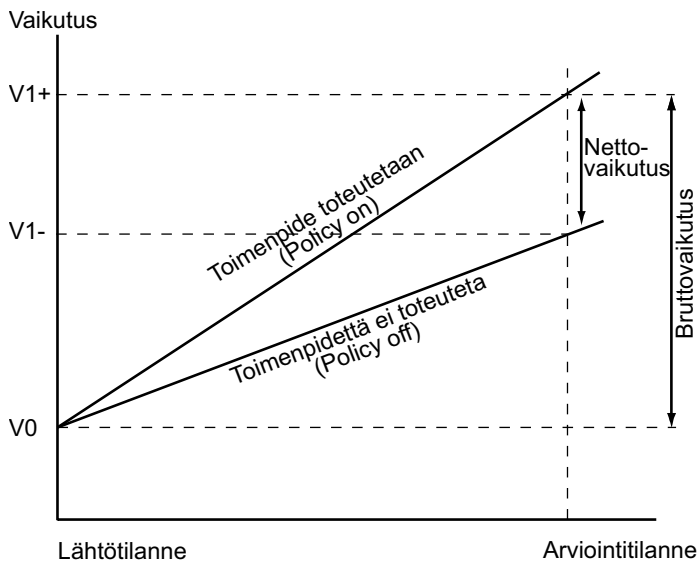
6.4.2 Tulokerroinvaikutus

Tulokerroinvaikutuksella tarkoitetaan lyhyesti tötulojen kasvun aiheuttaman lisääntyneen kulutuksen kasvun työllisyysvaikutusta. Tulokerroinvaikutusta on tutkittu Suomea perusteellisemmin esimerkiksi Skotlannissa. Viime vuosina siellä tehdyistä tutkimuksista ilmenee, että tulokerroinvaikutuksen perusteella neljä uutta toimintavaiheen pysyväisluonteista työpaikkaa Skotlannissa luo lisääntyneiden tulojen aiheuttaman kulutuksen kasvun kautta yhden uuden työpaikan. Uusi työpaikka syntyy neljän työpaikan työssäkäyntialueelle. Tällöin tulokertoimen arvo on 0,25. Ministeriöiden yhteisessä työllisyysvaikutusten arviointiohjeistuksessa (TM ym. 2003) kertoimen 0,25 sijasta käytetään kerrointa 0,2. Ohjeistuksessa todetaan, että koska olosuhteet Skotlannissa ovat samankaltaiset kuin Itä- ja Pohjois-Suomessa, on todennäköistä että vaikutussuhteet olisivat Suomessakin samansuuntaiset. Ohjeistuksessa otetaan ”varovaisuuden” vuoksi hieman pienempi kerroin, koska Suomessa ei tiettävästi ole tutkittu tulokerroinvaikutusta niin perusteellisesti. ALMA:n väliarvioinnin (Keränen ym. 2004) tavoin tulokerroinvaikutus huomioidaan luvussa 9.2 tarkasteltaessa hanke-seurantajärjestelmän mukaisia työpaikkavaikutuksia.

6.4.3 Hukkavaikutus ja saman vaikutuksen huomioiminen moneen kertaan

Yksi arviointien perustavaa laatua oleva ongelma on niin sanottu hukkavaikutus: missä määrin vaikutukset olisivat olleet samat ilman tiettyä toimenpidettä tai hanketta (Kuva 6)? Toisin sanoen, mitkä ovat todelliset nettovaikutukset? Ensinnäkin, asiointilat muuttuvat myös ilman tiettyä politiikkatoimenpidettä, esimerkiksi yrityksen liikevaihdossa tapahtuu joka tapauksessa muutoksia riippumatta siitä, saako yritys tukea vai ei. Toimintaympäristöllä on aina suuri merkitys. Toiseksi, on olemassa vaara, että yksittäisen hankkeen, toimenpiteen tai ohjelman vaikutus menee alueen muiden vastaavien vaikutusten kanssa päällekkäin; saman tai eri ohjelman eri hankkeilla tai toimenpiteillä on saavutettu jokin ”yhteinen vaikutus” (esimerkiksi kolme hankevetäjää kokee kukin ansiokseen yhden saman työpaikan, jolloin on vaarana, että todellisuudessa yksi ja ainoa työpaikka ilmenee tuloksissa kolmena työpaikkana). Tästä muodostuu ongelma viimeistään silloin, kun tietyn alueen tai ohjelman yhteisvaikutusten mittaamiseksi hankkeiden ja toimenpiteiden vaikutukset lasketaan yhteen.

ALMA:n väliarvioinnin mukaan kehittämis- ja yritystukihankkeiden työpaikkojen toteumatiedot hankeseurantajärjestelmässä menevät jonkin verran päällekkäin; yritystukihankkeiden indikaattoritoteumissa voidaan arvioida olevan noin kolmannes sellaisia työpaikkoja, jotka ovat kirjautuneet myös kehittämis-hankkeiden indikaattoreihin. Päällekkäisyys oli ohjelmakaudella 2000–2006 ohjelmakautta 1995–1999 pienempi, koska kaudella 2000–2006 yritystukea

Kuva 6. Poliittikkatoimen nettovaikuttavuuden määrittäminen: hukkavaikutus (EC 1999b, s. 111).

saadakseen yrittäjän ei tarvinnut olla osallistunut kehittämishankkeen toimintaan. Lisäksi sama tulos saattaa olla kirjautunut eri hankkeisiin, koska samat yrittäjät voivat olla mukana eri hankkeissa. Toisaalta hankkeiden vetäjien tulee kirjata hankkeiden seurantalomakkeisiin sen henkilön nimi, joka on työllistynyt tai jonka maatilalla/yrityksessä uusi työpaikka on syntynyt. Siten kehittämishankkeiden päällekkäiset tulokset on onnistuttu karsimaan melko hyvin pois. Vaikutusten arvioinnissa samojen vaikutusten huomioon ottaminen moneen kertaan on huomioitava. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että on luotava tietty kerroin, jolla kyseisiä ”vääristäviä” vaikutuksia pyritään eliminoimaan. Näin tehtiin esimerkiksi ALMA:n väliarvioinnissa. Hankeseurantajärjestelmän mukaisista kehittämishankkeiden työpaikkatoteumista vähennettiin kolmannes (Keränen ym. 2004, s. 131). Luvussa 9.2 Hanke2000-järjestelmän mukaisia elinkeinollisten kehittämishankkeiden työpaikkatoteumia tarkasteltaessa toimitaan samoin.

Tässä tutkimuksessa yrityksille suunnatuissa ja haastatteluissa ja kyselyissä kartoitettiin ainoastaan *absoluuttisia* muutoksia hankkeissa mukana olevien yritysten liikevaihdon ja työpaikkamuutosten osalta, toisin sanoen hankkeen vaikutusta liikevaihdon ja työpaikkojen kehitykseen ei kysytty. Toisaalta haastatteluissa ja kyselyssä kartoitettiin yleisesti sitä, miten hanke olisi toteutunut ilman tukea. Taustalla on ajatus, että hankkeen vaikutusta yrityksen liikevaihdon ja työllistävyyden kehitykseen on vaikea arvioida. Tästä huolimatta on arvokasta tietää, millaista hanketukea saaneiden yritysten kehitys on ollut näiden tekijöiden perusteella. Tätä kautta varovaisia johtopäätöksiä hankkeen vaikuttavuudesta voitaneen tehdä. Luvussa 9.2 hankeseurantajärjestelmän mukaisia hankkeiden aikaansaamia työpaikkatoteumia tarkasteltaessa yritystukihankkeiden työpaikkatoteumiin sovelletaan ALMA:n väliarvioinnin mukaisesti kerrointa 0,6, jolloin päästään lähemmäs hankkeiden nettovaikutusta.

6.4.4 Muiden kuin taloudellisten vaikutusten huomioon ottaminen

Maaseudun kehittämishankkeilla tuetaan toimenpiteitä, jotka tähtäävät luontoympäristön parantamiseen tai säilyttämiseen. Esimerkkejä tällaisista hankkeista ovat vesistöjen kunnostus- ja kierrätys Hankkeet. Edellä kyseisten hankkeiden vaikutusketjuja tarkasteltiin luontopääomaa kasvattavien vaikutusketjujen yhteydessä (luku 6.1). Kuitenkaan ympäristöhankkeiden tavoitteena ei välttämättä ole aluetaloudellinen vaikuttavuus. Ympäristön tila tulee nähdä myös itseisarvona. Mikäli ympäristöhankkeiden vaikuttavuutta mitataan sen (välittömien) aluetaloudellisten vaikutusten perusteella – mikä on jo sinällään erittäin vaikeaa –, ei tällaisten hankkeiden tukeminen olisi lainkaan oikeutettua. Niin ikään monet kulttuuri- ja yhteisölliset kehittämishankkeet eivät tähtää ainakaan ensisijaisesti taloudellisen elinvoimaisuuden parantamiseen, vaikka taloudellista vaikutusta välillisesti syntyisikin.

CASE: Ekotoimintatyöpaja

Suupohjassa Kauhajoella on Suupohjan Kehittämisyhdistyksen LEADER+ -hankerahoituksen turvin perustettu entiseen teollisuushalliin Ekotoimintatyöpaja. Suupohjan Ystävän Apu ry:n ylläpitämä Ekotoimintatyöpaja kerää kolmen alueellisen jätehuoltoyhtiön kanssa tehtyjen sopimusten perusteella Etelä-Pohjanmaalta elektroniikka- ja kodinkonejätettä. Ekotoimintatyöpajalla on meneillään esiselvitys muovijätteen uusiokäytöstä, koska elektroniikkajäte on vähentynyt merkittävästi ja korvaavaa toimintaa tulisi löytää. Hankerahoitus on saanut aikaan kehitysketjun, joka vastaa toimintaympäristössä tapahtuviin muutoksiin.

Pajan toiminta käynnistyi LEADER II -hankkeena ja palkattomana, terapialuonteisena työnä. Ohjelmakaudella 2000–2006 hanke sai LEADER+ -ohjelmasta kehittämishanketukea. Nykyään pajan työntekijät saavat tekevästään työstä palkan.

Ekotoimintatyöpajassa kerätty jäte puretaan, lajitellaan sekä tarvittaessa paalataan työpajassa ja myydään edelleen koti- ja ulkomaille uusiokäyttöön. Työntekijät ovat syrjäytymisuhan alla olevia päihdeongelmaisia, joille tarjoutuu työn kautta mielekkyyttä elämään. On hyvin todennäköistä, ettei näille työntekijöille löytyisi muualta lainkaan töitä. Työtä voidaan pitää tärkeänä paitsi työntekijän itsensä, myös ympäristön ja luonnonsuojelun kannalta.

Hankkeesta on löydettävissä seikkoja, jotka eivät puolla hankkeen vaikutavuuden mittaamista ainakaan yksinomaan aluetaloudellisten vaikutusten perusteella:

1) Ympäristöarvot ovat itseisarvoja sinänsä.

2) Työntekijät ovat syrjäytymisuhan alla olevia päihdeongelmaisia. Siten hankkeella voidaan ajatella olevan positiivisia sosiaalisia vaikutuksia. Lisäksi heidän työskentelynsä on mahdollista pitkälti valtion työllistämistuellä. Tämän vuoksi Ekotoimintatyöpajan liiketoimintaa ei voi suoraan verrata muuhun liiketoimintaan; hankkeella luodut uudet työpaikat eivät ole verrannollisia yleisesti muiden hankkeiden työpaikkavaikutuksiin, koska työpaikat ovat valtion varoilla tuettuja. Toisaalta vaikutukset ovat suuria, jos ajatellaan työllistymisen merkitystä ja siten monen muun ongelman ehkäisyä sekä mahdollisia niin sanottuja vaihtoehtoiskustannuksia (esimerkiksi työkyvyttömyyden mukanaan tuomat mielenterveysongelmat ja tämän vaikutukset terveydenhuoltokustannuksiin sekä työkyvyttömyyden aikaansaama mahdollinen uudelleen alkoholisoituminen ja tämän monet lieveilmiöt).

Hankkeiden kaikkia vaikutuksia ei voi mitata tai muuttaa aluetaloudelliseksi vaikutukseksi. Tällaisten vaikutusten huomioon ottaminen on kuitenkin ensiarvoisen tärkeää, kun pohditaan mitä julkisilla kehittämisvaroilla tulisi tavoitella ja on saavutettu, koska alue- ja rakennepolitiikalla tähdätään niin taloudellisesti, sosiaalisesti kuin ympäristöllisesti tasapainoiseen kehitykseen (ks. luku 5.1). Ohjelman aluetaloudellisten tavoitteiden merkitystä suhteessa muihin tavoitteisiin tulisi perusteellisesti pohtia, jotta ohjelman kokonaisvaikuttavuutta voitaisiin tarkoituksenmukaisesti arvioida (ks. luku 5.1). Tässä tutkimuksessa lähtökohtana on taloudellisten vaikutusten mittaaminen, mutta yhtä lailla muut vaikuttavuuden muodot tunnistetaan alueen elinvoimaisuuden kannalta keskeiseksi.

Ekotoimintatyöpaja-tapaushanke on hyvä esimerkki sosiaali-ekonomisesta hankkeesta, jonka kokonaistaloudellinen vaikuttavuus on huomattava.

6.4.5 Hankkeiden katalysoiva vaikutus sekä hankkeet osana aluekehittämisen kokonaisuutta

Usein on mahdotonta määritellä, mikä on ollut juuri tietyn hankkeen tai ohjelman vaikutus aluetalouden kehitykseen. Hanke on voinut käynnistää laajan vaikutusketjun. Lisäksi hankkeen tai ohjelman toimintatapa (esimerkiksi alhaalta ylöspäin tapahtuva omaehtoinen kehitys) on voinut vähitellen levitä aluekehittämisen muille tahoille vahvistaen kehittämisen edellytyksiä ja voimavarojen käyttöönottoa alueella. Puhutaan katalysoivista vaikutuksista. Tällöin on kuitenkin epäselvää, mihin raja juuri tietyn hankkeen, toimenpiteen tai ohjelman vaikutuksesta alueen kehitysprosessiin vedetään; puhutaan myös mikro- ja makrotason vaikutuksista (EC 1999b, s. 135–144).

On vaarana, että näkymättömiä vaikutuksia jää kokonaan tunnistamatta ja siten kehittämispanoksen arvioitu vaikutus on todellisuutta pienempi. Luvussa 6.4.4 esitetty case ekotoimintatyöpaja-hankkeesta viittaa myös osaltaan siihen, että hankkeilla voi olla välittömien vaikutusten lisäksi laaja-alaisempia, välillisiä vaikutuksia. Toisaalta on myös vaarana, että tietyn kehittämispanoksen hyväksi luetaan tavallaan monen muunkin hankkeen tai täysin muusta syystä saavutetut vaikutukset. Tällöin kehittämispanoksen arvioitu vaikutus on todellisuutta suurempi.

Alueellisten kehittämisohjelmien arvioinneissa ei ole useinkaan kiinnitetty kovin suurta huomiota siihen, miten tuet ohjelma-alueen sisällä, etenkin maakuntatasoa tarkemmilla aluetasoilla (esim. kunta- tai seutukuntataso) kohdentuvat ja vaikuttavat. Tällä on kuitenkin merkitystä, sillä samankin ohjelma-alueen sisällä alueet voivat erota toisistaan huomattavasti niin sosio-ekonomisen kehityksen kuin muiden tekijöiden suhteen. Kun tukien alueellinen kohdentuminen ja vaikuttavuus tunnistetaan paremmin, voidaan hahmottaa selkeämmin syitä

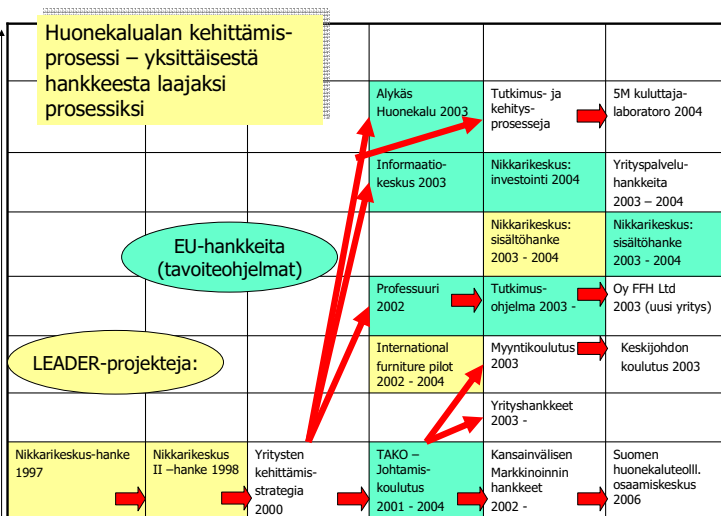
CASE: Suupohjan huonekaluteollisuuden kehittämisprosessi

Suupohjassa huonekaluteollisuuden rooli alueen elinvoimaisuuden kannalta on perinteisesti ollut merkittävä. Globalisaatio muun muassa ”IKEA-ilmiöineen” on tuonut huonekalualalle ja sen lukuisille, usein pienille yrityksille uudenlaisia mahdollisuuksia ja lisääntyvässä määrin uhkakuvia.

Suupohjan alueella uudenlaisen huonekaluteollisuuden kehittämistyön nähdään käynnistyneen yksittäisillä toimintaryhmä- eli LEADER II -hankkeilla vuonna 1997. Avaintoimijoina olivat alussa paikalliset yritykset ja paikallinen toimintaryhmä. Tätä ennen Etelä-Pohjanmaan huonekaluteollisuutta oli kehitetty keskusjohtoisesti, eikä tuloksiin oltu tyytyväisiä. Taustalla oli ennen kaikkea kysymys, miten paikallisten huonekalualan yritysten markkinointia, tuotekehitystä ja tuotantoprosessia voidaan kehittää vastaamaan globalisaation uhkaan sekä turvaamaan toimialan säilyminen ja uusien mahdollisuuksien hyväksikäyttö. Monin paikoin Suomea huonekaluteollisuus ei ole kyennyt pysäyttämään globalisaation kielteisiä voimia, ja alan työpaikkoja on hävinnyt. Suupohjan alue on pystynyt vastaamaan globalisaatioon haasteisiin niin sanotuilla ”perinteisen teollisuuden moderneilla innovaatioilla”, joissa yksi keskeinen tekijä on ollut hanke- ja toimintaryhmärahoitus.

LEADER II -hankkeista alkanut huonekalualan kehittämisprosessi on kasvanut miljoonien eurojen kansallisesti verkottuneeksi kokonaisuudeksi. Rahoituslähteitä ovat olleet EU- ja kansalliset ohjelmat sekä yksityinen rahoitus. Huonekalualan kehittämisprosessi jatkuu edelleen. Vuonna 2005 laadittiin uusi kalusteteollisuuden kehittämisen perusstrategia, joka on osa puutuoteteollisuuden elinkeinopoliittista ohjelmaa sekä kytkeytyy alueellisiin kehittämistoimenpiteisiin. Kehittämisprosessin tavoitteena voidaan jatkossa nähdä alan yritystoiminnan uudistaminen muun muassa kansallisella osaamisverkolla, jossa perinteisesti vahvat huonekaluteollisuuden alueet Pohjanmaa ja Lahden alue ovat vetovastuussa. Siten huonekalualan kehittämisprosessi on laajentunut paikallisesta kansallisiin mittakaaviin.

Alla olevassa kaaviossa on kuvattu huonekalualan kehittämisprosessia (ei kaiken kattava), jonka voidaan nähdä saaneen alkunsa yksittäisistä toimintaryhmähankkeista.

Lisäksi toimintaryhmähankkeilla on ollut katalyyttinen vaikutus myös myöhemmissä toimialan kehittämisvaiheissa. (Tapaushank kuvauksen ja kaavion lähde: Suupohjan Kehittämissyhdystys ry.)

ohjelman toteutuksen onnistumisiin ja puutteisiin. Myös kuntia (muun julkisen sektorin ohella) kiinnostaa seurata alueelleen kohdentuvia julkisia rahavirtoja. Toimintaryhmätyössä kunnat ovat valtion ja EU:n ohella hankkeiden osarahoitajia.

Yleisesti toimintaryhmätyöllä koetaan saatavan alulle kehittämisprosesseja, jotka voivat sitten jalostua suuremmiksi kokonaisuuksiksi ja joita tuetaan suuremmilla ohjelmilla. Ilman toimintaryhmien alkupanostusta nämä prosessit eivät olisi välttämättä lähteneet liikkeelle. Seuraavassa hanketapausesimerkissä kuvataan toimintaryhmähankkeen roolia aluetaloudellisesti merkittävän toimialan kehittämisprosessissa.

7 Tutkimuksen aineisto

7.1 Tarkasteltavat toimintaryhmät

Tutkimuksen empiirisen aineiston muodostavat ohjelmakauden 2000–2006 neljä paikallista toimintaryhmää, jotka ovat Maaseudun kehittämissyhdystys Keski-Karjalan Jetina ry, Joutsenten reitti ry, Nouseva Rannikkoseutu ry sekä Suupohjan Kehittämissyhdystys ry (Kuva 7). Näistä Joutsenten reitti ry on ALMA- ja muut toimintaryhmät LEADER+ -rahoitteisia.

Jetina oli Keski-Karjalan seutukunnan (Kiteen kaupungin sekä Kesälahden, Rääkkylän ja Tohmajärven kuntien) toimintaryhmä. Keski-Karjalan seutukunta muodostuu neljästä Pohjois-Karjalan maakunnan eteläisimmästä kunnasta. Keski-Karjalan seutukunnassa oli 31.12.2004 noin 21 000 asukasta (Suomen Kuntaliitto). Ohjelmakaudella 2000–2006 Jetinan toimintaryhmäalue kuului kokonaisuudessaan Itä-Suomen tavoite 1 -ohjelma-alueeseen. 4.5.2006 mennessä Jetina oli myöntänyt rahoitusta 85 kehittämishankkeelle (71 % kaikista hankkeista) ja 35 yritystukihankkeelle (29 %) (TIKE ja paikallisen toimintaryhmän luokittelu hanketyyppeihin). Jetinan julkinen rahoituskehys (EU + valtio) ohjelmakaudelle 2000–2006 oli noin 2,5 miljoonaa euroa. Lisäksi kuntien osuus oli 20 % julkisesta rahoituskehyksestä.

Joutsenten reitin toimialueeseen kuului kahdeksan lounaissuomalaista kuntaa Pirkanmaalta ja Satakunnasta (Huittinen, Hämeenkyrö, Mouhijärvi, Punkalaidun, Vammala, Vampula, Viljakkala ja Äetsä). Alueella oli asukkaita 31.12.2004 noin 48 000 (Suomen Kuntaliitto). Ohjelmakaudella 2000–2006 kaikki Joutsenten reitin kunnat kuuluivat ALMA:n toiminta-alueeseen. Joutsenten reitti rahoitti ainoastaan kehittämishankkeita, ei lainkaan yksittäisiä yrityksiä tukevia yritystukihankkeita. Sen sijaan paikallinen TE-keskus myönsi ALMA-ohjelman kautta yritystukia. Toimintaryhmä ja TE-keskus sopivat tällaisesta työnjaosta ohjelmakauden käynnistyessä. Kaudella 2000–2006 Joutsenten reitin

tuella toteutettiin yhteensä 135 kehittämishanketta, joista 33 (24 % hankkeista) oli elinkeinollisia kehittämishankkeita ja 102 (76 %) yhteisöllisiä kehittämishankkeita (TIKE ja paikallisen toimintaryhmän luokittelu hanketyyppeihin). Joutsenten reitin julkinen rahoituskehys (EU + valtio) koko ohjelmakaudelle oli noin 2,1 miljoonaa euroa. Lisäksi kuntien osuus oli 20 % julkisesta rahoituskehyksestä.

Nouseva Rannikkoseutu toimi Perämeren rannikkoa myötäilevällä Oulun Läänin alueella, johon 31.12.2004 kuului 10 kuntaa⁹ (Hailuoto, Liminka, Lumijoki, Pyhäjoki, Raahe, Rantsila, Tyrnävä, Siikajoki, Ruukki ja Vihanti) ja noin 52 000 asukasta (Suomen Kuntaliitto). Näistä noin 50 000 asukasta kuului toimintaryhmän toimialueeseen Raahen kaupungin ydinkeskustan jäädessä sen ulkopuolelle. Kaikki Nousevan Rannikkoseudun kunnat kuuluivat myös ALMA:n toiminta-alueeseen. 4.5.2006 mennessä Nousevan Rannikkoseutu oli myöntänyt rahoitusta 103 kehittämishankkeelle (61 % kaikista hankkeista) ja 66 yritystukihankkeelle (39 %) (TIKE ja paikallisen toimintaryhmän luokittelu hanketyyppeihin). Nousevan Rannikkoseudun julkinen rahoituskehys (EU + valtio) ohjelmakaudelle 2000–2006 oli noin 3,7 miljoonaa euroa. Lisäksi kuntien osuus oli 20 % julkisesta rahoituskehyksestä.

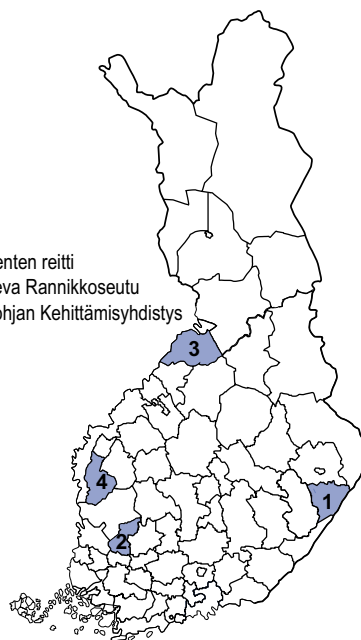
Suupohjan Kehittämisyhdistyksen toimialueena oli Suupohjan seutukunta, joka sijaitsee Länsi-Suomen läänissä ja Etelä-Pohjanmaan maakunnassa ja käsittää Isojoen, Jurvan, Karijoen, Kauhajoen ja Teuvan kunnat. Aukkaita alueella oli 31.12.2004 noin 30 000 (Suomen Kuntaliitto). 4.5.2006 mennessä Suupohjan Kehittämisyhdistys oli myöntänyt rahoitusta 113 kehittämishankkeelle (74 % kaikista hankkeista) ja 39 yritystukihankkeelle (26 %) (TIKE ja paikallisen toimintaryhmän luokittelu hanketyyppeihin). Suupohjan Kehittämisyhdistyksen julkinen rahoituskehys (EU + valtio) ohjelmakaudella 2000–2006 oli noin 4,6 miljoonaa euroa. Lisäksi kuntien osuus oli 20 % julkisesta rahoituskehyksestä.

7.2 Hankkeiden luokittelu hanketyyppeihin

Tutkimuksessa tarkasteltavien toimintaryhmien hankkeet luokiteltiin luvun 3.4 sekä luvussa 6.1 kuvatun hankevaikutusmallin mukaisesti hanketyyppeihin, eli yksittäisten yritysten yritystukiin, elinkeinollisiin kehittämishankkeisiin ja yhteisöllisiin kehittämishankkeisiin. Kullakin toimintaryhmällä on omanlaisia ja usein monella tavalla tarkoituksenmukaisempia hankeluokitteluita, mutta vertailtavuuden ja yksinkertaisuuden vuoksi tässä käytetään kyseistä karkeaa jakoa. Lisäksi kyseinen hanketyypittely on johdonmukainen tutkimuksessa luodun hankevaikutusmallin kanssa, ja lähes vastaavanlainen hanketyypiluokittelu on käytössä myös ohjelmakauden 2007–2013 maaseudun kehittämissuunnitelmassa.

⁹ 1.1.2007 Siikajoki ja Ruukki yhdistyivät Siikajoen kunnaksi.

Toimintaryhmien hanketyyppiluokituksessa käytettiin hyödyksi kunkin toimintaryhmän asiantuntemusta omista hankkeistaan. Toimintaryhmien hankkeiden jaottelu eri hanketyyppeihin ei onnistu ainoastaan hankerekistereistä ja -kuvauksista saatavan tiedon avulla lukuun ottamatta jakoa yritystuki-kehittämishanke. Yhteisölliset kehittämishankkeet sisältävät monesti selkeästi elinkeinollisia piirteitä ja elinkeinolliset kehittämishankkeet taas yhteisöllisiä piirteitä. Toisin kuin ohjelmakaudella 2000–2006, kaudella 2007–2013 ohjelmaseuranta sisältää hanketyypin jaottelun yritystuki-, elinkeinotoiminnan kehittämis- ja yleisiin kehittämishankkeisiin sekä yleishyödyllisiin investointeihin, joka on samansuuntainen tässä tutkimuksessa käytetyn jaottelun kanssa.

Kuva 7. Tutkimuksessa tarkasteltavat toimintaryhmät.

Ohjelmakaudella 2000–2006 kaikissa toimintaryhmätoimintaa rahoittavissa alueellisissa/maaseudun kehittämissuunnitelmissa (ALMA, LEADER+, POMO+ sekä Itä- ja Pohjois-Suomen tavoite 1 -ohjelmat) kukin hanke oli luokiteltu hierarkkisesti jonkun toimintalinjan ja (ala)toimenpidekokonaisuuden alle. Ohjelmien luokittelut eivät kuitenkaan sovellu tässä tutkimuksessa käytettyyn teoreettiseen viitekehykseen erilaisten hanketyyppien vaikutusketjuista.

Hankkeiden jakautuminen eri hanketyyppeihin poikkeaa toimintaryhmien välillä jossain määrin. Muista poiketen Joutsenten reitti ei rahoita lainkaan yritystuki-hankkeita. Hankkeiden lukumäärän ja kokonaiskustannusten mukaan Joutsenten reitin ja Jetinan hankkeissa painottuvat eniten yhteisölliset kehittämishankkeet. Suupohjan Kehittämisyhdistyksen hankevalikoimassa painottuu eniten elinkeinollinen puoli (yritystuki- ja elinkeinolliset kehittämishankkeet yhteensä), kun taas Nouseva Rannikkoseutu on rahoittanut tarkasteltavista toimintaryhmistä suhteellisesti selkeästi eniten yritystukihankkeita (Taulukko 1).

Kun hanketyypin jakaumia tarkastellaan niihin sidottujen julkisten kustannusten (EU-, valtio- ja kuntaosuus yhteensä) mukaan, voidaan todeta että yhteisölliset kehittämishankkeet vievät kaikkien toimintaryhmien kohdalla suurimman osan hankkeisiin sidotuista julkisista kustannuksista. Tämä johtuu siitä, että yhteisöllisissä kehittämishankkeissa keskimääräinen tukitaso on elinkeinollisia kehittämishankkeita sekä erityisesti yritystukihankkeita korkeampi. Eri hanke-

Taulukko 1. Ohjelmakaudella 2000–2006 rahoitettujen hankkeiden lukumäärä toimintaryhmittäin (suluissa osuus toimintaryhmän kaikista hankkeista), tilanne 4.5.2006 mennessä (TIKE ja paikalliset toimintaryhmät).

	Yritystuki- hankkeita (% kaikista hankkeista)	Elinkeinoli- sia kehittä- mishankkeita	Yhteisöllisiä kehittämis- hankkeita (% kaikista hankkeista)	Hankkeita yhteensä
Jetina	35 (29 %)	17 (14 %)	68 (57 %)	120
Joutsenten reitti		33 (24 %)	102 (76 %)	135
Nouseva Rannikkoseutu	66 (39 %)	20 (12 %)	83 (49 %)	169
Suupohjan Kehittämisyhdistys	39 (26 %)	46 (30 %)	67 (44 %)	152
Yhteensä	140 (24 %)	117 (20 %)	319 (55 %)	576

tyyppien tukitasoissa on toimintaryhmien välillä eroja. Keskimäärin eri hanketyypit ovat kokonaiskustannuksilla mitattuna suhteellisen samansuuruisia, mutta toimintaryhmien välillä on tässäkin selkeitä eroja. Nousevan Rannikkoseudun ja Suupohjan Kehittämisyhdistyksen hankkeet ovat hankkeiden kokonaiskustannuksilla mitattuna keskimäärin selvästi suurempia kuin Jetinan ja Joutsenten reitin hankkeet. Liitteen 1 taulukoissa esitetään tutkimuksessa tarkasteltavien toimintaryhmien rahoittamien hankkeiden ja niiden kustannusten jakautumista yritystuki-, elinkeinollisiin kehittämis- ja yhteisöllisiin kehittämissankkeisiin.

7.3 Aineistonhankintamenetelmät

Tutkimuksessa hankkeiden paikallistaloudellisia vaikutuksia tarkastellaan monen aineiston avulla. Aineisto voidaan jakaa:

- 1) eri hanketyypeille laadittujen strukturoitujen kysymyslomakkeiden pohjalta tehtyihin kyselyihin ja haastatteluihin
- 2) Joutsenten reitin koostamiin hankevaikutusmallin mukaisesti seuranta- ja taidikaattoritietoihin
- 3) hankeseurantajärjestelmän eli Hanke2000-järjestelmän seuranta- ja taidikaattoritietoihin.

Strukturoiduin kysymyslomakkein kerättiin eniten aineistoa Jetinan hankkeista. Nousevan Rannikkoseudun ja Suupohjan Kehittämisyhdistyksen hankkeista vastauksia saatiin rajoitetusti, mutta raportissa kuvataan lyhyesti myös kyseisten toimintaryhmien hankkeiden vastauksissa esille nousseita seikkoja.

Taulukossa 2 on kuvattu tutkimuksen empiirinen aineisto toimintaryhmittäin.

Taulukko 2. Tutkimuksen empiirinen aineisto toimintaryhmittäin.

	Jetina	Joutsenten reitti	Nouseva Rannikko-seutu	Suupohjan Kehittämisyhdistys
Hankekysymyslomake	x	-	(x)	(x)
Hankevaikutusmallin indikaattorit	x	x	-	-
Hanke2000-järjestelmä	x	x	x	x

7.3.1 Haastattelu- ja kyselyaineisto

Jetinan hankehaastattelu ja -kyselyaineistossa on mukana ainoastaan päätyyneitä hankkeita. Haastattelut ja kyselyt toteutettiin vuoden 2006 aikana.

Tehtyjen yritystukihaastattelujen lukumäärä (17) on noin puolet 35 rahoitetusta yritystukihankkeesta 4.5.2006. Haastateltujen yrittäjien lukumäärä oli hiukan pienempi (15 kpl) kuin haastatteluiden, koska sama yritys oli saattanut osallistua useampaan kuin yhteen hankkeeseen. Hankkeissa kehitettävänä toimintana oli matkailua, käsityötä, tuotannollista toimintaa sekä kotiapua. Haastatelluista 15 yrityksestä kuusi oli aloittavia.

Elinkeinollisia kehittämishankkeita tutkimuksen empiirisessä aineistossa on mukana 7. Tämä on 41 % rahoitetuista elinkeinollisista kehittämishankkeista 4.5.2006. Kaiken kaikkiaan haastatteluja tehtiin 83, joista eri yrityksiä oli 65. Yrityksistä 9 oli hankkeen käynnistyessä aloittavia ja 56 jo olemassa olevia. 8 yritystä oli osallistunut kahteen hankkeeseen. Hankkeissa kehitettävänä olivat matkailu, käsityöt ja yleinen elinkeinojen kehittäminen. Haastatteluaineisto muodostaa tutkimuksessa tarkasteltavien hankkeiden osalta noin puolet hankkeiden toiminnassa ”selkeästi mukana olleista” ja arviolta noin kolmanneksen hankkeissa ”paperilla mukana olleista” yrityksistä. Elinkeinollisissa kehittämishankkeissa on siten mukana varsin suuri joukko yrityksiä näennäisesti, ei niinkään toiminnallisesti. Tutkimuksessa ei haastateltu sellaisia elinkeinollisissa kehittämishankkeissa mukana olleita yrityksiä, jotka eivät olleet hankkeessa toiminnallisesti mukana.

Yhteisöllisille kehittämishankkeille tehtiin 29 haastattelua, jotka koskivat 38 hanketta; osa erillisistä hankkeista oli toiminnallisesti samaa kokonaisuutta. Nämä 38 hanketta muodostavat noin 56 % Jetinan päätyneistä tai käynnissä olevista yhteisöllisistä kehittämishankkeista 4.5.2006 tilanteessa.

Haastatteluaineiston laajuus mahdollistaa sen, että johtopäätöksiä eri hanke-tyyppien ominaisista vaikutuksista Jetinan hankkeiden kohdalla voidaan tehdä (Taulukko 3).

Taulukko 3. Hankekysymyslomakkeiden mukaiset hankehaastattelut ja -kyselyt Jetinan hankkeille.

	Haastateltujen hankkeiden lukumäärä (hankkeiden lukumäärä, joita haastattelut koskivat)	Haastateltujen yritysten lukumäärä	Osuus kaikista 4.5.2006 mennessä rahoitetuista hankkeista
Yritystukihankkeet	15	17	49 %
Elinkeinolliset kehittämiss-hankkeet	7	73	41 %
Yhteisölliset kehittämiss-hankkeet	38	-	56 %

Suupohjan Kehittämisyhdistyksen aineiston muodostavat 3 yritystuki-, 6 elinkeinollista kehittämiss- ja 29 yhteisöllistä kehittämiss-hanketta. **Nousevan Rannikkoseudun** aineistossa on 10 yritystuki-, 2 elinkeinollista kehittämiss- ja 7 yhteisöllistä kehittämiss-hanketta. Kaikki nämä hankkeet olivat haastatteluiden ja kyselyiden tekohehkellä päätyneitä.

7.3.2 Hankekysymyslomakkeet

Tutkimuksessa hahmoteltuja hankkeiden vaikutusketjuja tutkittiin empiirisesti hankekysymyslomakkeilla. Tiedot hankittiin pitkälti puhelin- tai henkilökohtaisiin haastatteluihin. Lisäksi vastauksia saatiin osin siten, että vastaajat itse täyttivät kysymyslomakkeen. Yritystuki-, elinkeinollisilla ja yhteisöllisillä kehittämiss-hankkeilla oli osin erilaiset kysymyslomakkeet. Yritystukihankkeissa haastattelut ja kyselyt suunnattiin yritystukea saaneille yrityksille, elinkeinollisissa kehittämiss-hankkeissa hankkeessa mukana olleille yrityksille ja yhteisöllisissä kehittämiss-hankkeissa hankevetäjille. Hankekysymyslomakkeet kokonaisuudessaan on esitetty liitteessä 2.

Kysymyslomakkeet pitävät sisällään hankevaikutusmallin mukaiset seurantaindikaattorit, joita tarkasteltiin luvussa 6.2. Näiden lisäksi eräitä muita hankevaikutusmallissa näkyviä tai muita tekijöitä on sisällytetty hankekysymyslomakkeisiin. Seuraavaksi käydään läpi kysymyslomakkeet.

Kaikille hankkeille suunnatut kysymykset

Olisitteko tehnyt ilman hankkeen tukea sen, minkä nyt teitte?

Kysymyksessä kartoitettiin hankkeen nettovaikuttavuutta. Tätä pyritään ohjelma-arvioinneissa perinteisesti selvittämään kysymällä, olisiko hanke toteutunut ilman hankkeen saamaa tukea. Kyseessä on niin sanotun hukkavaikutuksen selvittäminen (ks. luvut 4.2.1 ja 6.4.3). Hankkeella on luonnollisesti todellista

lisääarvoa ainoastaan silloin, kun hanke on luonut jotain sellaista, jota ei olisi luotu ilman hankerahoitusta.

Muutos työllistävyydessä hankkeen alusta tähän päivään

Elinkeinollisten kehittämishankkeiden ja yritystukihankkeiden kohdalla hankkeessa mukana olleelta yrittäjältä kysyttiin, mikä oli ollut työllistävyyden muutos hankkeen alusta nykyhetkeen. Hankkeen vaikutusta muutokseen ei siis kysytty. Yhteisöllisten kehittämishankkeiden hankevetäjiltä kysyttiin juuri hankkeen aikaansaamia vaikutuksia uusiin työpaikkoihin, koska näiden hankkeiden lähtökohtana ei ole tietyn/tiettyjen yritysten työllisyyden kasvattaminen vaan yleisemmällä tasolla hankkeen mahdollisesti aikaansaama työllisyysvaikutus alueella. Hankkeissa mukana olevissa yrityksissä tapahtuneita työllisyysmuutoksia voidaan verrata kyseisten yritysten liikevaihtokehitykseen sekä Hanke2000-järjestelmän työpaikkaseurantatietoihin.

Työllisyysmuutoksia ja -vaikutuksia säilytettyjen/uudistettujen sekä hankkeen aikaisten työpaikkojen suhteen ei haastatteluissa ja kyselyissä kartoitettu. Säilytetyn/uudistetun työpaikan määrittely on hankalaa ja käyttö kirjavaa. Säilytetyillä/uudistetuilla sekä hankkeen aikaisilla työpaikoilla on toki paikallistaloudellisia, muun muassa kunnallisverotuloaikutuksia.

Ainoastaan elinkeinollisille kehittämishankkeille ja yritystukihankkeille suunnatut kysymykset

Miten liikevaihtonne on kehittynyt hankkeen alusta?

Kysymyslomakkeissa kysyttiin yrityksen liikevaihtoa hankkeen alussa (eli käytännössä hankkeen alkamista edeltäneen vuoden liikevaihtoa) sekä yrityksen liikevaihtoa vuoden 2004 ja 2005 lopussa. Kun yrityksen liikevaihdon euroääräinen muutos sekä yrityksen tarkka toimiala tiedetään, voidaan karkeasti arvioida liikevaihdon muutoksen aikaansaamaa työllisyysvaikutusta. Samalla saadaan selville, kuinka suuren liikevaihdon ja minkä toimialan yrityksiä hankkeissa on mukana.

Mikä on paikallisen yhteistyön merkitys yrityksenne toiminnalle?

Yritysten välinen paikallinen yhteistyö on tärkeää paikallistaloudellisten vaikutusten näkökulmasta, koska yritykset tukevat omalla toiminnallaan merkittävästi oman alueensa taloutta ylläpitämällä ja synnyttämällä uusia paikallistaloutta tukevia yhteistyömuotoja alueen muiden toimijoiden kanssa. Paikallisen yhteistyön merkityksen ajatellaan usein korostuvan juuri toimintaryhmytyössä. Paikalliseen yhteistyöhön liittyvää kumppanuutta, verkostoitumista ja paikallislähtöisyyttä toimintaryhmytyön näkökulmasta kuvattiin luvussa 3.3.

Onko alueellanne tapahtunut muutoksia, jotka ovat hyödyttäneet tai haitanneet toimintaanne?

Tässä kysymyksessä pyrittiin kartoittamaan sellaisia selkeitä hankkeen toimintaympäristössä tapahtuneita muutoksia, jotka vaikuttavat hankkeessa mukana olleen yrityksen toimintaan, ja jotka siten olisi hyvä ottaa huomioon tarkasteltaessa hankkeen vaikuttavuutta. Esimerkiksi Jetinan alueella lukuisia alueen pienyrityksiä työllistävät IKEA:n alihankintatyöt ovat loppuneet, kun IKEA on siirtänyt alihankinnan Venäjälle ja muualle. Tämä on vaikuttanut negatiivisesti erityisesti huonekalualan yritysten toimintaan. Vaikka itse hanke olisi erittäin hyvin onnistunut, muutos toimintaympäristössä voi muuttaa esimerkiksi yritysten työllistävyyslukuja negatiivisiksi. Voi käydä niinkin, että myös itse hanke epäonnistuu eikä toivottuihin tuloksiin päästä toimintaympäristössä tapahtuneiden muutosten vuoksi. Toisaalta toimintaympäristössä tapahtuneilla positiivisilla muutoksilla voi olla juuri päinvastaisia vaikutuksia. Luonnollisesti kattavampi kuva asiasta saataisiin, jos tarkasteltaisiin hanketahojen omien näkemysten lisäksi alueella tapahtuneita muutoksia yleisemmin muun muassa sosio-ekonomisten indikaattoreiden perusteella. Tässä tutkimuksessa tällaiseen tarkasteluun ei ollut resursseja, eikä tämä edes ollut tutkimuksen tarkoituksena. Tutkimuksen empiirisen aineiston tarkastelun yhteydessä toimintaympäristössä tapahtuneita muutoksia ei lainkaan tarkastella. Kukin toimintaryhmä on saanut omaan käyttöönsä vastaajien näkemykset toimintaympäristönsä muutoksista.

Ainoastaan elinkeinollisille ja yhteisöllisille kehittämishankkeille suunnatut kysymykset

Kehittämishankkeen vaikutukset uusiin investointeihin, yritystukeen, muihin kehittämistoimenpiteisiin ja yhteistyöhön

Hankkeilla ajatellaan usein olevan niin sanottuja katalysoivia eli ”liikkeelle laitavia” vaikutuksia (ks. luku 6.4.5). Puhutaan myös niin sanotusta hankepolusta, jossa kehittämishanke johtaa yksittäistä yritystä tukevaan investointiin (ks. luku 3.4.4). Lisäksi juuri paikallisen toimintaryhmätyön nähdään usein olevan alueen kehittämistä alulle paneva voima. Tässä tutkimuksessa pyrittiin selvittämään hankkeiden katalysoivaa vaikutusta hankkeen synnyttämien uusien investointien, yritystukien, muiden kehittämistoimenpiteiden sekä uuden yhteistyön muodossa.

Mikä on arvionne hankkeella saavutetusta kävijämäärien lisäyksestä?

Mikä on arvionne hankkeella saavutetusta yöpymisvuorokausien vuotuisesta lisäyksestä?

Nämä kysymykset oli suunnattu matkailuyrityksille ja hankkeille, joilla oli matkailullista painotusta suoraan tai välillisesti. Toimintaryhmät rahoittavat varsin runsaasti matkailu- tai tähän läheisesti liittyviä kehittämishankkeita. Kuitenkaan hankkeiden aikaansaamia matkailuvaikutuksia ei ole kovin kattavasti seurattu.

Ainoastaan yhteisöllisille kehittämishankkeille suunnatut kysymykset

Onko hankkeen seurauksena aloitettu uutta yritystoimintaa?

Yleinen käsitys on, että yhteisölliset kehittämishankkeet eivät suoraan johda uuteen yritystoimintaan. Toisaalta vaikutukset voivat hankepolku-ajatuksen (ks. luku 3.4.4) mukaan näkyä vasta viiveellä sekä jalostua lopulta hankkeesta johtaneen elinkeinollisen kehittämis- tai yritystukihankkeen kautta uudeksi yritystoiminnaksi.

Erityisesti yhteisöllisillä kehittämishankkeilla on monia muitakin kuin elinkeinollisia tavoitteita. Tässä tutkimuksessa yhteisöllisten kehittämishankkeiden vetäjiltä kysyttiin:

Onko hankkeessa kunnostettu

- luontoympäristöä
- rakennettua ympäristöä?

Alueen luonto- ja rakennetun ympäristön kunnostamisen voidaan monen muun tekijän ohella ainakin välillisesti olettaa matkailuvaikutusten lisäksi vaikuttavan uusien asukkaiden muuttoon alueelle. Yhteisöllisiltä kehittämishankkeilta kysyttiinkin matkailuvaikutusten lisäksi:

Onko hankkeen seurauksena saatu alueelle uusia asukkaita?

7.3.3 Hankevaikutusmallin mukaiset seurantaindikaattorit: Joutsenten reitti

Joutsenten reitti seurasi ohjelmakaudella 2000–2006 hankkeidensa vaikuttavuutta joukolla ”kovia” ja ”pehmeitä” indikaattoreita. Ohjelmaindikaattorien asettaminen perustui koko ohjelmakaudella käytössä olleisiin toimintaryhmän omiin indikaattoreihin, vuonna 2003 toteutetun itsearvioinnin tuloksiin sekä käsillä olevan tutkimuksen kokemuksiin ja tutkimuksen aikana käytyihin keskusteluihin Joutsenten reitin toiminnanjohtajan kanssa, joka muiden tässä tutkimuksessa tarkasteltavien toimintaryhmien toiminnanjohtajien tavoin oli myös tutkimushankkeen ohjausryhmässä.

Ohjelmakaudella 2000–2006 Joutsenten reitin hankkeet raportoivat muiden toimintaryhmien tavoin indikaattoritiedot erillisellä lomakkeella hankkeen loppuraportoinnin yhteydessä. Käsillä olevan tutkimuksen edetessä ja osin tutkimuksen vaikutuksesta Joutsenten reitti päätti ottaa seurantaindikaattoritiedoikseen ohjelmakaudelle 2000–2006 sekä myös ohjelmakaudelle 2007–2013 seuraavat tutkimuksen hankevaikutusmallin mukaiset ”kovat” seurantaindikaattorit:

- hankkeen aikaansaamat investoinnit (euroa)
- liikevaihdon lisäys hankkeissa mukana olevissa yrityksissä (euroa)
- hankkeilla aikaansaatu toimintaryhmäalueen ulkopuolelta muuttaneiden uusien asukkaiden lukumäärä
- hankkeilla aikaansaatu toimintaryhmäalueen ulkopuolisten matkailijoiden lukumäärä vuodessa.

Lisäksi hankkeiden työpaikkavaikutuksia sekä vaikutuksia uusiin yrityksiin luonnollisesti seurataan. Yllä lueteltujen indikaattoreiden lisäksi Joutsenten reitillä on hankeseurannassa käytössään niin sanottuja pehmeitä indikaattoreita, joilla seurataan osaamisen lisääntymistä, kumppanuusperiaatteen toteutumista, palveluiden kehittymistä sekä muita sosiaalisia ja ympäristöön kohdistuvia vaikutuksia (Joutsenten reitti ry 2006). Tässä tutkimuksessa ei kuitenkaan tarkastella kyseisiä indikaattoreita.

Koska Joutsenten reitti otti uudet seurantaindikaattoritiedot käyttöön vasta ohjelmakauden 2000–2006 loppupuolella, kyseisiä indikaattoreita ei ollut mukana hankeraportoinnissa. Tutkimukseen tiedot indikaattoritoteumista saatiin toimintaryhmältä, joka oli täydentänyt hankeseurantietojaan uusien indikaattoreiden osalta hankehaastatteluin.

7.3.4 Hankeseurantajärjestelmä

Hanke2000-järjestelmä on ohjelmakauden 2000–2006 hankeseurantajärjestelmä. Hanke2000-järjestelmällä hoidetaan tukien hallinnoinnin keskeiset toiminnot TE-keskusten maaseutuosastoilla ja MMM:ssä (hankehakemusten käsittely, myöntö- ja maksupäätöstä sekä maksamista koskeva valmistelu sekä seuranta ja valvonta). Hanke2000-järjestelmästä siirretään tietoja sisäasiainministeriön ylläpitämään, rakennerahasto-ohjelmien yhteiseen seurantajärjestelmään (FIMOS) (Keränen ym. 2004, s. 87).

Hankkeiden rahoitustietojen (sidonta- ja maksatustiedot jaettuna EU-, kansallisiin ja yksityisiin kustannuksiin) lisäksi Hanke2000-järjestelmä sisältää lukuisia seurantaindikaattoreita, joista ehkä käytetyimpiä ovat hankkeiden työpaikka-vaikutuksia mittaavat indikaattorit. Hanke2000-järjestelmän indikaattoritiedot perustuvat alueellisten TE-keskusten ja toimintaryhmien rahoittamien hankkeiden tapauksessa toimintaryhmien hankevetäjiltä keräämiin hankkeiden seurantaraportteihin.

Tässä tutkimuksessa hankkeista kerättiin Hanke2000-järjestelmästä seuraavat tiedot:

- rahoitustiedot (sidonnat jaoteltuna kustannusluokkiin)
- yritystukihankkeista yritysten liikevaihtotiedot
- työpaikkatiedot
- hankkeiden aikaansaamat uudet yritykset.

8 Aineiston hankinnan vaiheet, havaittuja ongelmia ja huomioitavia seikkoja

8.1 Kyselyjen ja haastattelujen käytännön toteutus

Kysymyslomakkeiden toimivuutta testattiin aluksi toimintaryhmäalueilla toteutetuina henkilökohtaisin hankehaastatteluin. Samalla saatiin ensimmäisiä käsitteitä hankkeiden paikallistaloudellisista vaikutuksista. Kysymyslomakkeet osoittautuivat toimiviksi sekä mallissa oletettujen vaikutusketjujen kanssa yhteensopiviksi, vaikka henkilökohtaisten haastattelujen perusteella kysymyksiin tehtiinkin joitain muutoksia ja tarkennuksia.

Empiirisen aineiston hankintaa voidaan kuvata seuraavilla vaiheilla:

1. kysymyslomakkeiden laatiminen yritystuki-, elinkeinollisille kehittämis- ja yhteisöllisille kehittämishankkeille
2. kysymyslomakkeiden testaus ja alustava hankkeiden vaikuttavuus-tarkastelu henkilökohtaisin hankehaastatteluin toimintaryhmäalueilla
3. sähköpostikyselyt
4. tutkimuksen tekijöiden puhelinhaastattelut
5. ostopalveluna ja toimintaryhmillä teetetyt puhelinhaastattelut
6. Hanke2000-järjestelmän tietojen tilaus.

Vaiheet menivät osittain päällekkäin; erilaisia tiedonhankintakeinoja kokeiltiin pitkin tutkimusta.

Empiirisen aineiston hankinta oli huomattavasti hankalampaa kuin etukäteen oli oletettu. Henkilökohtaisten koehaastatteluiden jälkeen keskeiseksi ongelmaksi muodostui tarvittavien tietojen kerääminen sähköpostikyselyin ja puhelinhaastatteluin. Vastauksia hankkeilta pyrittiin saamaan aluksi sähköpostikyselyillä, jotka tuottivat heikon tuloksen eli vastausprosentit jäivät hyvin pieniksi. Sähköpostikyselyiden ohella kokeiltiin myös puhelinhaastatteluiden toimivuutta tietojen keruussa. Puhelinhaastatteluin tutkimuksen tekijät onnistuivat saamaan vastauksia paremmin. Tämä tiedonkeruutapa oli kuitenkin sähköpostikyselyyn verrattuna työläs. Lisäksi yritykset eivät yleensä halunneet antaa tietoja

liikevaihdostaan. Ongelmana on myös se, että hankkeiden yhteyshenkilöiden yhteystiedot eivät ole enää välttämättä ajantasaisia hankkeen päätyttyä.

Yksi keino yritysten liikevaihtotietojen saantiin on tilinpäätöstiedot sekä yritystilastot. Tässä tutkimuksessa pyritään kuitenkin kehittämään helppo ja yksinkertainen hankkeiden seuranta- ja arviointimenetelmä, jolloin myös tarvittava tiedonsaanti hankkeista on oltava helppoa. Ongelmia tilinpäätöstietojen ja yritystilastojen käytössä ovat tietojen maksullisuus sekä erityisesti se, että tilinpäätös- ja yritystilastot eivät tavoita läheskään kaikkia yrityksiä. Tämä johtuu siitä, että moni yritystukea tai kehittämishanketukea saanut maaseudun yritys toimii maatilalan yhteydessä, jolloin muuta yritystoimintaa voidaan verottaa maatalouden tuloverolain (MVL) alla, ja muuta yritystoimintaa ei tällöin voida omana liiketoimintanaan erottaa maatilataloudesta. Lisäksi hankkeilla tuetaan monia aloittavia yrityksiä ja hankkeilla voidaan synnyttää uusia yrityksiä, jotka eivät välttämättä lainkaan näy tilastoissa. Tämän tutkimuksen empiirisen aineiston hankinnan toteutus osoittaa myös sen, että toimintaryhmien itse tai alueella toimivan muun, hankeihmisille tutun henkilön kerätessä tietoja hankkeidensa vaikuttavuudesta, tiedot, myös liikevaihtotiedot saadaan kaikkein vaivattomimmin ja tehokkaimmin. Erityisesti liikevaihtotietoja kysyttäessä yrityksille jo ennestään tuttu haastattelija saa vastauksia aivan eri tavalla kuin hankeihmisille tuntematon tutkimuksen suorittaja. Liikevaihto näyttää olevan yrittäjille usein varsin ”herkkä puheenaihe”.

Empiirisen aineiston hankinnan ensivaiheiden jälkeen päädyttiin siihen, että käytettäisiin hyväksi toimintaryhmän hanketoimintaa ”kentällä” tuntevien asiantuntijoiden apua. Haastatteluja tekivät toimintaryhmät itse sekä Jetinan kohdalla paikallinen yritysyritysyhteistyökoordinaattori. Jetinan ja osin Joutsenten reitin haastattelut toteutettiin ostopalveluna. ”Ulkopuolisten” haastattelijoiden käyttäminen osoittautui hedelmälliseksi. Hankehaastatteluissa, lukuun ottamatta pääosaa Joutsenten reitin hankehaastatteluista, käytettiin strukturoituja hankekysymyslomakkeita. Myös liikevaihtotiedot saatiin suurimmalta osalta haastatelluista yrityksistä. Joutsenten reitin hankkeissa mukana olevilta yrityksiltä toimintaryhmä itse keräsi liikevaihtotietoja, jotka myös saatiin suurimmalta osalta haastateltuja yrityksiä. Lisäksi Joutsenten reitin hankkeilta kerättiin myös muita hankevaikutusmallin mukaisia indikaattoritietoja.

8.2 Johtopäätöksiä kysymyslomakkeiden toimivuudesta

Kyselyjen ja haastatteluiden toteutusvaiheen jälkeen kysymyksissä huomattiin puutteita, jotka olisi hyvä tunnistaa jatkossa. Myös yritystukea saaneilta yrittäjiltä olisi syytä kysyä, onko hanke johtanut uusiin investointeihin, yritystukiin, kehittämistoimenpiteisiin ja yhteistyöhön. Vaikka tässä tutkimuksessa lähdettiin

niin sanotusta hankepolku-ajatuksesta (ks. luku 3.4.4), myös yritystuilla voi olla selkeästi kyseisiä katalyyttisiä vaikutuksia.

Tutkimuksessa käytetyt kysymyslomakkeet eivät sovellu kaikille hankkeille, eli eivät lähinnä sellaisille kehittämishankkeille, jotka eivät ole selkeästi yhteisöllisiä mutta eivät myöskään selkeästi yrittäjävetoisia elinkeinollisia kehittämishankkeita. Tällaisia hankkeita on muun muassa osa elinkeinollisista esiselvityshankkeista. Tässä kysymyslomakkeessa tarkasteltiin tutkimuksen hankkeiden vaikutusketjumallin mukaisesti elinkeinollisissa kehittämishankkeissa mukana olleiden *yksittäisten yrittäjien* arvioita hankkeen vaikutuksesta niiden omaan liiketoimintaansa. Vaikka tämä onkin mallin mukaisen hankeketjun arvioinnin kannalta oleellista, kokonaiskuvan saamiseksi hankkeista kannattaisi toteuttaa kysely myös elinkeinollisten kehittämishankkeiden hankevetäjille.

Kyselyt ja haastattelut osoittivat, että hankkeissa mukana olleiden oli vaikeaa arvioida erityisesti hankkeen matkailuvaikutuksia tai vaikutuksia alueelle muutoon. Olisikin tärkeää pohtia, miten tällaisia vaikutuksia voitaisiin tunnistaa. Vaikka kyseiset seurantaindikaattorit olisivat osana hankkeiden pakollista seurantaan, voi kyseisten vaikutusten arvioiminen olla hankalaa. Näiden vaikutusten seuraamista varten tarvittaisiin varsin tarkat ohjeistukset. Koska matkailullisilla vaikutuksilla ja uusilla asukkailla on huomattavia aluetaloudellisia vaikutuksia, hyvin ylimalkkaisista arvioista tehdyt aluetaloudelliset laskelmat voivat johtaa väärienlaisiin tulkitointeihin. Yksi keino kartoittaa matkailullisia tai asukasvaikutuksia olisi kysyä vaikutuksia asteikollisesti, eli missä määrin hanke on aikaansaanut tai sillä on myötävaikutettu matkailijoiden lisäykseen alueelle, ja missä määrin hankkeella on saatu alueelle uusia asukkaita. Tällöin ei välttämättä saada lukumääräisiä tietoja, mutta tieto vaikutusten olemassa olosta on jo sinällään tärkeää.

Yleensä osattiin vastata kysymykseen, oliko hanke myötävaikuttanut uusiin investointeihin, yritystukiin tai muihin kehittämistoimenpiteisiin, mutta näiden rahallista arvoa oli vaikea arvioida.

Yleisesti hankkeiden osuutta kokonaisvaikutuksiin näyttää olevan vaikea hahmottaa. Hankeseurantaan tarvitaan selkeää ohjeistusta, jolloin voidaan määrällisesti hankkeiden paikallistaloudellisia vaikutuksia, vaikkakin ainoastaan karkealla ja suuntaa antavalla tasolla.

8.3 Hankeseurantajärjestelmä ja hankeseuranta

Hanke2000-järjestelmää tietolähteenä käsiteltiin luvussa 7.3.4 ja hankeseurantaan liittyviä yleisiä ongelmia luvussa 4.2.3. Tarkastellaan seuraavaksi lähemmin tutkimuksen myötä esille noussutta muutamaa ongelmaa, jotka liittyvät hankkeissa mukana olleiden yritysten yhteys- ja liikevaihtotietoihin.

Elinkeinollisissa kehittämishankkeissa mukana olevia yrityksiä ei ole kirjattuna Hanke2000-järjestelmään, ainoastaan hankkeen toteumatiedot kokonaisuudessaan sekä hankkeen yhteyshenkilön yhteystiedot ovat saatavilla. Elinkeinollisissa kehittämishankkeissa mukana olevia yrityksiä ei sähköisesti kirjata mihinkään seurantajärjestelmään. Mikäli tiedot mukana olevista yrityksistä halutaan saada, hankeseurantalomakkeet on käytävä ”käsityönä” läpi. Siten liikevaihtotietojen saaminen (muiden yrityskohtaisten tietojen ohella) kehittämishankkeissa mukana olevilta yrityksiltä on työlästä.

Yritystukea saaneen yrityksen on hankeseurannassa annettava tavoite- ja toteumatiedot liikevaihdon suhteellisesta muutoksesta hankkeen käynnistyksestä hankkeen päättymiseen sekä liikevaihdon rahallisesta arvosta hankkeen päätyttyä. Yritystukihankkeissa liikevaihtotiedot hankkeen seurannan yhteydessä on annettava, koska liikevaihtotieto on luokiteltu pakolliseksi seurantaindikaattoritiedoksi. Tästä huolimatta liikevaihtotietoja on saatavilla ainoastaan pienestä osasta yritystukihankkeita. Lisäksi tiedot ovat usein selvästi ristiriitaisia keskenään. Seurantatietojen täyttötapa on myös toisinaan ymmärretty väärin. Esimerkiksi liikevaihdon muutos on saatettu ilmoittaa suhteellisen muutoksen sijaan euromääräisenä.

Tutkimuksen yksi johtopäätös ja suositus on, että yritystukien ohella myös elinkeinollisiin kehittämishankkeisiin osallistuvien yritysten tunnistetiedot sekä liikevaihtotiedot olisi oltava helposti saatavilla hankkeiden seurannan ja vaikuttavuuden arvioinnin käyttöön. On selvää, että moni elinkeinollinen kehittämishanke vaikuttaa paitsi yrittäjyyden edellytyksiin yleensä myös suoraan tai välillisesti kehittämishankkeissa mukana olevien yksittäisten yritysten liiketoiminnan ja siten liikevaihdonkin kehitykseen. Tässä tutkimuksessa tehdyt hankekyselyt ja -haastattelut osoittavat tämän selvästi. Lisäksi hankkeiden seurannassa liikevaihtotietojen saantiin ja laatuun tulee kiinnittää erityistä huomiota.

Tässä tutkimuksessa Hanke2000-järjestelmän liikevaihtotietoja ei yllä mainittujen puutteiden vuoksi käytetä lainkaan.

9 Tulosten esittely

Tutkimuksessa kokeiltiin monia erilaisia menetelmiä toimintaryhmien rahoittamien hankkeiden paikallistaloudellisten vaikutusten arvioimiseksi. Vaikutusten mittaamisen perustana oli tutkimuksessa luotu hankevaikutusmalli (ks. luku 6.1).

Tutkimuksen hankevaikutusmallin mukaisesti seuraavia indikaattoreita hankkeiden paikallistaloudellisten vaikutusten todentamiseksi tulisi käyttää:

- 1) liikevaihdon muutos ja työllistävyyden muutos hankkeissa mukana olevissa yrityksissä
- 2) hankkeilla saavutetut uudet investoinnit, yritystuet ja muut kehittämis-toimenpiteet
- 3) hankkeilla saavutettu toimintaryhmäalueen ulkopuolisten matkailijoiden lukumäärä vuodessa eroteltuna yöpyjiin ja päiväkävijöihin
- 4) hankkeilla saavutettu toimintaryhmäalueen ulkopuolelta muuttaneiden uusien asukkaiden lukumäärä.

Kyseisten indikaattorien avulla voidaan arvioida hankkeiden paikallistaloudellisia vaikutuksia esimerkiksi hankkeiden aikaansaamien työllisyys- ja kunnallisverotulovaikutusten sekä rahavirtojen näkökulmasta (ks. luku 6.2). Lisäksi tutkimuksessa käytettyjen hankekysymyslomakkeiden muut kysymykset (ks. luku 7.3.2) täydentävät analyysiä. Hankkeiden vaikutuksia analysoitaessa eri vaikutusketjujen tunnistamiseksi keskeistä on hankkeiden jako eri hanketyyppiin. Tässä luvussa esitetään hankevaikutusmallin mukaiset empiiriset tulokset Jetinan hankkeille tehtyjen haastattelujen ja kyselyjen sekä Joutsenten reitin oman hankeseurannan pohjalta. Luvussa tarkastellaan myös tutkimuksen hankehaastatteluissa ja -kyselyissä esille nousseita muita hankkeiden vaikutuksia sekä lyhyesti Nousevan Rannikkoseudun ja Suupohjan Kehittämisyhdistyksen hankehaastattelujen ja -kyselyiden tuloksia. Tutkimuksessa kehitetty hankevaikutusmalli auttaa ymmärtämään myös Hanke2000-järjestelmään kerättyjen seurantatietojen merkitystä ja mekanismeja, joilla hankkeet ovat tuloksiin päässeet.

Arvioitaessa toimintaryhmien paikallistaloudellista vaikuttavuutta tärkeänä aineistona on Hanke2000-järjestelmän sisältämät tiedot uusista työpaikoista sekä syntyneistä uusista yrityksistä. Näiden tietojen perusteella tehdyt laskelmat muodostavat tärkeän todistusaineiston toimintaryhmien vaikutuksista. Järjestelmässä on mukana kaikki toimintaryhmien hankkeet. Hanke2000-järjestelmä onkin ainoa tietolähde, jossa kaikkien hankkeiden vaikutuksista saa kattavan ja kokonaisvaltaisen kuvan. Hanke2000-järjestelmän työpaikkatietojen paikallistaloudellisista vaikutuksista tehdään tässä laskelmia.

9.1 Hankevaikutusmallin mukaiset indikaattorit: tulokset

1. Liikevaihdon muutos ja työllistävyyden muutos hankkeissa mukana olevissa yrityksissä

Jetina (otosaineisto)

Tarkasteltaessa liikevaihdon ja työllistävyyden muutosta Jetinan hankkeissa mukana olevissa yrityksissä on huomioitava, että muutosten aikajänne (liikevaihdon muutos hanketta edeltäneen vuoden liikevaihtotiedosta viimeiseen liikevaihtotietoon ja työllisyysmuutos hankkeen alusta nykyhetkeen) vaihteli yrityksittäin voimakkaasti. Tarkasteltu hanke oli voinut käynnistyä heti ohjelmakauden 2000–2006 alussa tai vasta ohjelmakauden puolivälin jälkeen. Keskimäärin tarkastellun muutoksen aikajänne elinkeinollisissa kehittämishankkeissa oli kolmen ja neljän vuoden välillä ja yritystukihankkeissa kolmisen vuotta.

Yrittäjiä pyydettiin ilmoittamaan työllistävyyden muutos kokoaikaisiksi työpaikoiksi muutettuina (henkilötyövuosissa). *Yritystukihankkeissa* mukana olevien yritysten keskimääräinen työllisyyden lisäys hankkeen alusta nykyhetkeen oli aloittavilla yrityksillä (6 kpl) 0,8 työpaikkaa ja jo toiminnassa olevilla yrityksillä (9 kpl) 0,6 työpaikkaa. Kaikilla *yritystukea* saaneilla yrityksillä niiden omana tavoitteenaan hankkeessa oli liikevaihdon lisäys. Näin yritystukihankkeiden kohdalla pitäisikin olla, koska tuki on tarkoitettu yksittäisen yrityksen liike-toiminnan kehittämiseen joko suoran investoinnin (suurin osa hankkeista, tuki voi kohdistua esimerkiksi kone- ja laiteinvestointeihin), kehittämisavustuksen tai käynnistysavustuksen muodossa. Liikevaihdon lisäys on yhtenä yritystuen ehtona. Yritystukea saaneilla yrityksillä liikevaihdon lisäys hankkeen alusta viimeiseen liikevaihtotietoon oli ollut keskimäärin huomattavasti suurempaa kuin hankkeen saama julkinen tuki. Suurimmalla osalla yrityksistä liikevaihto oli ollut nousussa, eikä yhdelläkään liikevaihtotiedot antaneella yrityksellä (13 kpl) laskussa.

Elinkeinollisissa kehittämishankkeissa mukana olleiden yritysten keskimääräinen työllistävyyden lisäys oli aloittavilla yrityksillä (9 kpl) 1,0 kokoaikaisen työpaikan ja jo toiminnassa olevilla yrityksillä (56 kpl) 0,7 työpaikan verran. Selkeästi suurimman osan (82 %) *elinkeinollisissa kehittämishankkeissa* mukana olleiden yritysten tavoitteena hankkeessa oli liikevaihdon lisäys. Yksittäisten yritysten kehittämiseen suunnattujen yritystukihankkeiden lisäksi myös elinkeinollisissa kehittämishankkeissa mukana olevat yritykset näkevät yleensä hankkeella voivan vaikuttaa omaan liiketoimintaan. Yritystukihankkeiden tavoin elinkeinollisissa kehittämishankkeissa mukana olleiden yritysten liikevaihto oli suurimmalla osalla yrityksistä nousussa ja keskimäärin suhteellinen kasvu hankkeen alusta nykyhetkeen voimakasta, useita kymmeniä prosentteja, mikä näkyi myös positiivisena työllisyyskehityksenä yrityksissä. Hankkeen alkaessa

jo toiminnassa olleiden yritysten liikevaihdon keskimääräinen kasvu oli yli puolet yrityksen hankkeen käynnistyshetken liikevaihdon suuruudesta.

Joutsenten reitti (otosaineisto)

Joutsenten reitin hankkeissa mukana olleiden yritysten liikevaihto oli niin ikään kasvanut keskimäärin selkeästi. Joutsenten reitti keräsi kaikkiaan 36:lta elinkeinollisissa kehittämishankkeissa mukana olleelta yritykseltä liikevaihdon muutostiedot vuosien 2000 ja 2004 välillä. Jo toiminnassa olleista vastanneista yrityksistä (27 kpl) 16 ilmoitti liikevaihdon kasvaneen, 8 liikevaihdon säilyneen ennallaan ja 3 liikevaihdon laskeneen. Jetinan tavoin liikevaihdon keskimääräinen kasvu näytti olleen voimakasta esimerkiksi suhteessa liikevaihdon tasoon vuonna 2000; tosin liikevaihdon keskimääräistä kasvua nostivat eräät hyvin voimakkaan liikevaihdon kasvun yritykset.

Johtopäätöksiä

Jetinan hankkeiden osalta liikevaihdon muutokseen perustuvat laskennalliset työllisyysvaikutukset (TM ym. 2003, ks. luku 6.2) vastasivat varsin hyvin elinkeinollisissa kehittämishankkeissa mukana olleiden yritysten itse antamia tietoja työllistävyudessa tapahtuneista muutoksista. Sen sijaan yritystukihankkeissa laskennallinen työllisyysvaikutus oli huomattavasti yrittäjien itse antamia työllisyystietoja pienempi. Tämä johtuu ainakin osittain siitä, että yritystukihankkeiden kohdalla suuri osa (40 %) yrityksistä oli aloittavia verrattuna elinkeinollisissa kehittämishankkeissa mukana olleisiin yrityksiin (14 %). Aloittavalla yrityksellä on heti yrityksen käynnistyessä yrittäjää itseään työllistävä vaikutus. Joutsenten reitin elinkeinollisissa kehittämishankkeissa mukana olevien yritysten laskennalliset työllisyysmuutokset olivat samansuuntaisia kuin Hanke2000-järjestelmän mukaiset *hankkeiden* työpaikkatoteumat.

Toimintaryhmien rahoittamissa hankkeissa mukana olevien yritysten liikevaihto näyttää kasvaneen hankkeen alusta voimakkaasti. Vaikka hankkeen vaikutusta kokonaisuutena on mahdoton arvioida tarkasti, hankkeissa on liikevaihdon kasvun perusteella mukana hyvin kasvu- ja kehittymiskykyisiä yrityksiä. Hankkeilla voidaan yleisesti arvioida olleen myönteinen vaikutus liikevaihdon kehitykseen. Lisäksi hankkeissa mukana olleiden yritysten työllistävyysmuutokset ovat yrityskannan pieneen kokoon nähden varsin merkittäviä.

2. Hankkeilla saavutetut uudet investoinnit, yritystuet ja muut kehittämistoimenpiteet

Jetina (otosaineisto)

Elinkeinollisilla kehittämishankkeilla saavutetut tai niillä myötävaikutetut yritysten uudet investoinnit (esimerkiksi koneinvestoinnit), yritystuet ja muut kehittämistoimenpiteet näyttävät olleen esimerkiksi hanketukeen verrattuna

merkittäviä. Kehittämishankkeet olivat johtaneet tai niillä oli myötävaikutettu 19 uuteen investointiin (26 % kaikista haastatelluista hankkeista), 14 uuteen yritystukeen (19 %) sekä 58 muuhun toimenpiteeseen (79 %), kuten tuote- ja tuotannonkehitykseen, markkinointiin ja koulutukseen. Elinkeinollisten kehittämishankkeiden arvioitiin suoraan johtaneen 16 uuteen yrityksen investointiin, ja lisäksi hankkeiden arvioitiin myötävaikuttaneen kolmen uuden investoinnin syntyyn. Ensiksi mainittujen investointien rahallisen arvon pystyi arvioimaan 12 vastaajaa. Näiden investointien kokonaisarvo oli 270 000 euroa. Hankkeilla myötävaikutettujen investointien kokonaisarvoksi arvioitiin noin 650 000 euroa. Lisäksi hankkeiden arvioitiin johtaneen 14 uuteen hankkeissa mukana olevien yritysten yritystukihankkeisiin, joiden kokonaisarvoksi arvioitiin noin 470 000 euroa. Kun otetaan huomioon hankekyselyiden ja -haastatteluiden otospohja (ks. luku 7.3.1) sekä se, että kaikki vastaajat eivät osanneet arvioida investointien suuruutta, ohjelmakaudella 2000–2006 kaikilla Jetinan hankkeilla todellisuudessa aikaansaatuun tai myötävaikutettujen investointien ja uusien yritystukien rahallisen arvon voidaan arvioida olevan useita miljoonia euroja. Hankkeiden voidaan olettaa saaneen aikaan tätä kautta myös selkeitä työllisyysvaikutuksia. Jos työllisyysvaikutuksia arvioidaan luvussa 6.2 esitetyn laskennallisen työllisyysvaikutuksen ohjeistuksen mukaisesti 0,21 työpaikkaa/100 000 euron investointi, työllisyysvaikutukset olisivat useiden pysyväksi ja kokoaikaiseksi muutetun työpaikan verran.

Lähes jokainen *yhteisöllinen kehittämishanke* oli johtanut muihin uusiin kehittämistoimenpiteisiin, kuten esimerkiksi kunnan imagon kohottamiseen yrittäjien ja yhdistysten voimin. Yhteisölliset kehittämishankkeet olivat luoneet monipuolisesti erilaisia kehittämistoimenpiteitä, joista osaa oli alettu toteuttaa uusien hankkeiden muodossa. Hankkeet olivat aikaansaaneet tai niillä oli myötävaikutettu merkittävästi myös erilaisiin investointeihin, kuten rakennus- ja muihin infrastruktuuri- sekä ympäristönparannushankkeisiin. Näiden taloudelliset vaikutukset näkyvät alueen elinvoimaisuuden ja viihtyvyyden kohentamisen kautta osin välillisesti ja vasta pitkällä tähtäimellä. Yhteistyön ja uusien kehittämistoimenpiteiden kirjo oli ollut laajaa, joten hankkeiden katalyyttiset vaikutukset ovat olleet hyvin moninaisia.

Taulukko 4. Hankkeiden katalysoiva vaikutus: Jetinan hankkeilla saavutetut uudet investoinnit, yritystuet ja muut kehittämistoimenpiteet, % hankkeista (yhteisölliset kehittämishankkeet) ja hankkeissa mukana olleista yrityksistä (elinkeinolliset kehittämishankkeet).

	Investoinnit	Yritystuet	Muut kehittämis- toimenpiteet
Elinkeinolliset kehittämishankkeet	26 %	19 %	79 %
Yhteisölliset kehittämis- hankkeet	70 %	19 %	93 %

Taulukossa 4 esitetään Jetinan elinkeinollisten ja yhteisöllisten kehittämishankkeiden katalysoivia vaikutuksia.

Joutsenten reitti (kaikki ohjelmakauden 2000–2006 hankkeet)

Joutsenten reitti arvioi toimintaryhmän rahoittamien hankkeiden myötävaikuttaneen kokonaiskustannuksiltaan 5,6 miljoonan euron investointeihin. Toimintaryhmän kautta rahoitetuista kehittämishankkeista karkeasti puolet oli investointihankkeita, muun muassa rakentamis- tai peruskorjaushankkeita, tilojen muokkaamista paremmin uusia käyttötarkoituksia vastaaviksi jne. Näiden hankkeiden kokonaiskustannukset olivat 1,8 miljoonaa euroa. Suuri osa näistä oli yhteisöllisiä kehittämishankkeita.

Toimintaryhmän rahoittamat hankkeet olivat myötävaikuttaneet arviolta 3,8 miljoonan euron toimintaryhmärahoituksen ulkopuolisiin investointeihin. Näistä yritystukien osuus oli ollut vähäinen.

Hankeseurantajärjestelmän mukaiset yritysinvestointien vaikutukset

Jetinan yritystukihankkeiden kokonaisarvo oli noin 0,8 miljoonaa, Nousevan Rannikkoseudun noin 2,8 miljoonaa ja Suupohjan Kehittämisyhdistyksen noin 1,7 miljoonaa euroa 4.5.2006 mennessä (TIKE). Jetinan yritystukien investointien laskennalliset työpaikkavaikutukset (TM ym. 2003, ks. luku 6.2) ovat 1,65 työpaikkaa, Nousevan Rannikkoseudun 5,86 työpaikkaa ja Suupohjan Kehittämisyhdistyksen 3,62 työpaikkaa. Työllisyysvaikutukset ovat näin arviotuna täysin riippuvaisia yritystukien kokonaiskustannuksista. Keskinäisiltä suhteiltaan toimintaryhmittäiset Hanke2000-järjestelmän yritystukihankkeiden työpaikkatoteumat ovat kuitenkin samansuuntaiset

Johtopäätöksiä

Hankkeiden katalyyttiset vaikutukset ovat moninaisia. Suuri osa hankkeista on johtanut uusiin investointeihin, yritystukiin tai muihin kehittämistoimenpiteisiin. Vaikka muiden kuin yritysten investointien ja yritystukien laskennallisia työllisyysvaikutuksia ja muita paikallistaloudellisia vaikutuksia voi olla vaikea todentaa, myös muut investoinnit sekä kehittämistoimenpiteet tulisi huomioida hankkeiden kokonaisvaikutuksia arvioitaessa. Mikäli hankkeiden paikallistaloudellisia ja muitakin vaikutuksia halutaan arvioida perusteellisemmin, nämä katalyyttiset vaikutukset tulee eritellä hankeseurannassa tarkemmin.

Hankkeilla saavutettujen yritysten uusien investointien ja yritystukien työllistäviä ja paikallistaloudellisia vaikutuksia on hankala arvioida. Vaikutuksia voidaan karkealla tasolla arvioida ministeriöiden yhteisellä ohjeistuksella (TM, ym. 2003) 0,21 työpaikkaa/100 000 euron investointi. Tämän ohjeistuksen mukaisesti työllisyysvaikutukset näyttävät olleen useiden työpaikkojen verran. Jetinan

ja Joutsenten reitin aikaansaamat tai niillä myötävaikutetut uudet investoinnit näyttävät olleen rahamäärällisesti huomattavasti suurempia kuin kyseisten toimintaryhmien koko ohjelmakauden 2000–2006 rahoituskehyykset. Hankkeiden aikaansaamilla tai niillä myötävaikutetuilla uusilla investoinneilla, yritystuilla ja muillakin kehittämistoimenpiteillä on ollut selkeitä, positiivisia työllisyys- ja muita paikallistaloudellisia vaikutuksia, vaikka hankkeiden nettovaikutusta on vaikea tarkemmin arvioida.

3. Hankkeilla saavutettu toimintaryhmäalueen ulkopuolisten matkailijoiden lukumäärä vuodessa eroteltuna yöpyjiin ja päiväkävijöihin

Jetina (otosaineisto)

Tutkimuksen empiirisen aineiston perusteella hankkeiden matkailuvaikutuksia on vaikea arvioida, koska yritysten arviot määrällisistä vaikutuksista ovat puutteellisia. Yhteisöllisten kehittämishankkeiden hankevetäjät sen sijaan pystyivät arvioimaan melko hyvin hankkeiden matkailuvaikutuksia.

Noin puolet kaikkiaan parista kymmenestä matkailulliseen hankkeeseen osallistuneesta yrityksestä arvioi hankkeen lisänneen päiväkävijöiden määrää. Ainoastaan pienellä osalla matkailuyrityksistä oli majoituskapasiteettia, siten vaikutukset ilmenivät lähinnä päiväkävijöiden lisääntymisenä.

Yhteisöllisten kehittämishankkeiden matkailuvaikutukset näyttävät olleen merkittäviä jopa matkailullisiin yritystuki- ja elinkeinollisiin kehittämishankkeisiin verrattuna. Noin puolet yhteisöllisistä kehittämishankkeista oli lisännyt päiväkävijämäärää. Lisäykseksi hankevetäjät arvioivat kaikkiaan noin 20 000, joista seutukunnan ulkopuolelta 10 000. Päiväkävijöiden matkailuvaikutukset ovat merkittäviä, kun otetaan lisäksi huomioon, että kyseessä on otosaineisto eli mukana on ainoastaan noin puolet ohjelmakauden 2000–2006 Jetinan yhteisöllisistä kehittämishankkeista (ks. otoksesta tarkemmin luku 7.3.1). Yöpymisvuorokausia oli lisännyt noin viidennes yhteisöllisistä kehittämishankkeista. Yöpymisvuorokausien lukumäärä oli lisääntynyt selkeästi, useista kymmenistä useisiin satoihin hanketta kohden niiden hankkeiden kohdalla, joilla oli ollut vaikutuksia yöpymisiin ja jotka osasivat tätä arvioida. Seutukunnan ulkopuolisia yöpyjiä näistä arvioitiin olevan noin puolet.

Mikäli päiväkävijän oletetaan jättävän alueelle rahaa keskimäärin 15 euroa ja yöpyjän keskimäärin 40 euroa (luvussa 6.2 esitetyn mukaisesti), rahavirtavaiikutuksen alueelle voidaan arvioida koko ohjelmakaudella olleen satoja tuhansia euroja (ilman alueellisia vuotovaikutuksia). Tästä voidaan edelleen arvioida esimerkiksi työllisyys- ja kunnallisverotulovaikutuksia. Kun matkailijat tuovat rahaa alueelle, tällä on luonnollisesti myös työllistäviä vaikutuksia. Välittömistä matkailijoiden bruttotulovaikutuksista (päiväkävijöiden ja yöpyjien jättämät ra-

havirrat alueelle) palkkatulo vaikutuksen osuuden voidaan arvioida olevan noin viidenneksen (ks. esim. Rinne 1999). Palkkatulo vaikutuksesta voidaan edelleen johtaa kunnallisverotulo vaikutukset alueelle (ks. Joutsenten reitin matkailuvaikutukset alla).

Joutsenten reitti (kaikki ohjelmakauden 2000–2006 hankkeet)

Joutsenten reitti arvioi hankkeiden lisännen toimintaryhmäalueen ulkopuolelta tulevien matkailijoiden määrää 55 000, joista arviolta 5 000 oli yöpyjiä. Noin 70 % matkailijalisäyksestä oli elinkeinollisten kehittämishankkeiden ja noin 30 % yhteisöllisten kehittämishankkeiden aikaansaamia. Rahavirtavaikutukset olisivat ilman alueellisia vuotovaikutuksia huomattavia, karkeasti arvioiden jopa miljoonan euron luokkaa luvun 6.2 mukaisia matkailijan paikkakunnalle jättämiä rahamääriä käyttäen. Alueella oli hankkeita, joiden aikaansaamat matkailijavaikutukset jo yksin olivat hyvin huomattavia. Kun matkailijat tuovat rahaa alueelle, tällä on myös työllistäviä vaikutuksia. Kun välittömistä matkailijoiden bruttotulo vaikutuksista (päiväkävijöiden ja yöpyjien jättämät rahavirrat alueelle) palkkatulo vaikutuksen osuuden arvioidaan olevan noin viidenneksen (ks. esim. Rinne 1999), yksinomaan palkkatulo vaikutuskin olisi ilman alueellisia vuotovaikutuksia parisataa tuhatta euroa ja tästä kunnallisverotulo vaikutus edelleen karkeasti viidennes eli useita kymmeniä tuhansia euroja.

Johtopäätöksiä

Jetinan hankkeissa mukana olleilla yrityksillä oli vaikeuksia arvioida hankkeella saavutettuja matkailuvaikutuksia. Hankkeilla oli kuitenkin vaikutettu selkeästi matkailijamäärän lisäykseen. Suurelta osin matkailuvaikutukset näyttivät ilmenneen päiväkävijämäärän lisäyksenä. Paitsi yritystuki- ja elinkeinollisilla kehittämishankkeilla, myös merkittävällä osalla yhteisöllisiä kehittämishankkeita oli ollut positiivisia matkailuvaikutuksia, joiden merkitys paikallistalouksiin on huomattava.

Joutsenten reitin omien seurantatietojen ja arvioiden perusteella toimintaryhmän matkailuvaikutukset matkailijoiden jättämien rahavirtojen perusteella näyttävät olleen merkittäviä verrattuna jopa ohjelmakauden 2000–2006 koko julkiseen hankerahoitukseen.

Voidaan olettaa, että Jetinan ja Joutsenten reitin hankkeiden matkailuvaikutuksilla on ollut selkeä työllistävä ja kunnallisverotuloa lisäävä vaikutus. Joutsenten reitin matkailuvaikutukset näyttävät olleen suurempia kuin Jetinan. Kuitenkin käytettävissä oleva aineisto on koottu näiden toimintaryhmien välillä eri tavoin, ja arviot Joutsenten reitin matkailuvaikutuksista ovat subjektiivisempia kuin Jetinan kohdalla (ks. tutkimuksen aineistoista tarkemmin luku 7.3). Verrattuna Jetinaan, Joutsenten reitin toiminta-alue on sijainniltaan matkailullisesti huomattavasti edullisempi. Se on lähellä Tampereen seutua sekä Jetinaan verrattuna

huomattavasti lähempänä pääkaupunkiseutua. Siten lähtökohdat matkailupotentiaalille vaihtelevat alueellisesti voimakkaasti. Tämä olisi syytä ottaa huomioon sekä asetettaessa hankkeiden ja ohjelmien tavoitteita että arvioitaessa niiden vaikutuksia.

4. Hankkeilla saavutettu toimintaryhmäalueen ulkopuolelta muuttaneiden uusien asukkaiden lukumäärä

Jetina (otosaineisto)

Yhteisöllisten kehittämishankkeiden vetäjiltä kartoitettiin hankkeiden asukasvaikutuksia. Vastaajista neljännes oli sitä mieltä, että hankkeiden seurauksena oli saatu alueelle uusia asukkaita. Määrällisesti asukasvaikutuksia oli hankala arvioida, mutta toimintaryhmän mukaan tutkimuksessa mukana olleet yhteisölliset kehittämishankkeet olivat myötävaikuttaneet noin 45 uuden pysyvän asukkaan muuttoon alueelle. Kun otetaan huomioon, että kyseessä on otosaineisto eli mukana on ainoastaan noin puolet ohjelmakauden 2000–2006 Jetinan yhteisöllisistä kehittämishankkeista, kaikkien rahoitettujen yhteisöllisten kehittämishankkeiden myötävaikutus uusiin asukkaisiin on ollut huomattavasti suurempi. Tosin tutkimuksen hankekysymyslomakkeen mukaisissa haastatteluisissa ja kyselyissä ei kartoitettu sitä, oliko muutto alueelle tapahtunut toimintaryhmäalueen ulkovi sisäpuolelta. Kyseinen jaottelu tulisi ottaa hankeseurannassa huomioon.

Joutsenten reitti (kaikki ohjelmakauden 2000–2006 hankkeet)

Joutsenten reitti arvioi koko ohjelmakauden hankkeiden myötävaikuttaneen 480 uuden pysyvän asukkaan muuttoon toimintaryhmäalueelle sen ulkopuolelta. Arviolta 90 % näistä asukasvaikutuksista oli yhteisöllisten kehittämishankkeiden aikaansaamia ja loput 10 % elinkeinollisten kehittämishankkeiden aikaansaamia hankkeilla luotujen uusien työpaikkojen kautta. Asukasvaikutukset ovat todella merkittäviä, vaikka kokonaisuudessaan tätä vaikutusta ei voida lukea hankkeilla aikaansaaduksi. Edellä tarkasteltujen matkailuvaikutusten tavoin myös asukasvaikutuksiin vaikuttaa oleellisesti toimintaryhmäalueen sijainti. Tässä suhteessa Joutsenten reitin sijainti on keskimääräistä edullisempi ja vastaavasti Jetinan epäedullisempi. Kun yhden uuden asukkaan maksama kunnallisvero on Joutsenten reitin alueella noin 1 850 euroa vuodessa (tiedot, Suomen Kuntaliitto, 2004), 480 asukkaan kunnallisverotulo vuodessa olisi noin 900 000 euroa. Hankkeiden nettovaikutusta uusiin asukkaisiin on tietysti hyvin vaikeaa arvioida.

Johtopäätöksiä

Tutkimuksen hankevaikutusmallin mukaisesti yhteisöllisillä kehittämishankkeilla näyttää olevan positiivisia vaikutuksia muuttoon alueelle. Vaikka hankkeiden nettovaikutusta uusien asukkaiden muuttoon on hyvin hankala tarkasti arvioida, uusien asukkaiden mukanaan tuomien merkittävien paikallistalousvaikutusten vuoksi alueelle muuttoa on syytä seurata.

Kuten matkailuvaikutuksissa, myös asukasvaikutuksissa toimintaryhmäalueen sijainti vaikuttaa oleellisesti hankkeiden mahdollistamiin asukasvaikutuksiin, mikä olisi syytä ottaa huomioon sekä hankkeiden ja ohjelmien asukasvaikutusten tavoitteen asetuksessa että vaikutusten arvioinnissa (ks. tarkemmin samaisen luvun 9.1 kohta 3). Lisäksi edellä matkailuvaikutusten arvioinnin johtopäätösten yhteydessä esitetyt erot Jetinan ja Joutsenten reitin aineistoissa sekä on syytä ottaa myös asukasvaikutuksissa huomioon.

Tutkimuksessa ei kartoitettu osavuotisten asukkaiden muuttoa alueelle. Osavuotisilla asukkailla on muiden vaikutusten ohella alueen palvelurakennetta ylläpitävä vaikutus. Myös osavuotisten asukkaiden vaikutukset tulisi ottaa hankeseurannassa huomioon, vaikka näiden paikallistaloudellisten vaikutusten arvioiminen voi olla hankalaa.

9.2 Hankeseurantajärjestelmään perustuvia laskelmia

Tässä tutkimuksessa hankkeiden aikaansaamia paikallistalousvaikutuksia johdetaan kehitetyn hankevaikutusmallin mukaisesti. Malli auttaa ymmärtämään mekanismeja, joiden avulla hankkeet saavat aikaan taloudellisia vaikutuksia omalla alueellaan. Työllisyysvaikutukset ovat aluetalouden kannalta keskeinen tekijä. Tutkimuksen empiirisen aineiston rajallisuuden vuoksi työllisyysvaikutuksista tehdään ainoastaan esimerkinomaisia laskelmia. Hankeseurantajärjestelmä on merkittävin hankeseurannan tietolähde, johon kerätään kattavasti kaikkien hankkeiden omat arviot työllisyysvaikutuksista. Järjestelmän tietojen pohjalta tässä luvussa on tehty työllisyysvaikutuslaskelmia ottaen huomioon olemassa olevan tutkimustiedon tuottamat korjaavat kertoimet. Hankeseurantajärjestelmään perustuvan työpaikkaseurannan ja sen perusteella tehtävien laskelmien tulee olla yksi vaikuttavuuden seurannan perustekijöistä

Hankevetäjien ”alun perin” antamat ja tässä tutkimuksessa käytetyt Hanke2000-järjestelmään syötetyt seurantatiedot voivat erota voimakkaastikin toimintaryhmien itse jälkepäin tarkastamista seurantatiedoista. Toisaalta osa toimintaryhmistä on voinut tarkastella kriittisesti seurantatietoja jo ennen niiden lähettämistä hankeseurantajärjestelmään. Hankeseurannan käytännöt voivatkin vaihdella toimintaryhmittäin siinä, miten hankkeiden antamia tietoja tarkastetaan ennen tietojen lähettämistä hankeseurantajärjestelmään. Siten jatkossa on kiinnostava erityistä huomiota siihen, että hankeseurantajärjestelmään syötetyt tiedot ovat toden- ja yhdenmukaisia. On luotava yhdenmukaiset säännöt siitä, miten menettellään hankeseurantatietojen ilmoittamisessa seurantajärjestelmään tallentamista varten. Tämän luvun seurantatiedot ovat peräisin suoraan hankeseurantajärjestelmästä; tiedot eivät siis ole toimintaryhmien itse tutkimukselle antamia.

Tässä tarkastellaan Hanke2000-järjestelmän työpaikkatietoja ja hankkeiden myötä syntyneiden uusien yritysten lukumääriä (Taulukko 5). Työllisyysvai-
kutukset on muutettu kokonaisiksi työpaikoiksi. Nämä ovat pienempiä kuin
kappaleina ilmoitetut työpaikat, koska moni hankkeen luoma työpaikka ei ole
kokoaikainen tai -vuotinen. Seurantaindikaattoriaineiston tulkinnessa on syytä
ottaa huomioon, että eri hanketyyppien kustannus- ja lukumääräjakaumat poik-
keavat toisistaan. Yhteisöllisten kehittämishankkeiden volyyymi on selkeästi suu-
rin (yli puolet kaikkien myönnettyjen hanketukien lukumäärästä ja hankkeiden
kokonaiskustannuksista). Yritystuki- ja elinkeinollisten kehittämishankkeiden
lukumäärät ja kokonaiskustannukset ovat samansuuntaiset. Yhteisölliset kehittä-
mishankkeet sitovat sekä kokonaisuudessaan että hanketta kohden selkeästi
eniten julkista rahaa, kun taas yritystukihankkeet sitovat julkista rahaa vähiten
(ks. tarkemmin tutkimuksen toimintaryhmien hankkeiden lukumäärä- ja kus-
tannusjakaumista Liite 1).

Toimintaryhmien Hanke2000-järjestelmään perustuvia tuloksia tarkastellaan
tässä yhtenä joukkona. Ryhmien kokonaisrahoituskehykset sekä hanketyypeit-
täiset kustannus- ja lukumääräjakaumat ovat erisuuruisia puhumattakaan eri-
laisista toimintaympäristöistä, mikä tekee toimintaryhmien välisen vertailun
vaikeaksi. Liitteessä 3 on esitetty toimintaryhmittäisiä Hanke2000-järjestelmän
seurantaindikaattoritietoja.

ALMA:n väliarvioinnin (Keränen ym. 2004) mukaan yritystukihankkeelle kir-
jautunut työpaikkatoteuma saattaa kirjautua myös kehittämishankkeen työpai-
kaksi. Tämä ongelma koskee erityisesti niitä elinkeinollisia kehittämishankkei-
ta, joiden toteuttajina on samoja yrittäjiä kuin yritystukihankkeissa. ALMA:n
väliarvioinnin tavoin kehittämishankkeilla saavutetuista uusista työpaikoista
vähennetään kolmannes. Vähennys kohdennetaan yksinomaan elinkeinollisiin
kehittämishankkeisiin. Uusien työpaikkojen osalta vähennys on $1/3 * 88,45$ eli
29,45 työpaikkaa. Vähennyksen jälkeen elinkeinollisten kehittämishankkeiden

Taulukko 5. Jetinan, Joutsenten reitin, Nousevan Rannikkoseudun ja Suupohjan
Kehittämisyhdistyksen Hanke2000-järjestelmän mukaiset hankkeiden työpaika-
ka- (muutettuna kokonaisiksi työpaikoiksi 0,5 tarkkuudella) ja yritystoteumat
yhteensä ohjelmakaudella 2000–2006, tilanne 4.5.2006 mennessä (TIKE).

	Yritystuki- hankkeet	Elinkeinolliset kehittämishankkeet	Yhteisölliset kehittämishankkeet	Yhteensä
Uudet työpaikat	39,5	88,5	26,5	154,5
Uudistetut/säilytetyt työpaikat	29,0	113,5	26,5	169,0
Hankkeen aikaiset työpaikat	8,5	74,5	142,0	225,0
Uudet yritykset	9	22	5	36

työpaikkatoteuma on 59 työpaikkaa ja kaikkien hankkeiden työpaikkatoteuma 154,38 – 29,45 eli 124,93 työpaikkaa. Hankkeen aikaisia työpaikkoja oli henkilötyövuosissa luotu 226,13. Kun oletetaan, että pysyvän työpaikan tulee säilyä kymmenen vuotta, työpaikoiksi muutettuna 226 henkilötyövuotta vastaa 22,6 työpaikkaa. Työpaikkavaikutukset ovat siten yhteensä (pl. uudistetut/säilytetyt työpaikat, joiden tulkinta on hankalaa) $124,93 + 22,6$ eli 147,53 työpaikkaa.

ALMA:n väliarvioinnin (Keränen ym. 2004) mukaan noin viidennes yritystukihankkeista olisi toteutunut ilman hankerahoitusta. Lisäksi laajuudeltaan suppeampana olisi toteutunut 40 % hankkeista ja mahdollisesti myöhemmin 15 % hankkeista. Tämän perusteella tuen ansiosta luotuja työpaikkoja arvioitiin karkeasti olleen 60 % kaikista Hanke2000-järjestelmään kirjatusta työpaikkatoteumista. Tässä tutkimuksessa käytetään samaa kerrointa 0,6 yritystukihankkeiden nettotyöpaikkavaikutuksen arvioimiseksi. Yritystukihankkeiden nettotyöpaikkavaikutukset (pl. uudistetut/säilytetyt työpaikat) ovat siten $0,6 * 39,47$ (uudet työpaikat) + $0,6 * 8,47 / 10$ (hankkeen aikaiset henkilötyövuodet pysyviksi työpaikoiksi muutettuna) eli 24,19 työpaikkaa. Kun bruttovaikutukset ovat $39,47 + 0,85$ eli 40,32 työpaikkaa, tulee hankkeiden kokonaistyöllisyysvaikutuksista vähentää tämä hukkavaikutus eli $40,32 - 24,19 = 16,13$ työpaikkaa. Siten hankkeiden kokonaisnettovaikutukset ovat $147,53 - 16,13$ eli 131,4 työpaikkaa. Yritystukihankkeissa yksityisen rahoituksen osuus on suuri verrattuna elinkeinollisiin ja erityisesti yhteisöllisiin kehittämishankkeisiin. Lisäksi tuettava toiminta on sellaista, mitä yritys voisi usein toteuttaa osana liiketoimintaansa ilman hankerahoitustakin (esim. koneinvestoinnit). Tämän vuoksi yritystukihankkeiden työpaikkavaikutusten arvioinnissa kertoimen käyttö nettovaikutusten arvioimiseksi on tarkoituksenmukaista. Koska elinkeinollisissa ja erityisesti yhteisöllisissä kehittämishankkeissa keskimäärin julkisen rahoituksen osuus on huomattavasti suurempi (ks. tarkemmin Liite 1), voidaan olettaa, että nämä hankkeet eivät yleisesti toteutuisi (ainakaan läheskään vastaavalla laajuudella) ilman hanketukea. Siten kyseisten hanketyyppien työpaikkatoteumalukuihin ei käytetä kerrointa, vaan oletetaan, että bruttovaikutus on tältä osin sama kuin nettovaikutus. Tutkimuksessa suoritettujen haastattelujen ja kyselyjen tulokset tukevat tätä.

Hankkeiden välillisiin vaikutuksiin voidaan lukea tulokerroinvaikutus. Luvussa 6.4.2 kuvatun mukaisesti oletetaan, että viisi uutta pysyväisluonteista työpaikkaa luo lisääntyneiden tulojen aiheuttaman kulutuksen kasvun kautta yhden uuden työpaikan, jolloin tulokerroin on 0,2. Laskennallinen tulokerroinvaikutus on tässä tapauksessa $0,2 * 131,4 = 26,3$ työpaikkaa.

Kokonaisuudessaan työllisyysvaikutukset (pois luettuna uudistetut/säilytetyt työpaikat, joiden tulkinta on hankalaa) ovat siten $131,4 + 26,3 = 158$ kokoaikaista ja pysyvää työpaikkaa.

Taulukossa 9 esitettiin Hanke2000-järjestelmän mukaisia seurantaindikaattoritietoja tutkimuksen toimintaryhmien työpaikkavaikutuksista. Kun Hanke2000-järjestelmän mukainen hankkeilla luotujen uusien työpaikkojen määrä suhteutetaan hankkeisiin käytettyyn *julkiseen* rahoitukseen (sidonnat ja työpaikkatoteumat 4.5.2006 mennessä), yhden hankkeen avulla luodun uuden työpaikan kustannukseksi saadaan yritystuissa noin 42 000 euroa ja elinkeinollisissa kehittämishankkeissa noin 41 000 euroa. Kaiken kaikkiaan yhden uuden, kokoaikaisen työpaikan kustannukseksi saadaan noin 90 000 euroa. Hankepolkuidean mukaisesti yhteisöllisillä hankkeilla luodaan kehityksen edellytyksiä, ja tulokset realisoituvat elinkeinollisilla hankkeilla. On huomioitava, että uudet työpaikat on muunnettu tässä kokoaikaisiksi. Tämä luku on selkeästi pienempi kuin kaikkien uusien työpaikkojen lukumäärä. ALMA:n väliarvioinnin mukaan yhden työttömän vähenemisen aiheuttama kustannussäästö yhteiskunnalle on kymmenessä vuodessa noin 170 000 euroa (Keränen ym. 2004, s. 131). Tähän verrattuna hanketuella aikaansaatu yhden uuden, pysyvän työpaikan kustannus on pieni.

Hankeseurantajärjestelmän mukaisia työllisyysvaikutuksia voidaan tarkastella myös kunnallisverotulojen näkökulmasta. Laskennalliset kunnallisverotulovaikutukset voidaan yksinkertaistaen laskea siten, että kerrotaan alueen keskimääräisellä kunnallistuloveroprosentilla koko maan tai tarkasteltavan alueen työpaikan keskipalkka. Mikäli työpaikasta maksetaan kunnallistuloveroa tarkasteltavan alueen ulkopuolelle, hankkeella ei tältä osin ole saavutettu toimintaryhmäalueelle paikallistaloudellisia vaikutuksia. Työllisyysvaikutusten ollessa 148 työpaikkaa ja olettaen lisäksi, että valtaosa työpaikoista on luotu paikallisille asukkaille (näin voidaan paikallisten toimintaryhmien tapauksessa olettaa), kunnallisverotulovaikutukset ovat huomattavat, karkeasti arvioiden joi-takin kymmeniä prosentteja verrattuna kuntien toimintaryhmätyöhön sitomaan rahaan, joka on 20 % hankkeiden julkisista kustannuksista (ks. toimintaryhmien rahoituskehyksistä tarkemmin luku 7.1). On lisäksi huomioitava, että monien hankkeiden, erityisesti yhteisöllisten kehittämishankkeiden, ensisijaisena tavoitteena ei ole työpaikkojen luominen, ja lisäksi hankkeilla on muitakin kuin suoraan työpaikkoina ilmeneviä paikallistalousvaikutuksia. Edelleen esitetystä laskelmasta ei ole mukana hankkeilla uudistettuja/säilytettyjä työpaikkoja, joiden tulkinta ja siten määrällinen arviointi on hankalaa, mutta joilla on luonnollisesti merkittäviä paikallistaloudellisia vaikutuksia.

Hankkeilla on hankeseurantajärjestelmän mukaan saatu aikaan myös uusia yrityksiä, elinkeinollisilla kehittämishankkeilla selkeästi enemmän kuin yritystuki- ja yhteisöllisillä kehittämishankkeilla.

Johtopäätöksiä

Hanke2000-järjestelmän seurantatietojen perusteella voidaan todeta, että elinkeinolliset kehittämishankkeet saavat aikaan selkeästi eniten ja yhteisölliset

kehittämishankkeet vähiten pysyviä työpaikkavaikutuksia. Yhteisölliset kehittämishankkeet luovat pääasiassa hankkeen aikaisia työpaikkoja. Toisaalta tulee muistaa, että yhteisöllisten kehittämishankkeiden tavoite on usein jokin muu kuin välitön taloudellinen, ja lisäksi hankepolku-ajatuksen (luku 3.4.4, Kuva 2) sekä myös tutkimuksessa tehtyjen hankehaastatteluiden ja -kyselyiden mukaisesti yhteisöllisillä kehittämishankkeilla on usein katalyyttisiä vaikutuksia, ja niillä luodaan pohjaa myös taloudellisille vaikutuksille. Hankkeilla on saatu aikaan myös uusia yrityksiä., erityisesti elinkeinollisilla kehittämishankkeilla. Tämä tukee hankepolku-kaaviota, jonka mukaan kehittämishankkeet johtavat yritystukihankkeisiin ja uuteen yritystoimintaan. Niin lyhyen kuin pidemmän aikavälin työllisyysvaikutusten kannalta uudet yritykset ovat ensiarvoisen tärkeitä.

Hankeseurantajärjestelmän tietojen perusteella toimintaryhmien työllisyysvaikutukset ovat paikallistaloudellisesta ja yhteiskunnallisesta näkökulmasta huomattavia. Esimerkiksi verrattuna yhden työttömän aiheuttamiin kustannuksiin yhteiskunnalle, toimintaryhmien luoman yhden uuden, pysyvän työpaikan keskimääräinen kustannus on pieni.

9.3 Muita havaintoja hankkeiden vaikutuksista ja vaikutusketjuista: Jetina

Hankevaikutusmallin mukaisten, luvussa 9.1 tarkasteltujen indikaattoreiden lisäksi hankekysymyslomakkeisiin perustuvilla hankehaastatteluilla ja -kyselyillä pyrittiin pääsemään käsiksi koko hankevaikutusketjuun sekä hankkeiden ominaispiirteisiin. Taustalla on hankevaikutusmallin mukainen ajatus siitä, että mallin mukaiset seurantaindikaattoritoteumat syntyvät eri pääomaresurssien ja hankevaikutusketjujen kautta. Keskeisiä elementtejä vaikutusketjuissa ovat luvussa 9.1 tarkasteltujen tekijöiden lisäksi hankkeilla saavutettu uusi yhteistyö sekä paikallisen yhteistyön merkitys (viittaa sosiaaliseen pääomaan), sekä luonnon- ja rakennetun ympäristön toimenpiteet (viittaa luonto- ja kulttuuripääomaan). Nämä tekijät voivat luoda esimerkiksi yritystoiminnan kehittymisen sekä kohentuneen alueen viihtyisyyden ja imagon kautta positiivisia paikallistaloudellisia vaikutuksia työllisyyden lisääntymisen sekä positiivisten matkailuvaikutusten ja alueelle muuton kautta.

Hankkeilla saavutettu uusi yhteistyö sekä paikallisen yhteistyön ja paikallisen asiakaskunnan merkitys hankkeissa mukana olleille yrityksille nousivat Jetinan haastatteluiden ja kyselyjen perusteella merkittäviksi tekijöiksi. *Elinkeinollisissa kehittämishankkeissa* suurin osa hankkeista (77 %) oli saanut aikaan uudenlaista yhteistyötä, joka ilmeni useimmiten yritysten välisenä toiminnallisena yhteistyönä (esim. markkinointiyhteistyö). Lähes jokainen *yhteisöllinen kehittämishanke* (96 %) oli johtanut uudenlaiseen yhteistyöhön, esimerkiksi yhdistysten ja yritysten väliseen yhteistyöhön, uusien yhdistysten perustami-

seen sekä paikallisten asukkaiden, kuntien ja kesämökkiläisten väliseen yhteistyöhön.

Yritystukea saaneista yrityksistä paikallisella yhteistyöllä oli suuri tai erittäin suuri merkitys vajaalle puolelle ja jonkinlainen merkitys niin ikään vajaalle puolelle. *Elinkeinollisissa kehittämishankkeissa* mukana olleille yrityksille paikallisella yhteistyöllä oli erittäin suuri tai suuri merkitys 42 %:lle, jonkinlainen 37 %:lle ja pieni 19 %:lle yrityksistä. Paikallinen yhteistyö näyttää siis olevan yleistä.

Yritystukihankkeissa mukana olleiden yritysten pääasiallinen asiakaskunta oli puolessa tapauksista seutukunnan sisältä ja *elinkeinollisissa kehittämishankkeissa* kahdessa kolmasosassa yrityksistä.

Yhteisöllisten kehittämishankkeiden joukossa on merkittävästi **ympäristönparannushankkeita**. Jetinan hankevastausten perusteella luontoympäristöä oli kunnostettu reilussa neljänneksessä hankkeista ja rakennettua ympäristöä reilussa kolmanneksessa hankkeista. Tämä osoittaa, että yhteisöllisissä hankkeissa muutkin kuin taloudelliset, tässä tapauksessa ympäristönäkökulmat ovat merkittäviä. Tutkimuksessa ympäristötoimenpiteiden oletetaan vaikuttavan myös alueen talouteen sekä matkailun että uusien asukkaiden muuton kautta.

9.4 Nousevan Rannikkoseudun ja Suupohjan Kehittämisyhdistyksen hankehaastattelujen ja -kyselyjen tuloksista lyhyesti

Tässä tarkastellaan eräitä Nousevan Rannikkoseudun ja Suupohjan Kehittämisyhdistyksen hankehaastatteluissa ja -kyselyissä esille nousseita seikkoja. Tulkinnat perustuvat pitkälti yhteisöllisten kehittämishankkeiden vastausten tuloksiin, koska nämä muodostivat selkeästi suurimman osan Nousevalta Rannikkoseudulta ja Suupohjan Kehittämisyhdistykseltä saaduista tuloksista (ks. otosten volyymit luvusta 7.3.1).

Nousevan Rannikkoseudun ja Suupohjan Kehittämisyhdistyksen tulokset erosivat jossain määrin sekä keskenään että Jetinan tuloksista. Vastaajien oli jälleen vaikea arvioida hankkeiden matkailuvaikutuksia, vaikkakin osalla hankkeista näyttäisi olleen selkeitä matkailuvaikutuksia. Myös jonkinlaisia asukasvaikutuksia yhteisöllisillä kehittämishankkeilla arvioitiin olleen, vaikka määrällisesti tätä ei oikein osattu arvioida

Jetinan hankkeiden tavoin hankerahoituksen merkitys hankkeiden toteutuksessa näytti olevan suuri; suuri osa hankkeista olisi toteutunut ilman hankerahoitusta pienemmässä mittakaavassa tai ei lainkaan.

Hankkeet olivat myös aikaansaaneet suhteessa hankkeiden lukumäärään joko paljon tai jossain määrin uusia investointeja, muita kehittämistoimenpiteitä, yhteistyötä ja muuta yritystoimintaa. Jetinan hankkeiden tavoin tuloksissa näkyikin selkeästi toimintaryhmähankkeiden katalyyttiset vaikutukset, jotka ovat hyvin moninaisia.

10 Tutkimustulosten pohdintaa

10.1 Tutkimuskysymyksiin vastaaminen

Millä tavalla paikalliset toimintaryhmät vaikuttavat oman alueensa talouteen?

Tutkimuksessa hahmoteltiin malli paikallisten toimintaryhmien rahoittamien hankkeiden vaikutusketjuista. Mallin teoreettinen viitekehys perustuu Maailmanpankin luomaan pääomaluokitukseen fyysiseen, inhimilliseen, sosiaaliseen ja luonto-/kulttuuripääomaan (ks. luku 5) sekä niin sanottuun arvioinnin loogiseen viitekehykseen (ks. luku 4.1).

Tutkimuksen empiirisen tarkastelun perusteella voidaan todeta, että tutkimuksen hypoteesin ja luodun hankevaikutusmallin sekä tämän yhteydessä kuvattujen hankkeiden oletettujen vaikutusketjujen (luku 6.1) mukaisesti paikalliset toimintaryhmät vaikuttavat monipuolisesti omaan alueeseensa ja paikallistalouteen eri pääomaresurssien kautta. Tutkimuksessa kehitetty hankevaikutusmalli (luku 6.1, Kuva 5) osoittautui mielekkääksi tavaksi kuvata hankkeiden moninaisia vaikutuksia paikallistalouteen.

Hankkeisiin sidottuja varoja palautuu alueelle merkittävästi muun muassa hankkeilla saavutettujen työpaikkojen ja kunnallistuloverojen kasvun, uusien ja parantuneiden toimeentulomahdollisuuksien sekä hankkeiden alulle laittamien, suurempien kehittämistoimenpiteiden vaikutusten kautta. Toisaalta paikallistaloudellisia vaikutuksia voi ilmetä välillisesti myös esimerkiksi uudenlaisen yhteistyön sekä kohentuneen asuinympäristön ja alueen imagon kautta.

Yksittäistä yritystä tukevien yritystukihankkeiden sekä elinkeinollisten kehittämishankkeiden lisäksi myös niin sanotuilla yhteisöllisillä kehittämishankkeilla on monia välittömiä ja/tai välillisiä paikallistaloudellisia vaikutuksia. Rajanveto elinkeinollisten ja yhteisöllisten kehittämishankkeiden välillä onkin usein epäselvä. Toisaalta yhteisöllisillä kehittämishankkeilla tuetaan myös hankkeita, joilla ei lainkaan tavoitella aluetaloudellista vaikuttavuutta; vaikutukset voivat olla muun muassa ympäristöllisiä. Nämäkin hankkeet voivat pitkällä tähtäimellä tai välillisesti lisätä taloudellista elinvoimaisuutta.

Toimintaryhmätyöstä puhuttaessa usein korostettu paikallisuus näyttää tutkimuksen empiirisen analyysin perusteella pitävän paikkaansa. Vaikutukset ovat siten usein paikallistaloutta tukevia. Lisäksi toimintaryhmän hankkeilla näyttää empiiristen tulosten perusteella olevan myös selkeää katalysoivaa eli toimintaa liikkeelle panevaa vaikutusta, mikä myös tukee aiempia käsityksiä toimintaryhmätyöstä. Valtaosa kehittämishankkeista näyttää johtavan uudenlaiseen yhteistyöhön ja kehittämistoimenpiteisiin. Hankkeet synnyttävät varsin runsaasti myös investointeja sekä johtavat jossain määrin myös uusiin yritystukiin ja yrityksiin. Lisäksi hankkeissa mukana olleille yrityksille paikallisella yhteistyöllä on keskimäärin suuri merkitys. Tämä on tärkeää paikallistaloudellisten vaikutusten näkökulmasta, koska nämä yritykset tukevat toiminnallaan oman alueensa taloutta ylläpitämällä ja synnyttämällä uusia paikallistaloutta tukevia yhteistyömuotoja alueen muiden toimijoiden kanssa.

Eri toimintaryhmien paikallistaloudellisia vaikutuksia ei tulisi verrata keskenään ainakaan suoraviivaisesti, koska toimintaryhmien sosio-ekonomiset toimintaympäristöt voivat erota keskenään hyvinkin voimakkaasti toisistaan. Lisäksi toimintaryhmän fyysinen sijainti tulee ottaa vaikutusten arvioinnissa ja tavoitteiden asetuksessa huomioon. Esimerkiksi sijainnin voidaan olettaa vaikuttavan selkeästi muun muassa alueelle suuntautuvaan matkailupotentiaaliin tai muuttoon alueelle. Edelleen toimintaryhmillä on monia muitakin kuin taloudellisia, eli niin ympäristö-, sosiaalisia kuin kulttuurillisia tavoitteita.

Tutkimuksen kuluessa tuli selkeästi esiin toimintaryhmän oman työn vaikutus alueen kehittämisen dynamona. Toimintaryhmien alueen ja toimijoiden tuntemus mahdollistaa katalyyttisen vaikutuksen eri toimijoiden yhteen saattajana sekä hankeaihioiden jalostajana käytännön hankkeiksi. Lisäksi toimintaryhmät pystyvät vastaamaan paikallisen, esimerkiksi kylätason haasteisiin, jolloin toimintaryhmien rooli paikallisen lisäarvon synnyttäjänä on ilmeinen.

Millä tavalla näitä vaikutuksia voidaan mitata?

Tutkimuksessa kokeiltiin monia erilaisia menetelmiä toimintaryhmien rahoittamien hankkeiden paikallistaloudellisen vaikuttavuuden mittaamiseksi. Paitsi suoria paikallistaloudellisia vaikutuksia, tutkimuksessa pyrittiin kartoittamaan vaikeammin johdettavia, toisinaan ”näkyttömiin” jääviä paikallistaloudellisia vaikutuksia erityisesti hankehaastatteluiden ja -kyselyiden avulla. Vaikutusten mittaamisen perustana oli tutkimuksessa luotu, eri pääomaresursseihin perustuva hankevaikutusmalli (luku 6.1, Kuva 5).

Tutkimuksen teoria- ja empiirisen tarkastelun myötä päädyttiin seuraavanlaiseen indikaattorilistaan, joita toimintaryhmien erityisesti tulisi kaikissa rahoittamisissa hankkeissa seurata *paikallistaloudellisen vaikuttavuuden* todentamiseksi:

- 1) liikevaihdon muutos ja työllistävyyden muutos hankkeissa mukana olevissa yrityksissä
- 2) hankkeilla saavutetut uudet investoinnit, yritystuet ja muut kehittämistoimenpiteet
- 3) hankkeilla saavutettu toimintaryhmäalueen ulkopuolisten matkailijoiden lukumäärä vuodessa eroteltuna yöpyjiin ja päiväkävijöihin
- 4) hankkeilla saavutettu toimintaryhmäalueen ulkopuolelta muuttaneiden uusien asukkaiden lukumäärä.

Lisäksi vaikutusten arvioinnissa voi käyttää hyväksi tutkimuksessa käytettyjen strukturoitujen hankekysymyslomakkeiden mukaisia, hankevetäjille ja hankkeisiin osallistuneille yrityksille suunnattuja kysymyksiä (ks. Liite 2), jolloin päästään vielä kattavammin käsiksi tutkimuksen hankevaikutusmallin (ks. luku 6.1) mukaisiin hankevaikutusketjuihin ja hankkeiden ominaispiirteisiin.

Tärkeä lähde arvioitaessa toimintaryhmien paikallistaloudellista vaikuttavuutta on luonnollisesti myös hankeseurantajärjestelmän sisältämät tiedot uusista työpaikoista sekä syntyneistä uusista yrityksistä. Niiden perusteella tehdyt laskelmat muodostavat tärkeän todistusaineiston toimintaryhmien vaikutuksista. Kehitetty hankevaikutusmalli auttaa ymmärtämään hankeseurantajärjestelmään kerättyjen seurantatietojen merkitystä ja mekanismeja, joilla hankkeet ovat päässeet tuloksiin.

10.2 Hankevaikutusmalliin perustuvan analyysin käyttökelpoisuus

Tutkimuksessa luotu malli paikallisten toimintaryhmien paikallistaloudellisten vaikutusten mittaamiseksi antaa kattavan kuvan erilaisten hankkeiden moninaisista vaikutuksista alueensa talouteen. Osa taloudellisista vaikutuksista on välittömiä ja osa välillisiä. Mallin etuna on, että hankkeiden aluetaloudellisia vaikutuksia voidaan arvioida yhdenmukaisesti. Lisäksi hankkeiden erilaisia vaikutuksia tunnistamalla ja arvioimalla toimintaryhmät voivat jatkuvasti pohtia, mitä oikeastaan rahoitetaan ja mitkä ovat odotettavissa olevat vaikutukset.

Malli on työkalu erilaisten hankkeiden paikallistaloudellisten vaikutusten tunnistamiseksi. Hankkeiden paikallistaloudellisten vaikutusten arvioimiseen mallin mukaisella tavalla tarvitaan luvussa 10.1 luetellut indikaattoritiedot kustakin hankkeesta. Lisäksi tutkimuksessa käytettyjä strukturoituja hankekysymyslomakkeita voidaan soveltaen käyttää hankkeiden vaikutusten seurannassa ja arvioinnissa. Kaikissa hankkeissa ei tietysti ole toteumia kaikkien indikaattoreiden tai ei välttämättä edes minkään indikaattorin kohdalla. Tästä huolimatta hankkeet voivat olla myös muuten kuin taloudellisessa mielessä hyvinkin merkittä-

viä. Monet vaikutukset, esimerkiksi ympäristövaikutukset, voivat pidemmällä tähtäimellä muuntua myös taloudellisiksi vaikutuksiksi muun muassa asumis- viihtyvyyden kohentumisen ja siten alueelle tapahtuvan muuttoliikkeen tai alu- eelta poismuuton jarruttamisen sekä positiivisten matkailuvaikutusten kautta.

Mikäli luotettavaa ja kattavaa tietoa hankevaikutusmallin mukaisista seuran- taindikaattoreista saataisiin hankekohtaisesti, mallilla päästäisiin käsiksi moniin sellaisiin aluetaloudellisiin vaikutuksiin, joita ei aiemmin ole seurattu. Lisäksi kyseisiin indikaattoritoteumiin pohjautuvia vaikutuksia voidaan edelleen jalos- taa pidemmälle, muun muassa laskennallisiksi työllisyys- ja kunnallisverotulo- vaikutuksiksi. Luotettavien indikaattoritietojen saaminen voi olla ainakin aluksi työlästä, kun hankkeiden vaikutuksia kyseisten indikaattoreiden näkökulmasta ei ole ennen ehkä edes lainkaan pohdittu. Tämän vuoksi tarkasteltaessa määrälli- siä vaikutuksia ja jalostettaessa indikaattoritoteumia edelleen paikallistaloudel- lisiksi vaikutuksiksi, esimerkiksi kunnallisverotulo- ja työllisyysvaikutuksiksi, yksinomaan laskelmiin pohjautuen ei tule tehdä johtopäätöksiä toimintaryhmä- työn vaikuttavuudesta.

10.3 Yhteenvedo toimintaryhmien paikallistaloudellisista vaikutuksista

Empiirisen aineiston sekä tutkimuksessa kuvattujen ja käytettyjen arviointime- netelmien perusteella hankkeiden paikallistaloudelliset vaikutukset ovat mer- kittäviä verrattuna kuntien ja julkisen sektorin toimintaryhmätyöhön sitomaan rahan. Julkista hankerahoitusta palautuu alueelle ainakin hankkeiden aikaan- saamisen työllisyysvaikutusten, hankkeiden matkailu- ja asukasvaikutusten sekä uusien investointien, yritystukien ja muiden kehittämistoimenpiteiden kautta. Lisäksi hankkeissa mukana olevat yritykset näyttävät olevan erittäin kehitymis- kykyisiä liikevaihdon ja työllistävyyden kehityksen perusteella. Samansuuntaise- en tulokseen päädytään myös Tilastokeskuksen yritystukitietokannan aineis- ton perusteella, kun tarkastellaan kokonaisuudessaan MMM:n hallinnonalaista yritystukea saaneiden yritysten liikevaihdon ja henkilöstön kehitystä vuosien 2002 ja 2004 välillä (KTM 2006).

Tutkimuksessa suoritettujen hankehaastatteluiden ja -kyselyiden monet tulokset tukevat aiempia käsityksiä toimintaryhmien vaikuttavuudesta ja roolista alueke- hittämisessä, joten tässä mielessä tulokset tuntuvat todenmukaisilta. Hankehaas- tattelut ja -kyselyt osoittivat, että ”hanketodellisuudesta” on löydettävissä kaik- ki piirteet tutkimuksen hankevaikutusmallin mukaisista hankkeiden erilaisista paikallistaloudellisista vaikutuksista ja vaikutusketjuista. Lisäksi hankkeiden työllisyysvaikutusten osalta hankehaastattelut ja -kyselyt sekä Hanke2000-jär- jestelmän tiedot tukevat toisiaan. Eri hanketyypeillä näyttää olevan erisuuruisia ja -tyyppisiä työllisyys- ja paikallistalousvaikutuksia ja siten myös toisiaan täy- dentävä rooli aluekehittämisessä.

11 Suosituksia hankkeiden seurantaan ja arviointiin

Tässä raportin viimeisessä luvussa esitetään tehdyn tutkimuksen perusteella esille nousseita suosituksia paikallisten toimintaryhmien hankkeiden – ja yhtä lailla myös muiden maaseudun kehittämis- ja yritystukihankkeiden – seurantaan ja niiden vaikutusten arviointiin. Suositukset eivät ole tärkeysjärjestyksessä.

1. Hanketyyppijaottelu on toimintaryhmille hyödyllinen keino tarkastella tiivistetysti sitä, mitä on rahoitettu ja millaisiin vaikutuksiin hankkeilla halutaan pyrkiä.

2. Tutkimuksen teoreettisen ja empiirisen analyysin perusteella suositellaan hankkeiden paikallistaloudellisia vaikutuksia kuvaaviksi seurattaviksi indikaattoreiksi kaikkien hankkeiden osalta seuraavia:

- 1) liikevaihdon muutos ja työllistävyyden muutos hankkeissa mukana olevissa yrityksissä
- 2) hankkeilla saavutetut uudet investoinnit, yritystuet ja muut kehittämis-toimenpiteet
- 3) hankkeilla saavutettu toimintaryhmäalueen ulkopuolisten matkailijoiden lukumäärä vuodessa eroteltuna yöpyjiin ja päiväkävijöihin
- 4) hankkeilla saavutettu toimintaryhmäalueen ulkopuolelta muuttaneiden uusien (mahdollisesti myös osa-aikaisten) asukkaiden lukumäärä.

Lisäksi hankeseurannassa voidaan soveltuvin osin toimintaryhmien myötävaikutuksella toteuttaa hankekyselyitä ja/tai -haastatteluita, sekä kaikille hankevetäjille että hankkeisiin osallistuneille yrityksille, käyttäen tutkimuksen hankekysymyslomakkeita hyödyksi (ks. Liite 2). Tällöin päästään kattavammin käsiksi tutkimuksen hankevaikutusmallin mukaisiin hankevaikutusketjuihin.

3. MMM:n tulee edellyttää, että kaikkien yritystuki- ja elinkeinollisissa kehittämishankkeissa mukana olevien yritysten liikevaihtotietojen saantiin ja laatuun (tiedon kattavuus ja luotettavuus) tulee kiinnittää erityistä huomiota. Yrityksen toimiala tulisi olla kirjattuna tarkimmalla mahdollisella toimialakoodilla, jotta työllisyysvaikutuksia pystyttäisiin liikevaihdon muutoksen perusteella karkealla tasolla laskennallisesti arvioimaan ja tukien toimialoittaista kohdentumista tarkastelemaan.

4. Myös muut kuin taloudelliset vaikutukset on huomioitava arvioitaessa paikallisten toimintaryhmien vaikutuksia alueensa kehitykseen.

Kirjallisuus

- Armstrong, H. & Taylor, J. 2000. Regional economics and policy. Oxford: Blackwell Publishers. 3. painos. 437 s. ISBN 0-631-21713-4.
- Banks, S. & Shenton, F. 2001. Regenerating neighbourhoods: a critical look at the role of community capacity. *Local Economy* 16(4): 286–298.
- Barke, M. & Newton, M. 1997. The EU LEADER initiative and endogenous development: the application of the programme in two rural areas of Andalusia, southern Spain. *Journal of Rural Studies* 13(3): 319–341.
- Bosma, N., van Praag, M., Thurik, R. & de Wit, G. 2004. The value of human and social capital investments for the business performance of startups. *Small Business Economics* 23(3): 227–236.
- Bourdieu, P. 1986. The forms of capital. Teoksessa: Righardson, John, G. (toim.). *Handbook of theory and research for the sociology of education*. Westport, Connecticut: Greenwood Press, Inc. ISBN 0-313-23529-5. s. 241–258.
- Coleman, J.S. 1988. Social capital in the creation of human capital. *American Journal of Sociology* 94: 97–120.
- Cooke, P. 1993. Regional innovation networks: an evaluation of six European cases. Teoksessa: Getimis, P. & Kafarakas, G. (toim.). *Urban and regional development in the new Europe. Policies and institutions for the development of cities and regions in the single European market*. Athens: TOPOS Special Series. s. 155–184.
- Dasgupta, P. 1998. Taloudellinen kehitys ja sosiaalisen pääoman käsite. Tieteessä tapahtuu 1998/7. Viitattu 7.5.2007. Saatavissa internetistä: <http://www.tsv.fi/ttapaht/987/dasgupta.htm>.
- EC 1999a. Evaluating socio-economic programmes. MEANS Collection. Volumes 1–6. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities. ISBN 92-828-6626-2.
- EC 1999b. Evaluating socio-economic programmes. Evaluation design and management. MEANS Collection. Volume 1. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities. 225 s. ISBN 92-828-6626-2.
- EC 1999c. Evaluating socio-economic programmes. Glossary of 300 concepts and technical terms. MEANS Collection. Volume 6. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities. 135 s. ISBN 92-828-6626-2.

- Esparcia, J., Noguera, J. & Buciega, A. 1999. Europe-wide experiences of the LEADER programme. Teoksessa: Westholm, E., Moseley, M. & Stenlås, N. (toim.). Local partnerships and rural development in Europe. A literature review of practice and theory. Dalarna Research Institute, DFR-rapport 1999:4. Falun Cheltenham: Dalarna Research Institute. s. 185–196.
- Euroopan komission Suomen edustusto. Euroopan unionin sosiaalinen ulottuvuus. Helsinki: Euroopan komission Suomen edustusto. 31 s.
- Farrell, G. & Thirion, S. 2005. Social capital and rural development: from win-lose to win-win with the LEADER initiative. Teoksessa: Scmied, D. (toim.). Winning and losing: the changing geography of Europe's rural areas. Aldershot: Ashgate Publishing. s. 281–298. ISBN 0754641015.
- Flora, J. 1998. Social capital and communities of place. *Rural Sociology* 63 (4): 481–506.
- Grootaert, C. & van Bastelaer, T. (toim.) 2002. Understanding and measuring social capital. A multidisciplinary tool for practitioners. Washington: The World Bank. 316 s. ISBN 0-8213-5068-4.
- Grootaert, C., Naraya, D., Jones, V. N. & Woolcock, M. 2004. Measuring social capital. An integrated questionnaire. World Bank working paper; no.18. Washington: The World Bank. 53 s.
- Haarajärvi, H & Myhrman, R. 1994. Rahoitustuen vaikuttavuustyöryhmän väliraportti. VATT-keskustelualoitteita 76. Helsinki: Valtion taloudellinen tutkimuskeskus. 78 s.
- Haatainen, J., Oulasvirta, L. & Aarrevaara, T. 2000. LEADER+ -maaseudun kehittämisen välineenä Pirkanmaalla. *Hallintotiede* 2000 C 18. Tampere: Tampereen yliopisto, hallintotieteen laitos. 26 s.
- Hamilton, K. 1996. Sosiaalisen pääoman indikaattoreita. Otteita Maailmanpankista tekeillä olevasta työstä. Tiedot saatu Hamiltonin esitelmästä 18.11.1996. Viitattu 11.7.2005. Saatavissa: http://www.helsinki.fi/~arniemin/jou1_kir.htm.
- Haukka, J. 2002. Yritystukien aluetaloudelliset vaikutukset – panos-tuotot-sanalyyysi Keski-Suomen maakunnasta. Kauppa- ja teollisuusministeriön tutkimuksia ja raportteja 7/2002. Helsinki: kauppa- ja teollisuusministeriö. 115 s.
- Hautamäki, L. 1995. Maaseutu elää. Kunnallisalan kehittämissäätiön Polemia-sarjan julkaisu nro 14. Jyväskylä: Kunnallisalan kehittämissäätiö. 76 s.
- Helsingin yliopisto 2002. LEADER II -yhteisöaloiteohjelmien jälkiarviointi. Raportteja ja artikkeleita 82. Seinäjoki: Helsingin yliopisto, Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus. 139 s.

- High, C. & Nemes, G. 2007. Social learning in LEADER: exogenous, endogenous, and hybrid evaluation in rural development. *Sociologia Ruralis* 47(2): 103–119.
- Hjerpe, R. 1997. Sosiaalinen Pääoma. Tutkimuksen arvoinen käsite. *Hyvinvointikatsaus* 1/97: 26–29.
- Hyyryläinen, T. & Rannikko, P. 2000 (toim.). Eurooppalaistuva maaseutupoliittikka: paikalliset toimintaryhmät maaseudun kehittäjinä. Tampere: Vastapaino. 208 s. ISBN 951-768-079-1.
- Isosuo, T. 2000. Suomalaisen maaseutupoliittikan vaiheet ja erityispiirteet. Teoksessa: Hyyryläinen, T. & Rannikko, P. (toim.). Eurooppalaistuva maaseutupoliittikka. Paikalliset toimintaryhmät maaseudun kehittäjinä. Tampere: Vastapaino. 208 s. ISBN 951-768-079-1. s. 46–59.
- Joutsenten reitti ry. Kehittämissuunnitelma 2000–2006. Saatu Joutsenten reitti ry:ltä.
- Joutsenten reitti ry 2006. Koiramäen Konstit -kehittämissuunnitelma v. 2007–2013. Saatu Joutsenten reitti ry:ltä.
- Kajanoja, J. & Simpura, J. 2000. Sosiaalinen pääoma: globaaleja ja paikallisia näkökulmia. Teoksessa: Kajanoja, J. & Simpura, J. (toim.). Sosiaalinen pääoma: globaaleja ja paikallisia näkökulmia. STAKES, Raportteja 252. Helsinki: STAKES. s. 13–23.
- Katajamäki, H. 2001. Laadun ja uskalluksen maaseutu. Teoksessa: Härkönen, H. (toim.) 2001. Aluetalouden rakenteet ja toiminta. Sanomalehtiyliopisto 2000. s. 38–51. Vaasa: Vaasan yliopisto, Levon-instituutti, Avoin yliopisto. 63 s. ISBN 951-683-908-8. Viitattu 15.7.2005. Saatavissa internetistä: <http://www.uwasa.fi/avoin/alu tiede7.pdf>.
- Keränen, H., Kataja, J.-P., Aulaskari, O., Keränen, H., Nevalainen, S., Malinen, P. & Ponnikas, J. 2004. Alueellisen maaseudun kehittämissuunnitelman (ALMA) väliarviointi. MMM:n julkaisuja 3/2004. Helsinki: maa- ja metsätalousministeriö. 192 s.
- Kokkonen, M. & Vartiainen, P. 1993. Alueiden Eurooppa -haasteet alueelliselle kehittämiselle. Sisäasiainministeriö 1/1993, aluekehitysosaston julkaisu. Helsinki: sisäasiainministeriö. 135 s.
- Konttinen, J.-P. 2006. Matkailun aluetaloudelliset vaikutukset – matkailun alueellinen tilinpito. KTM Rahoitetut tutkimukset 9/2006. Helsinki: kauppa- ja teollisuusministeriö. 48 s. Viitattu 20.12.2006. Saatavissa internetistä: http://ktm.elinar.fi/ktm_jur/.
- KTM 2006. Yritystukitietokannan perustaminen. Työryhmän loppuraportti. KTM Julkaisuja 22/2006. Helsinki: kauppa- ja teollisuusministeriö. 14 s. Viitattu 20.12.2006. Saatavissa internetistä: http://ktm.elinar.fi/ktm_jur/.

- Kuitunen, T. & Lavaste, K. 1995. Yritystuen kilpailuvaikutukset. Kauppa- ja teollisuusministeriön tutkimuksia ja raportteja 104/1995. Helsinki: kauppa- ja teollisuusministeriö. 100 s.
- Larsson, L. & Stenlås, N. 1999. Collective action and the partnership effect. Paper to be presented at the XVIII congress of the European Society for Rural Sociology in Lund Sweden, 24–28 August 1999.
- Loranca-Garcia, S. 2000. Paikallisen sosiaalisen pääoman rakentaminen Euroopan unionissa – kumppanuudet ja kolmas sektori. Teoksessa: Kajanoja, J. & Simpura, J. (toim.). Sosiaalinen pääoma: globaaleja ja paikallisia näkökulmia. STAKES, Raportteja 252. Helsinki: STAKES. s. 71–87.
- Malinen, P. 2000. Yhdentävän maaseutupolitiikan eurooppalainen tausta. Teoksessa: Hyyryläinen, T. & Rannikko, P. (toim.). Eurooppalaistuva maaseutupolitiikka. Paikalliset toimintaryhmät maaseudun kehittäjinä. Tampere: Vastapaino. ISBN 951-768-079-1. s. 21–45.
- Midmore, P. 1998. Rural policy reform and local development programmes: appropriate evaluate procedures. *Journal of Agricultural Economics* 49(3): 409–426.
- MMM. Paikalliset toimintaryhmät Suomen maaseudun kehittäjinä. Viitattu 16.11.2006. Saatavissa internetistä: http://www.mmm.fi/fi/index/etusivu/maaseutu_rakentaminen/maaseudunkehittamisohjelmat/toimintaryhmatyoyajapaikallisettoimintaryhmat.html.
- MMM 2001. Suomen LEADER+ -ohjelma. MMM:n julkaisuja 9/2001. Helsinki: maa- ja metsätalousministeriö. 102 s.
- MMM 2002. LEADER+. Toimintaa Suomen maaseudulla 2001–2006. Helsinki: maa- ja metsätalousministeriö. 31 s.
- MMM 2004. LEADER+ -ohjelman väliarvioinnin tiivistelmä. LEADER+ tuo vaikuttamisen keinot lähelle. Helsinki: maa- ja metsätalousministeriö. 51 s.
- Moseley, M. J. 2003. *Rural development: principles and practice*. London: Sage Publications. 240 s. ISBN 0761947671.
- Mäkinen, M. 1999. Yhteisöaluepolitiikan periaatteiden teoreettinen erittely ja soveltaminen Suomessa. *Acta Universitatis Tamperensis* 691. Tampere: Tampereen yliopisto, aluetieteen ja ympäristöpolitiikan laitos. 228 s.
- Mäntylä, M. & Lemetyinen, T. 2004. Pilottiluonteisuus. Teoksessa: Pykkänen, P. (toim.) 2004: Suomen LEADER+ -ohjelman väliarviointi 2003. MMM:n julkaisuja 2/2004. Helsinki: maa- ja metsätalousministeriö. s. 111–116.
- Nouseva Rannikkoseutu ry. Viitattu: 7.5.2007. Saatavissa internetistä: <http://www.nousevarannikkoseutu.fi>.

- Oksanen, U. & Välimäki, J. 2002. Suomen kestävän kehityksen indikaattorit. *Maailmanpyörä* 2/2002. Viitattu: 7.4.2007. Saatavissa internetistä: http://www.ykliitto.fi/maapyora/2_2002/vo.htm.
- Pekkarinen, J. & Sutela, P. 1996. *Kansantaloustiede*. Helsinki: WSOY. 264 s. ISBN 951-0-21083-8.
- Pirinen, K. 2002. Maaseudun paikallistalouden kasvun edellytykset ja kehittämismahdollisuudet. Teoksessa: Laukkanen, J. & Pirinen, K. *Lähelle on pitkä matka?* Julkaisuja 77. Mikkeli: Helsingin yliopisto, Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus. s. 23–80.
- Pretty, J. 1998. Sustainable development for local economies. Viitattu 8.4.2005. Saatavissa internetistä: <http://www2.essex.ac.uk/ces/ResearchProgrammes/loceconsd.htm>.
- Putnam, R. D., Leonardi, R. & Nanetti, R. 1993. *Making democracy work: civic traditions in modern Italy*. Princeton (NJ): Princeton University Press. 258 s. ISBN 0-691-07889-0.
- Pylkkänen, P. 2004a. LEADER+ :n haaste: oppivampaan ohjelma- ja hanketyöhön. *Maaseudun uusi aika* 1/2004: 40–45.
- Pylkkänen, P. 2004b. Ohjelman toteutustilanne. Teoksessa: Pylkkänen, P. (toim.) 2004: *Suomen LEADER+ -ohjelman väliarviointi 2003*. MMM:n julkaisuja 2/2004. Helsinki: maa- ja metsätalousministeriö. s. 64–73.
- Pylkkänen, P. (toim.) 2004: *Suomen LEADER+ -ohjelman väliarviointi 2003*. MMM:n julkaisuja 2/2004. Helsinki: maa- ja metsätalousministeriö. 288 s.
- Rantama, E. 2002. Uudet instituutiot omaehtoisen kehittämisen tukena. *Acta Universitatis Tamperensis* 879. Tampere: Tampereen yliopisto. 250 s.
- Ray, C. 1997. Towards a theory of the dialectic of local rural development within the European Union. *Sociologia Ruralis* 37(3): 345–362.
- Ray, C. 1998. Territory, structures and interpretation – two case studies of the European Union's LEADER I programme. *Journal of Rural Studies* 14(1): 79–87.
- Rinne, P. 1999. Luontomatkailun aluetaloudelliset vaikutukset Kuhmossa. Joensuun yliopiston metsätieteellinen tiedekunta, Tiedonantoja 93. Joensuu: Joensuun yliopisto. 100 s.
- Salmi, A. 2003. Ylhäältä annettu todellisuus. Leaderin ja ohjelmallisen aluekehityspolitiikan jäljillä. *Acta Wasaensia* No 118, *Aluetiede* 8. Vaasa: Vaasan yliopisto, aluetieteen laitos. 273 s.
- Scott, M. 2004. Building institutional capacity in rural Northern Ireland: The role of partnership governance in the LEADER II programme. *Journal of Rural Studies* 20(1): 49–59.

- Shane, S. 2003. A general theory of entrepreneurship: the individual-opportunity nexus. Cheltenham: Edward Elgar. 327 s. ISBN 1-84376-996-4.
- Sociologia Ruralis 2000. Special Issue: the EU LEADER programme in Sociologia Ruralis. Sociologia Ruralis 40(2).
- Storey, D. 1999. Issues of integration, participation and empowerment in rural development: the case of LEADER in the Republic of Ireland. Journal of Rural Studies 15(3): 307–315.
- Suomen Kuntaliitto. Aluetietopankki: taloustilastot. Viitattu 14.7.2006. Saatavissa internetistä: http://www.kunnat.net/k_peruslistasivu.asp?path=1;29;374.
- Tiainen, T. & Juntunen, T. 2006. Tutkimus politiikan muutoksen vaikutuksista alueisiin ja maaseutuväestöön. Selvityksiä: 30. Sonkajärvi: Suomen Alue-tutkimus FAR. 67 s. Viitattu 29.11.2006. Saatavissa: http://www.aluekehitys-saatio.fi/far/docs/SELVITYKSIA_%20RESEARCH%20PAPERS_30.pdf.
- TIKE. Hanke2000-järjestelmä.
- Tilastokeskus. Statfin-tilastotietokanta. Yritykset toimialoitain. Viitattu 13.2.2006. Saatavissa internetistä: <http://statfin.stat.fi/statweb/start.asp?LA=fi&DM=SLFI&lp=catalog&clg=yritykset>.
- TM, KTM & MMM 2003. Työministeriön, kaupp- ja teollisuusministeriön sekä maa- ja metsätalousministeriön ohje työllisyysvaikutusten arvioimiseksi 15.10.2003. Julkaisematon käsikirjoitus. 21 s.
- Uphoff, N. 1992. Learning from Gal Oya: possibilities for participatory development and post-newtonian social science. Ithaca NY: Cornell University Press. 448 s. ISBN 978-0801425899.
- Uusikylä, P., Paananen, M. & Tuominen, A. 2004. Kausaliteettiolettamat vaikutus- ja vaikuttavuusarvioinnin metodologisena lähtökohtana. Teoksessa: Itä-Suomen tavoite 1-ohjelma 2000–2006: väliarviointi. EU-ohjelmat 2/2004. Helsinki: sisäasianministeriö. s. 20–21.
- Viljanen, K. 1997. EU:n Leader II -yhteisöaloitteen toimeenpano Suomessa. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän julkaisuja 5/1997. 91 s.
- Virkkala, S. & Storhammar, E. 2004. Maaseutu tietotaloudessa – innovaationäkökulma kaupungin ja maaseudun vuorovaikutukseen. Maaseudun uusi aika 3/2004: 5–25.
- Virtanen, P. & Uusikylä, P. 2002. Julkisten yritystukien vaikuttavuusarvioinnin käsikirja kaupp- ja teollisuusministeriön hallinnonalalla. Helsinki: Net Effect Oy. 56 s. ISBN 951-739-653-8.
- Voipio, T. 2000. Sosiaalinen pääoma ja köyhyyden vähentäminen. Teoksessa: Kajanoja, J. & Simpura, J. (toim.). Sosiaalinen pääoma: globaaleja ja paikallisia näkökulmia. STAKES, Raportteja 252. Helsinki: STAKES. s. 101–137.

Voutilainen, O. 2005. Yritystuki maaseudun kehittämisen välineenä – maaseudun mikroyritykset ja yritystukien kohdentuminen. MTT:n selvityksiä 95. 85 s. (Verkkodokumentti). Viitattu 26.4.2007. Saatavissa internetistä: <http://www.mtt.fi/mtts/pdf/mtts95.pdf>.

YTR 2004. Elinvoimainen maaseutu -yhteinen vastuumme. Maaseutupoliittinen kokonaisuohjelma 2005–2008. Maaseutupoliitiikan yhteistyöryhmän (YTR) julkaisu 10/2004. Helsinki: sisäasiainministeriö. 314 s.

ÖIR 2003. Ex-post evaluation of the community initiative LEADER II. Final Report. Volume 1: Main report. Commissioned by: European Commission, DG Agriculture, Unit A.4. Vienna: Österreichisches Institut für Raumplanung (ÖIR). Anr.A 2703.10. 260 s.

Liite 1 (1/1). Toimintaryhmien hankkeet jaoteltuna yritystuki-, elinkeinollisiin ja yhteisöllisiin kehittämishankkeisiin.

Taulukko 1. Ohjelmakaudella 2000 – 2006 rahoitettujen hankkeiden lukumäärä toimintaryhmittäin (suluissa osuus toimintaryhmän kaikista hankkeista), tilanne 4.5.2006 mennessä. Lähde: TIKE ja paikalliset toimintaryhmät.

	Yritystuki-hankkeita (%) (% kaikista hankkeista)	Elinkeinollisia kehittämishankkeita	Yhteisöllisiä kehittämishankkeita (%) (% kaikista hankkeista)	Hankkeita yhteensä
Jetina	35 (29 %)	17 (14 %)	68 (57 %)	120
Joutsenten reitti		33 (24 %)	102 (76 %)	135
Nouseva Rannikkoseutu	66 (39 %)	20 (12 %)	83 (49 %)	169
Suupohjan Kehittämisyhdistys	39 (26 %)	46 (30 %)	67 (44 %)	152
Yhteensä	140 (24 %)	117 (20 %)	319 (55 %)	576

Taulukko 2. Hanketyypit toimintaryhmittäin: julkisten kustannusten (EU+ valtio + kunta) osuus hankkeen kokonaiskustannuksista keskimäärin, tilanne 4.5.2006 mennessä. Lähde: TIKE.

	Yritystuki-hankkeet	Elinkeinolliset kehittämishankkeet	Yhteisölliset kehittämishankkeet	Keskimäärin
Jetina	36 %	79 %	79 %	70 %
Joutsenten reitti		76 %	68 %	70 %
Nouseva Rannikkoseutu	27 %	80 %	68 %	54 %
Suupohjan Kehittämisyhdistys	36 %	82 %	87 %	72 %
Keskimäärin	31 %	79 %	75 %	65 %

Taulukko 3. Kokonaiskustannukset hanketta kohden keskimäärin, euroa, tilanne 4.5.2006 mennessä. Lähde: TIKE.

	Yritystuki-hankkeet	Elinkeinolliset kehittämishankkeet	Yhteisölliset kehittämishankkeet	Keskimäärin
Jetina	22 460	35 519	33 887	30 902
Joutsenten reitti		41 625	25 676	29 128
Nouseva Rannikkoseutu	42 299	43 495	42 698	42 636
Suupohjan Kehittämisyhdistys	44 151	38 405	44 309	42 482
Keskimäärin	37 855	39 352	35 722	36 967

Liite 2 (1/10). Hankekysymyslomakkeet.

YRITYSKYSELY: YRITYSTUET

Yrityksen nimi: _____

Yrityksen päätoimiala: _____

Hankkeen nimi ja numero: _____

Pvm. _____

Onko yrityksenne päätoimiala sama kuin mihin hanke yrityksenne osalta pääosin liittyy?

- a) Kyllä
- b) Ei

Jos ei, mihin toimialaan hanke yrityksenne osalta pääosin liittyy?

1. Olisitteko tehnyt ilman hankkeen tukea sen, mitä hankkeessa nyt teitte?

- a) En olisi tehnyt lainkaan.
- b) Olin tehnyt paljon pienemmässä mittakaavassa.
- c) Olin tehnyt jonkin verran pienemmässä mittakaavassa.
- d) Olin tehnyt vastaavalla tavalla.

Liite 2 (2/10).

2. Miten liikevaihtonne on kehittynyt hankkeen alusta?

- a) Oliko oma tavoitteenne hankkeessa liikevaihdon lisäys?
1) Kyllä
2) Ei

LIIKEVAIHTOTIEDOT EUROINA!

- b) Liikevaihto hankkeen käynnistyessä (hankkeen alkamista edeltäneen vuoden liikevaihtotieto):
_____ euroa

c) Vuoden 2004 liikevaihto: _____ euroa

d) Vuoden 2005 liikevaihto: _____ euroa

- e) Jos muutos on ollut negatiivinen, miksi? _____

- f) Onko pääasiallinen asiakaskuntanne
1) seutukunnan sisällä
2) seutukunnan ulkopuolella?

3. Muutos uusissa työpaikoissa (htv) hankkeen alusta tähän päivään

Merkitse henkilötövuosina. (Esimerkiksi kokovuotinen ja kokopäiväinen työpaikka on 1 henkilötövuosi, kokovuotinen ja puolipäivätyöpaikka on 0,5 henkilötövuotta ja osavuotinen, kolme kuukautta vuodessa kokopäiväisesti työllistävä työpaikka on 3/12 eli 0,25 henkilötövuotta.)

_____ htv

Jos muutos on ollut negatiivinen, miksi?

Liite 2 (3/10).

4. Mikä on paikallisen yhteistyön merkitys yrityksenne toiminnalle?

- a) Elinehto
- b) Suuri
- c) Jonkinlainen
- d) Pieni
- e) Ei merkitystä

5. Onko alueellanne tapahtunut muutoksia, jotka ovat hyödyttäneet tai haitanneet toimintaanne?

Kysymykset 6. ja 7. koskevat lähinnä matkailuyrityksiä ja alueen matkailutoimintaa edistäviä yrityksiä.

6. Mikä on arvionne hankkeella saavutetusta kävijämäärien lisäyksestä?

_____ päiväkävijää/vuosi

Seutukunnan ulkopuolisten osuus

_____ %

7. Mikä on arvionne hankkeella saavutetusta yöpymisvuorokausien vuotuisesta lisäyksestä?

_____ yöpymisvuorokautta/vuosi

Seutukunnan ulkopuolisten osuus

_____ %

KIITOS VASTAUKSISTANNE!

Liite 2 (4/10).

YRITYSKYSELY: ELINKEINOLLISET KEHITTÄMISHANKKEET

Yrityksen nimi: _____

Yrityksen päätoimiala: _____

Hankkeen nimi ja numero: _____

Pvm. _____

Onko yrityksenne päätoimiala sama kuin mihin hanke yrityksenne osalta pääosin liittyy?

- a) Kyllä
- b) Ei

Jos ei, mihin toimialaan hanke yrityksenne osalta pääosin liittyy?

1. Olisitteko tehnyt ilman hankkeen tukea sen, mitä hankkeessa nyt teitte?

- a) En olisi tehnyt lainkaan.
- b) Olisin tehnyt paljon pienemmässä mittakaavassa.
- c) Olisin tehnyt jonkin verran pienemmässä mittakaavassa.
- d) Olisin tehnyt vastaavalla tavalla.

Liite 2 (5/10).

2. Miten liikevaihtonne on kehittynyt hankkeen alusta?

a) Oliko oma tavoitteenne hankkeessa liikevaihdon lisäys?

- 1) Kyllä
- 2) Ei

LIIKEVAIHTOTIEDOT EUROINA!

b) Liikevaihto hankkeen käynnistyessä (hankkeen alkamista edeltäneen vuoden liikevaihtotieto):

_____ euroa

c) Vuoden 2004 liikevaihto: _____ euroa

d) Vuoden 2005 liikevaihto: _____ euroa

e) Jos muutos on ollut negatiivinen, miksi?

f) Onko pääasiallinen asiakaskuntanne

- 1) seutukunnan sisällä
- 2) seutukunnan ulkopuolella?

3. Muutos työllistävyydessä (htv) hankkeen alusta tähän päivään

Merkitse henkilötövuosina. (Esimerkiksi kokovuotinen ja kokopäiväinen työpaikka on 1 henkilötövuosi, kokovuotinen ja puolipäivätyöpaikka on 0,5 henkilötövuotta ja osavuotinen, kolme kuukautta vuodessa kokopäiväisesti työllistävä työpaikka on 3/12 eli 0,25 henkilötövuotta.)

_____ htv

Jos muutos on ollut negatiivinen, miksi?

Liite 2 (6/10).

4. Kehittämishankkeen vaikutukset uusiin investointeihin, toiseen kehittämishankkeeseen ja yritystukeen

a) Onko osallistuminen kehittämishankkeeseen johtanut uusiin investointeihin?

- 1) Kyllä
- 2) Ei

Millaisiin ja kuinka suuriin?

b) Onko kehittämishanke johtanut muihin kehittämistoimenpiteisiin?

- 1) Kyllä
- 2) Ei

Millaisiin ja kuinka suuriin?

c) Onko kehittämishanke johtanut yritystukiin?

- 1) Kyllä
- 2) Ei

Kuinka suuriin? _____

d) Onko kehittämishanke johtanut yhteistyöhön?

- 1) Kyllä
- 2) Ei

Millaiseen?

5. Mikä on paikallisen yhteistyön merkitys yrityksenne toiminnalle?

- a) Elinehto
- b) Suuri
- c) Jonkinlainen
- d) Pieni
- e) Ei merkitystä

Liite 2 (7/10).

6. Onko alueellanne tapahtunut muutoksia, jotka ovat hyödyttäneet tai haitanneet toimintaanne?

Kysymykset 7. ja 8. koskevat lähinnä matkailuyrityksiä ja alueen matkailutoimintaa edistäviä yrityksiä.

7. Mikä on arvionne hankkeella saavutetusta kävijämäärien lisäyksestä?

_____ päiväkävijää/vuosi

Seutukunnan ulkopuolisten osuus

_____ %

8. Mikä on arvionne hankkeella saavutetusta yöpymisvuorokausien vuotuisesta lisäyksestä?

_____ yöpymisvuorokautta/vuosi

Seutukunnan ulkopuolisten osuus

_____ %

KIITOS VASTAUKSISTANNE!

Liite 2 (8/10).

KYSELY: YHTEISÖLLISET KEHITTÄMISHANKKEET

Hankkeen nimi: _____

Hankevetäjän/kyselyyn vastaajan nimi: _____

Pvm. _____

1. Olisitteko tehnyt ilman hankkeen tukea sen, mitä hankkeessa nyt teitte?

- a) En olisi tehnyt lainkaan.
- b) Olisin tehnyt paljon pienemmässä mittakaavassa.
- c) Olisin tehnyt jonkin verran pienemmässä mittakaavassa.
- d) Olisin tehnyt vastaavalla tavalla.

2. Muutos työllistävyydessä (htv) hankkeen alusta tähän päivään

Merkitse henkilötyövuosina. (Esimerkiksi kokovuotinen ja kokopäiväinen työpaikka on 1 henkilötyövuosi, kokovuotinen ja puolipäivätyöpaikka on 0,5 henkilötyövuotta ja osavuotinen, kolme kuukautta vuodessa kokopäiväisesti työllistävä työpaikka on 3/12 eli 0,25 henkilötyövuotta.)

_____ htv

Jos muutos on ollut negatiivinen, miksi?

3. Kehittämishankkeen vaikutukset uusiin investointeihin, toiseen kehittämishankkeeseen ja yritystukeen

- a) Onko osallistuminen kehittämishankkeeseen johtanut uusiin investointeihin?
 - 1) Kyllä
 - 2) Ei

Millaisiin ja kuinka suuriin?

Liite 2 (9/10).

b) Onko kehittämishanke johtanut muihin kehittämistoimenpiteisiin?

- 1) Kyllä
- 2) Ei

Millaisiin ja kuinka suuriin?

c) Onko kehittämishanke johtanut yritystukiin?

- 1) Kyllä
- 2) Ei

Kuinka suuriin? _____

d) Onko kehittämishanke johtanut yhteistyöhön?

- 1) Kyllä
- 2) Ei

Millaiseen?

4. Onko hankkeen seurauksena aloitettu uutta yritystoimintaa?

- 1) Kyllä
- 2) Ei

5. Onko hankkeessa kunnostettu

- a) luontoympäristöä?
- b) rakennettua ympäristöä?

6. Mikä on arvionne hankkeella saavutetusta kävijämäärien lisäyksestä?

_____ päiväkävijää/vuosi

Seutukunnan ulkopuolisten osuus

_____ %

Liite 2 (10/10).

7. Mikä on arvionne hankkeella saavutetusta yöpymisvuorokausien vuotuisesta lisäyksestä?

_____ yöpymisvuorokautta/vuosi

Seutukunnan ulkopuolisten osuus

_____ %

8. Onko alueellanne tapahtunut muutoksia, jotka ovat hyödyttäneet tai haitanneet toimintaanne?

9. Onko hankkeen seurauksena saatu alueelle uusia asukkaita?

- a) Kyllä
- b) Ei

Kuinka monta arviolta? _____

KIITOS VASTAUKSISTANNE!

Liite 3 (1/1). Toimintaryhmittäisiä hankeseurantajärjestelmän mukaisia työpaikka- ja yritystoteutumia.

Taulukko 1. Hanke2000-järjestelmän mukaiset **Jetinan** hankkeiden työpaikka- (henkilötyövuotta) ja yritystoteumat ohjelmakaudella 2000 – 2006, tilanne 4.5.2006 mennessä. Lähde: TIKE.

	Yritystukihankkeet	Elinkeinolliset kehittämishankkeet	Yhteisölliset kehittämishankkeet	Yhteensä
Uudet työpaikat	6,87	27,6	6,14	40,61
Uudistetut/säilytetyt työpaikat	7,5	44,55	5,69	57,74
Hankkeen aikaiset työpaikat	3,6	16,4	36,27	56,27
Uudet yritykset	2	4	-	6

Taulukko 2. Hanke2000-järjestelmän mukaiset **Joutsenten reitin** hankkeiden työpaikka- (henkilötyövuotta) ja yritystoteumat ohjelmakaudella 2000 – 2006, tilanne 4.5.2006 mennessä. Lähde: TIKE.

	Elinkeinolliset kehittämishankkeet	Yhteisölliset kehittämishankkeet	Yhteensä
Uudet työpaikat	15,85	7,42	23,27
Uudistetut/säilytetyt työpaikat	28,55	9,76	38,31
Hankkeen aikaiset työpaikat	22,26	39,97	62,23
Uudet yritykset	7	-	7

Taulukko 3. Hanke2000-järjestelmän mukaiset **Nouseva Rannikkoseudun** hankkeiden työpaikka- (henkilötyövuotta) ja yritystoteumat ohjelmakaudella 2000 – 2006, tilanne 4.5.2006 mennessä. Lähde: TIKE.

	Yritystukihankkeet	Elinkeinolliset kehittämishankkeet	Yhteisölliset kehittämishankkeet	Yhteensä
Uudet työpaikat	16,75	17,05	3,7	37,5
Uudistetut/säilytetyt työpaikat	11,25	23,25	4,95	39,45
Hankkeen aikaiset työpaikat	1	10,1	25,21	36,31
Uudet yritykset	1	1	3	5

Taulukko 4. Hanke2000-järjestelmän mukaiset **Suupohjan Kehittämisyhdistyksen** hankkeiden työpaikka- (henkilötyövuotta) ja yritystoteumat, tilanne 4.5.2006 mennessä. Lähde: TIKE.

	Yritystukihankkeet	Elinkeinolliset kehittämishankkeet	Yhteisölliset kehittämishankkeet	Yhteensä
Uudet työpaikat	15,85	27,95	9,2	53
Uudistetut/säilytetyt työpaikat	10,4	17,22	6,23	33,85
Hankkeen aikaiset työpaikat	3,87	25,67	41,78	71,32
Uudet yritykset	6	10	2	18

Maa- ja elintarviketalous -sarjan Maaseutu-teeman julkaisuja

- No 80 Eisto, I., Palviainen, S., Pohjonen, S. & Vihinen, H. (toim.). 2006. Sopimuksellisuus maaseutupolitiikassa. 108 s., 3 liitettä.
- No 92 Mäkitalo, I., Siivari, J. & Hannukkala, A. 2006. Luonnosta teolliseen tuotantoon: Kuvaus luonnontuotealan kehittämishankkeesta Lapissa 2000 - 2006. 109 s.
- No 103 Voutilainen, O. & Tapio-Biström, M.-L. 2007. Paikallisten toimintaryhmien aluetaloudelliset vaikutukset. 100 s., 3 liitettä.

